

M.A. LIBRARY, A.M.U.

PE1650

بسم الله الرحمن الرحيم

بعد حمد خدا سرود نعت حضرت محمد صلعم می گویند - بنده دگام احد خاکسار مرزا اعلا مقام احمد
 که اسم اعظم این کتاب مستطاب اسم اعظم است - الله الله بحجب اسم باسمی که کتاب در حال
 کا عالم را شیخ المشایخ حضرت محبوب سبحانی شیخ عبدالقادر جیلانی و اسما بزرگوار غوث
 الثقلین محبوب الشیخین الخیرین زین العابدین یافته - امری آنکه ذلت فیض سمات او مستغنی
 احدیت باشد و وجود سر اجداد و فنا حضرت صمدیت - در میان محبت و محبوب چنانچه
 اقی ماند - راست گفته آنکه گفته - و الحق در معرفت در ملک نظم یافته
 مردان خدا خدا نباشند - لیکن ز خدا جدا نباشند
 در حدیث قدسی وارد است - که حضرت احدی فرماید که همیشه بنده تقرب من می جویم
 به عبادات نافله - تا آنکه من گوش اومی شوم - که بدان می شنود و من چشم او میگردم که بدان می
 نگردد و من دست او می شوم که بدان می میگردد - و من پا او میگردم که بدان می رود - اگر از من چیز
 بطلبید هرگز نه او را میگیرم - اگر از من پناه جوید - در پناه خویش می دارم - ازین حدیث آشکار
 تر از آنجا است که بندگان خدا بسبب تقرب الی به در این قصص الغایت فایز میگرددند - که
 در میان عاشق و معشوق محبوب - تقاد باقی نمی ماند - و بسبب کم وجود انسان در ذات
 حق آنچه انسان میکند فعل خدای باشد - صاحبان بصیرت را در میان فعلشان فعل حق
 سفایر تری باقی تا آنکه انهم آئین شعر - من تن شدم تو جاں شدی - تو جاں شدی من تن
 شدم - تا کس نگوید بعد ازین تو دیگری من دیگرم - حال نشان این میگردد که همه گوشتیم تا خدا

۲
 همیشه نظر آئی - درین کتاب حالات شیخ الشیوخ مفصل زیست و تقیم یافته - و کجاست که
 نظر این حالات سامی را به نظر تعجب نگردد - اما آنکه ذوق محبت چشیده اند و جام عشق
 کشیده اند - می دانند که چون عتقان صادق خود را فائز کرده به منزل بقا می رسند - آنجا از
 عبودیت اثری باقی نمی ماند - و با ذات احدیت وصل می شوند - و در فعل محبت و محبوب امتیاز
 باقی نمی ماند - فلیک وجود حضرت محبوب سبحانی که قدم ایشان بر سر چه اولیا است
 و از آدم تا ایندم احدی از زمره اولیا و اصحاب و بزرگانسته - غوث صدانی محبوب
 ربانی قطب یزدانی لقب مبارک آن جناب است - و این کتابت انتساب از کتب
 قدیم کرمی محبت حضرت محبوب سبحانی - جناب شیخ قراج الدین صاحب رئیس سیالکوٹ
 حال تحصیل از خوشاب عم فیضه - یافته شده که بدست نشان دست بدست از
 بزرگان قدیم رسیده - و تا حال چاپ نشده - بسبب اینست که رئیس مصروف به
 سلسله قادریه حضرت عبدالقادر جیلانی می دارند این کتاب را در زبان می دارند
 و کمال اشتیاق می داشتند - که این را طبع کرده آید - تا دیگر این هم از حالات کامل
 و واقعات صحیح حضرت محبوب سبحانی آگاه گردند - و فیض عام بردارند - بنابراین این کتاب
 را به ذوق تمام شوق و آلا کلام بنایت تصحیح به تقطیع موزون چاپ کرده - این فیض
 عام کردم - **و الله التوفیق و علیه التکلان** +

خالک

بنده مرزا غلام احمد از سیالکوٹ ۱۶ مئی ۹۳

تاریخ طبع از مولوی فیروز الدین مدرس بود سکون سیح لکھوٹ

آل شہ مجی الدین جیلانی	کہ نثار دور اولیا ثانی
اچھو دے کس نخاست در عالم	ہست لاری قطب ربانی
اوست سرتاج اصفیا جہاں	لقب اوست غوث صمدانی
قدم اوست بر قباب ہر	ہست یکتا حبیب یزدانی
ذات اوست منبع حسنات	شد وجودش چو شمس نورانی
گوہر درج حکمت و صفوت	نیتر ہرج قرب رحمانی
محرم سرمائے لاہوتی	واقف راز نامے پنہانی
ہست سلطان ملک حکمت ہیں	مالک گنجہائے عرفانی
است در بلخ لامکاں لاریب	مثل طادس شاہ گیلانی
میرجوگان صد ہزاران در دنیا	زندہ کردہ باذن ربانی
شد مریدش ہر آنکہ در عالم	گشت داخل بہ کل رحمانی
دانکہ از ویے بنا فتنہ رخ خویش	خوچہ یابد بحر پریشانی
دین اسلام بود یک بیما ر	اوشدہ محی الدین رحمانی
باش اے دل چو قرب حق خلی	از دل و جان غلام جیلانی
خود چو و صفش کم زباں لال است	حاصل عقل ہست حیرانی
ہر کہ گوید ثنائے اک شہ دیں	یابد آں کس بہشت روحانی

این کتاب است اسم اعظم نام
 الله الله عجب کتابیست
 اندرین نسخه آشکار شده
 سخن اهل دل جنین باشد
 واقف داند گر نمی باشی -
 کاروانا سکوت می باشد
 پرز حالات شاه محی الدین
 محم میرزا غلام احمد
 طبع کرده است این کتاب عجیب
 حسب ارشاد شیخ تاج الدین
 منبع فیض هست آن للیب
 فخر داند شدن درین دنیا
 هست تحصیل از خو شاب
 مسکن او سیالکوٹ شده
 بہر تعمیل حکم والایش
 سال تاریخ آن مظاہر قدس
 مظہر لا الہ الا اللہ

مظہر اسمہا ربانی
 مخزن گنجہای عرفانی
 پیمو خور راز نامے پنهانی
 احوال آنکس که لب بدندان
 تو به تشنچ لب پر جنبانی
 دم زدن هست کار نادانی
 هست این یک کتاب لاثانی
 کہ بر دگشتہ فضل رحمانی
 منبع سرای ربانی
 آنکہ شد تاج دین یزدانی
 هست در لطف خلق لاثانی
 خادم نپاک شاه جیلانی
 مورد فضلہای یزدانی
 دل بہ حب خداست یزدانی
 طبع شد این کتاب رفحانی
 گفت فیروز باخوش الحانی
 گشت تاریخ نیز لاثانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(وَيْهِ اسْتَعِينُ)

اسمنا و خاصیت اسم اعظم حضرت سلطان الاولیاء سید السادات شیخ
 محی الدین عبدالقادر بن ابی صالح الحنفی الحسینی الہمدانی
 در کتاب تلمذ منقول است کہ اسم اعظم نام حضرت شیخ تئیرات اسم کلام اللہ دارد۔
 بصدق و عقیدت ملازمت نماید تا تاثیر روئے نماید یا عبدالقادر اسم اعظم است
 تاثیرات دارد۔ اول اگر کسی در میان جماعت گرفتار شدہ باشد و در ماندہ
 ہو و ہفتاد بار بخاک بخواند بجانب ایشان بدد بامر اللہ تعالیٰ بیخ مضر تے ہو
 نرسد۔ و دیگر اگر کسی را خوف دشمن باشد این اسم را موانعت کند۔ یا
 عبدالقادر و ہر روز ہفتاد و دو بار بخواند ہر دوی مقہور گردد۔ سوچم اگر کسی را
 سو کرہہ باشند و بیخ گوئند کشادہ نشود ہفت بار بر آب چاہ بخواند و بدای آب اور
 غسل دہند و بخواند سحر باطل شود۔ چہار ہم اگر کسی را زہر دودہ باشند این اسم اعظم را
 بیشک در عفران بر کاسہ چینی بنویسد و دوازده بار بخواند ہر دوی دند۔ زہر
 کامر نکند۔ پنجم اگر کسی بیمار باشد و اطباء عالم از علاج آن عاجز آیدہ باشند ہفتاد و دو

بر آب باران بخواند و بیمار را بخواند شفا یابد. ششم اگر کسی را همه و شود
 پیش آمده باشد یا بنگی گرفتار باشد هزار بار بخواند همت او بموجب دلخواه شود و هفتم
 اگر بر کسی بادشاهی غصه گرفته باشد هفتده بار بخواند و پیش او در آید و برابر او آید
 ستم را آهسته بخواند بادشاه به لطف دروے بنگر و هشتم اگر کسی را بجا خیزد و فرستد
 سه بار در گوش او بخواند یا **يَا هَيْسَعُ عَبْدُ الْقَادِرِ سَيِّدُ اللَّهِ** البته مقبول گردد و
 بر همه که در دو ساخته گردد اگر کسی در اول ساعت روز جمعه چهل و هفت بار با هر
 سخن بگوید محب او گردد و اگر دشمن او باشد نهیم اگر شغفه مستم شده باشد هر صبح
 چهل و یکبار بخواند از تهمت او نجات یابد و دهم برائے دفع بے خوابی قبل از
 نماز جمعه شصت و پنجاه بار بخواند البته بے خوابی او دفع شود یازدهم اگر کسی
 اراده غنا داشته باشد هر بار و پیش از تکلم صد و یکبار بخواند بے نیاز گردد و دوازدهم
 از برائے زیادتی دولت و شمت هر روز پانصد بار بخواند تحشتم گردد و سیزدهم
 جهت فرای برداری اعدا هفتاد و روز صد و هفت نوبت بخواند البته اعدا متقا و
 گردد و چهاردهم برائے بسته شدن زبان عدوان هر روز ده بار بخواند زبان
 بدگویان از بدی او بسته گردد و پانزدهم برائے تحصیل مرادات بست روز
 هر روز بست و چهار بار بخواند مرادات کلی حاصل گردد و شانزدهم جهت چشم
 خنم و عقد اللسان هر روز بیست بار بخواند از چشم خنم و زبان حاسد ان ایمن گردد و
 هفدهم از برائے کشت کونور چهل روز هفتاد بار بخواند خزاین کشف گردد و

ہر دو ہفت بجیت رویت حضرت رسالت پناہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ واصحابہ
 وسلم ہفت شب ہزار نوبت بخواند رویت حضرت عاضل آید۔ نو روز ہفت
 رویت حضرت مرتضیٰ علی رضی اللہ عنہ نیز آید۔ بیستم از برائے خلاسی
 محبوب سال ہر روز یک صد و شصت بار بخواند ہفت کلی حاصل آید۔ بیست و یکم
 جہت اسرار غیب چل روز ہر روز شصت و ہفت بار بخواند و اسرار و علم غیب
 بروے کشادہ گردد۔ بیست و دویم۔ جہت علم و حکمت بروے کشادہ گردد
 بیست و سوم از برائے درجات و قبول سلاطین بیست روز ہر روز چہار صد بار
 بخواند۔ بیست و چہارم از برائے عزت و شوکت نزد خلایق ہر روز وہ بار
 بخواند۔ بیست و پنجم از برائے انتقال دشمن از محل خود ہر روز سی نوبت بخواند
 بیست و ششم از برائے اختلاف و عداوت میان تجھے و اعدا وہ ہر روز
 بت و پنج بار بخواند۔ بیست و ہفتم۔ از برائے شجاعت و دفع جن و پری ہر روز
 پچاہ نوبت بخواند بیست و ہشتم شہا ہر روز ہزار کرت بخواند روح نگاہا و درختا
 و ارواح جمیع جمادات نباد و سخن آید۔ سی و نہم پچاہ روز ہر روز پانزدہ ہزار
 بار بخواند چراغ دانتس ہر چہ باشد در سخن آید سی و ام بجیت کشف قبور مجاز
 نماز جمعہ شہ ہزار کرت بخواند پیش ہر قبرے کہ بخواند کشف حاصل شود و فایده بسیار
 و خواص بشمار دارد ہر کہ ہر روز ہفتاد بار بخواند مقصودے کہ داشتہ باشد از دین دنیا
 آورده شود بدین ذکر یا شیخ عبد القادر شمس اللہ مر سجدہ روضہ

تسبیح ایشان نهند و حاجت بخوانند بمقتضای و برسد « واللّٰه تعالیٰ اعلم بالصواب
 اللهم اغفر لنا هذه « تمت تمام شد کار من نظام شد »

نود و نه نام حضرت غوث الصمدانی قطب بانی مَحَلِّ الدِّینِ عَبْدِ الْقَادِرِ
 جیلانی قدس اللہ سرہ الغریب بدین ترتیب باید خواند بعد از نماز فجر سه بار
 بعد از نماز ظهر و بار بعد از نماز عصر و بار بعد از نماز مغرب سه بار بعد از نماز عشاء و بار
 معظم و کرم اینست :-

نور دین نام اینست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ الرَّعَاشِقِ
 هُوَ الْقُطْبُ الَّذِی لَا تُطْبِقُ هَرَامٌ مِثْلُهُ هُوَ الْغَوْثُ الَّذِی لَا غَوْثَ عَصَا
 مِثْلُهُ هُوَ الْاَحْمَدُ الْحَسَنِی الرَّقَاشِی هُوَ الْمَحْشُوقُ اللّٰهُ الْاَلَهَی هُوَ الْقُطْبُ
 الَّذِی فِی الْبَرِّیَّةِ هُوَ اَحْمَدٌ هُوَ مُتَّقِی هُوَ اِمَامٌ هُوَ حَسَنِی هُوَ وَفَاعِی هُوَ هَادِی
 مَهْدِی هُوَ مَهْتَدِی هُوَ شَرِیفٌ هُوَ سَیِّدٌ هُوَ حُبٌ هُوَ حُبُوبٌ هُوَ طَیِّبٌ
 مُطِیِّبٌ هُوَ جَوَادٌ هُوَ مُنْقَادٌ هُوَ مُعِیْنٌ هُوَ مُتَیْنٌ هُوَ مَصَابِیْهُ هُوَ مُفْتَحُ
 صَادِقٌ هُوَ مَاشِقٌ هُوَ مَعْشُوقٌ هُوَ سَیْفُ اللّٰهِ هُوَ طَیِّبٌ هُوَ طَاهِرٌ
 کَرِیْمٌ هُوَ صَفِیٌّ هُوَ یَسِیٌّ هُوَ سِرُّ اللّٰهِ هُوَ حَیْمِلٌ هُوَ تَفِیْعٌ هُوَ رُوحُ اللّٰهِ هُوَ مَحْفُورٌ
 سِرُّ وُرِّ هُوَ کَلِمَةُ اللّٰهِ هُوَ رَفِیعٌ هُوَ عَالِمٌ هُوَ عَارِفٌ هُوَ تَقِیٌّ هُوَ نَقِیٌّ هُوَ حِجْرُ اللّٰهِ
 سَکَنٌ هُوَ مَشْهُودٌ هُوَ فَاِنِ هُوَ بَاقِی هُوَ مُسْتَقِی اللّٰهُ هُوَ مَبَشِّرٌ هُوَ حَبِیْبٌ

الْعِلْمُ بِتَاجِ الْأَوْلِيَاءِ وَحُجَّةِ اللَّهِ وَهُوَ مُتَوَكِّلٌ وَشَهِيدٌ صِرَاطِ اللَّهِ
 مُبِينٌ رُؤْفُ اللَّهِ وَرَحِيمُ اللَّهِ عَبْدُ اللَّهِ وَنُورُ اللَّهِ وَحِجَابُ
 اللَّهِ وَفَيْضُ اللَّهِ وَكَدَالَةُ اللَّهِ وَمُوسَى وَنَارُ طَيْفٍ وَهَاشِمِي وَكَبَدُ
 رَسُولِ اللَّهِ وَجَمَالُ اللَّهِ وَجَلَالُ اللَّهِ وَمُقِيمُ السُّنَّةِ وَمُطَهِّرُ
 مَصْنُوعِ الْمُبَسَّمِ وَبَعْتُ اللَّهِ وَدَاعِي اللَّهِ وَمُنِيرُ رُؤْيَا بَرٍّ
 وَشَفِيعُ رَحِمَةٍ وَحِيلَانِ وَمُتَوَاضِعٌ صَابِرٌ وَفَقِيرٌ غَنِيٌّ وَمَصْدُوقٌ
 خَيْرُ الْأَوْلِيَاءِ وَصُحُوفُ مَصْبَاحٍ وَذَكَرُ اللَّهِ وَرَاكِبُ الْمَلَكِ
 صَاحِبُ الْعِمَارِجِ وَتَكْلِيفُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ
 وَأَصْحَابِهِ وَنَفْعُكَ بِهِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ط

كَرْسِي نَامَةِ حَضْرَتِ نُوحٍ الْأَعْظَمِ بْنِ آدَمَ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَسْمُ شَرِيفٍ بَدْرُ گَوَارِ حَضْرَتِ وَتَكْلِيمِ مُجُوبِ رَبَانِي حَضْرَتِ
 شَيْخِ عَبْدِ الْقَادِرِ جِيلَانِي قَدِيرِ اللَّهِ سِرُّهُ الْعَزِيزِ وَكَانَ لِسْبِهِ
 مِنْ جَانِبِ الْأَيْتِ هَلْكَ سُلْطَانُ مُجِ الدِّينِ - أَبُو مُحَمَّدٍ السَّيِّدُ عَبْدِ الْقَادِرِ
 بْنُ أَبِي صَالِحٍ - بْنُ مُوسَى جَنكِ دُوسْتِ - بْنُ عَبْدِ اللَّهِ - بْنُ مُجِ
 الرَّاهِدِ - بْنُ مُحَمَّدٍ - بْنُ دَاوُدَ - بْنُ مُوسَى - بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّضَاءِ

بِنِ مُوسَى الْجَوْنِ - بِنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَضِرِ - بِنِ الْحَسَنِ الثَّانِي - بِنِ
 الْحُسَيْنِ الْبَسِيطِ - بِنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ x
وَكَانَ نَسَبُهُ مِنْ جَانِبِ الْأُمِّ هَكَذَا - سَيِّدُ عَبْدِ الْقَادِرِ - بِنِ
 أُمِّ الْخَيْرِ فَاطِمَةَ - بِنْتِ عَبْدِ اللَّهِ صَوْمِي - بِنِ أَبِي الْجَعَلِ السَّيِّدِ
 مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُحَمَّدٍ السَّيِّدِ الطَّاهِرِ - بِنِ أَبِي عَمَّالٍ السَّيِّدِ عَبْدِ اللَّهِ
 بِنِ أَبِي الْكَوَالِ السَّيِّدِ عَيْشَى بِنِ عَلَاؤُ الدِّينِ السَّيِّدِ عَلِيِّ بْنِ الْحَارِثِيِّ
 بِنِ سَيِّدِ الْأَنْدَلُسِ الْجَعْفَرِ الصَّادِقِ بِنِ السَّيِّدِ الْأَمَامِ زَيْنِ الْعَابِدِينَ
 بِنِ السَّيِّدِ الْأَمَامِ حُسَيْنِ بْنِ كَامِلٍ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ
 كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ وَعَمْرُ شَرِيفِ الْإِشَارِ أَزْوَاجُهُ تَامَاتِ فَوَدَّ يَكُ سَالِ بُوْد -
 رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ - إِلَى يَوْمِ الدِّينِ x

نقلت از عزیزان میگویند که من شنیده ام از حضرت شیخ رضی الله عنه هر که
 در کربته بمن استعانت کند کشف عتبه و در گردنم آن کربت را از دهر که
 در شد تیر بنام من نداند خرجت عتبه خلاصی بخشم او را از شدت و دهر که
 در حاجت تو حل کند بما در حضرت جل و علا قضیت که حاجت او بر آرم و هر که
 دو گانه آنحضرت و در کعبت نماز گذارد و بخواند در هر رکعت بعد از فاتحه دو سورت
 یعنی اخلاص و کافرون هر یک یا زده بار و در روز فرستد و سلام گوید پس

جانب عراق یازده گام برو و یازده نام من گیر و حاجت خود در دل کن
هر آینه مقفی شود یازده نام بزرگ این است *

همیازده نام حضرت غوث الاعظم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا سَيِّدُ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِيلَانِي * يَا شَيْخُ
مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِيلَانِي * يَا وَلِيَّ مُحَمَّدِ بْنِ
أَبِي مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِيلَانِي * يَا سُلْطَانَ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُحَمَّدٍ
عَبْدُ الْقَادِرِ جِيلَانِي * يَا بَادِ شَاهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدُ الْقَادِرِ جِيلَانِي *
يَا مُحَمَّدُ وَمُحَمَّدُ بْنُ أَبِي مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِيلَانِي * يَا مُوَلَانَا
مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِيلَانِي * يَا خَوَاجَةَ مُحَمَّدِ بْنِ
أَبِي مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِيلَانِي * يَا خَدَّ وَلِيِّ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُحَمَّدٍ
عَبْدُ الْقَادِرِ جِيلَانِي * يَا قَبِيرَ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ
جِيلَانِي * يَا غَرِيبَ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْقَادِرِ جِيلَانِي *
الهي بجزمت این نامها معظم و کرم حاجات من غیب شکت و ناتوان برآر *

بِجَهْرِ مَتِّ السَّيِّئِ وَاللَّهِ أَجْمَعِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

برائے دفع و بایس و عافیت بالائی آستان در وازہ پسانند
و با دفع شروع - بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَنَا الشُّفَعَاءُ الْكَرَامَةُ

الْمُكَنِّيَّةُ أَطْفَى بِهِمْ حَرَّ الْوَبَاءِ النَّازِلَةِ الْمَصْطَفَى وَخُلَفَاءُ الْأَرْبَعَةِ
الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ وَأُمَّهُمَا الْفَاطِمَةَ بِرِضْوَانِ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دوہنتین

ہر کہ را ہمے صعب و پریش آید باید کہ تا یازده روز یازده بار این مناجات را با اعتماد
تام بین القطب و المغرب یعنی بسمت بغداد بخواند بعد فربخ حاجت خود را بدرگاہ
تامنی الحاجات عرض نماید و شوارسی ہسانی و بکفایت مبدل گردد۔ ہر کہ شک
آرد عامی گردد۔ مناجات بزرگوار این است :-

اے شاہ شاہان نام تو۔ چشم فلک بر بام تو۔ بر چرخ ہفتم گام تو

يَا شَيْخُ عَبْدِ الْقَادِرِ

اے آل یسین آل تو۔ و ان نکتہ بر خال تو۔ من خود ندانم حال تو

يَا شَيْخُ عَبْدِ الْقَادِرِ

اے عرش اعظم جائے تو۔ و اے لامکان ماوا تو۔ بر جملہ مردم پای تو

يَا شَيْخُ عَبْدِ الْقَادِرِ

پایت بفرق ہر ولی۔ اے نور انصار علی۔ رنگارول را صیقلی

يَا شَيْخُ عَبْدِ الْقَادِرِ

برطورا تعنے راز تو بہ در گوش روح آواز تو بہ با حق تعالیٰ ناز تو

یا شیخ عبد القادر

حکم شریعت گفتہ بہ را و طریقت رفتہ بہ در حقیقت سفتہ

یا شیخ عبد القادر

عارف توئی عرفان توئی بہ در سلک جاں مرجان توئی بہ سلک توئی سلطان توئی

یا شیخ عبد القادر

سر حلقہ پیل تن توئی بہ زان پنج تن یک تن توئی بہ میزان حق منبر توئی

یا شیخ عبد القادر

حاصل ہر مذہب توئی بہ در مشرب آدم توئی بہ در منقب اکرم توئی

یا شیخ عبد القادر

مہر و خمرے غریبا توئی بہ در ویش با فقرا توئی بہ خوش فہم باشعرا توئی

یا شیخ عبد القادر

عالم توئی عالم توئی بہ از آسمان نازل توئی بہ مفتی توئی فاضل توئی

یا شیخ عبد القادر

در سردراں سرور توئی بہ سلطان دین پرور توئی بہ دل بند آں حیدر توئی

یا شیخ عبد القادر

من بندہ نیکو خواہ تو بہ با جان و دل ہمرا تو بہ از سر قدم در راہ تو

يَا شَيْخُ عَبْدِ الْقَادِرِ

دانا بهر حکمت توئی * بینا به هر قدرت توئی * با عز و با عظمت توئی

يَا شَيْخُ عَبْدِ الْقَادِرِ

مارا شفیعی بهر زماں * حافظ ز آفات جہاں * یکدم ز کونے خود مراں

يَا شَيْخُ عَبْدِ الْقَادِرِ

صافی توئی صوفی توئی * آنکس که معرفتی توئی * کافی توئی کوفی توئی

يَا شَيْخُ عَبْدِ الْقَادِرِ

گیتی ز تو پر نور شد * عالم ز تو سرور شد * آواز تو مشهور شد

يَا شَيْخُ عَبْدِ الْقَادِرِ

با عشق باز ما شقی * با صدق باز صادق * من هر چه گویم لایقی

يَا شَيْخُ عَبْدِ الْقَادِرِ

زاهد بگویم زاهدی * عابد بگویم عابدی * با حق عجیب شاهدی

يَا شَيْخُ عَبْدِ الْقَادِرِ

هم را کنی هم ساجدی * هم احمدی هم مادی * از نسل طه آمدی

يَا شَيْخُ عَبْدِ الْقَادِرِ

هم جمعی هم جاسعی * هم مستقیم هم ساسعی * هم لعل هم لاسعی

يَا شَيْخُ عَبْدِ الْقَادِرِ

ہم آقا بے خاوری ہم بادشاہِ داوری * از غیبِ میدانِ آوری

یا شیخ عبد القادر کا

ملا توئی قاضی توئی * شہد توئی قاضی توئی * بیا دحقِ راضی توئی

یا شیخ عبد القادر کا

عقلمتِ درسِ آموز تو * عشقِ امتِ نازِ افروز تو * خجِ دو عالمِ روز تو

یا شیخ عبد القادر کا

ہزارِ تور و شنِ میشود * خاکِ از تو گلشنِ میشود * بادِ از تو تو سنِ میشود

یا شیخ عبد القادر کا

سید توئی صاحبِ توئی * از جدِ خود نایبِ توئی * در جسمِ ما حاضرِ توئی

یا شیخ عبد القادر کا

بر قبابِ قویس نہ قدم * تازہ بکنِ باغِ ارم * بر درِ دمنداں کنِ کرم

یا شیخ عبد القادر کا

عالمِ ہمہ حیرانِ تو * بر سترِ تو بر شانِ تو * مشکلِ ہمہ آسانِ تو

یا شیخ عبد القادر کا

پیشِ تو حیرانِ عقلِ کل * وارثِ توئی بعدِ از رسل * در گلشنِ عالمِ تو کل

یا شیخ عبد القادر کا

تو مدبرانِ را رہبری * چیرلِ اینِ شہسپری * چہ آسمانِ ہنہی پری

يَا شَيْخَ عَبْدِ الْقَادِرِ

ماييم در فرمان تو * از عرش بالا شان تو * شمس و قمر بان تو

يَا شَيْخَ عَبْدِ الْقَادِرِ

اے نور و دیده سروری از سرور با لایری گو از د و عالم نے بری

يَا شَيْخَ عَبْدِ الْقَادِرِ

سر حلقه سرور توئی * از ان پنج سربک سر توئی * از بر تراں بر تر توئی

يَا شَيْخَ عَبْدِ الْقَادِرِ

از نور حق حاصل شدنی * حق را از ان وصل شدی * بر اولیا کامل شدی

يَا شَيْخَ عَبْدِ الْقَادِرِ

طوبے ز قدرت کم شود * گرجاں بگویم ہم شود * طاعت سیجا دم شود

يَا شَيْخَ عَبْدِ الْقَادِرِ

دستم بگیری از کرم * بنواز مارا و مبدم * پستی تو قبله محترم

يَا شَيْخَ عَبْدِ الْقَادِرِ

بِحَقِّكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

تمت تمام شد

تحفہ القادریہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ہاتھم گفتا گو وصفت کریم
تذلت بسم اللہ الرحمن الرحیم

اے حمد تو سر دفتر توقیح کلام	از نام تو کام دل خستہ تمام
حمدے کہ منرائے حضرت تست کلام	گفتم کہ برائے حضرت تست بدام

حمد و لکشاے مرحضرت قادریہ را سلسلہ قادریہ را از نو جید شیری پیشگان
حقیقت ساختہ و درود جاں فزائے سر خواجہ ہر دوسرے را کہ بیک حملہ نیک جملہ
بنیاد کفر و کافری را بر انداختہ و سلام رفیع الامام اسلام بر آل عالم نظام و اصحاب
اکرام مستدام باد خصوصاً براں وارث و نایبش کہ علم دین پروری بر اوج عزت
برافراختہ۔ نظم شیخ محی الدین شہرہ عالی سند فی جلالہ ہو الفرد الاعداد
آنکہ چون جد بدو عالم سرور است ہرچہ بقواں گفت زانہا برتر است
جائے کہ فحول عقل بدائع انگیز را سطوت کبریا فی او و روادی حیرت رانندہ۔

د نقاشان رنگ آمیز را در نظاره جمال شایه با کمال خامه تحریر و زانامل تحیر و روشنه
مانده معلوم کیچون من ناقص هر چند که گوید و کوشد از جمال با کمال او چه تواند گفت
و گوهر بینائی بر بنائے عالم آرائے چه تواند سفت نظم کس چه داند شنائے او
گفتن * یادور * وصف پاک او سفتن * وصف پاکش ههان که خود گفته است
و در مدحش ههان که خود سفته است *

مَا فِي الصَّبَابَةِ مَنَهْلٌ مِّنْعَذِيبٍ
الْأُولَىٰ فِيهَا الدُّوَا طِيبُ

نیت در دنیا چشمه شیرین
مگر حالانکه مراد راں چشمه لذت تر و خوشتر

وَمَا فِي الْوَصَالِ مَكَاتٌ مِّنْ مَّحْضُوحَةٍ
الْأَوَّلَىٰ لِي أَغْرُ وَأَقْرَبُ

و نیت در وصال مگات من محضوحه
مگر مرتبه من عزیز تر و نزدیک تر است

وَهَبْتُ لِي الْإِيَّامَ دُونَ صَفْوَهَا
فَخَلَا مَثَلُهُ لَهَا قِطَابَ الْمَشْرُوبِ

بخشیده شد مرا روزها را از پاکیزگی آن
و صبح کردم خطاب کرده شده بهر

وَعِدَتِ عَطْوِيَا بِكُلِّ كَرِيمَةٍ
لَا يَهْتَدِي فِيهَا اللَّيْلُ يَحْطُبُ

و وعده داد عطویا با کُلِّ کریمه
که راه ندهد در آن شب که کرم خطاب

أَنَّا بَعْدَ رَجَالٍ لَا يَخَافُ جَلِيسَهُمْ
رَيْبُ الزَّمَانِ وَلَا يَرَىٰ مَكَايِدَهُمْ

من ازان مردانم که نمیترسند هم نشین آنها
شک زمانه و نه می بیند آنچه ترسد

قَوْمٌ لَّهُمْ فِي كُلِّ حَزَنٍ زِينَةٌ
عُلُوبُهُ وَبِكُلِّ جَبِيٍّ مَوَكِبُ

کرده اند در ایشان زینت در هر اندوه و هر غم
بلند و بهر شکر می فرجی است

<p>لَوْ بَاوَنِي الْعُلْيَا بَاكَ رِي أَشْهَبُ دوستی و در آسمانها بلند باز شهر باز هم اَرْحَمُ وَلَا مَوْعِدُكَ اَنْ تَرْجِعَ که تو حق دارم و نه وعده که انتظار برم طَوَعَا وَمَهْمَا رَمَيْتَهُ لَا تَعْرِبُ بطوع و هر جا که انگذد ام پوشیده نمیشود حَتَّى وَهَبْتَ مَكَانَهُ لَا تُؤْهِبُ تا آنکه بخشنده شد بجای که بکس نه بخشیده شد تَرْكُهُمْ وَخِنْ طَرَا زَا لَمْ يَهَبْ میگذرد و دم زینت رفتن او بهستم اَبَدًا عَلَى فَلَكَ الْعِلَا لَا تَعْرِبُ همیشه بر آسمان بلندی سب که غروب نمیشود</p>	<p>أَنَا بَلِيلُ الْأَفْرَاحِ أَمَلًا وَرَوْحًا من بلیل شگوفه ام پر می کنم باغ آنرا أَصْحَتُ لِي الْأَمَالُ وَلَا أَمْتُهُ روشن مرا امیدها و نیست امیدگاه أَصْحَتُ جِيوشَ الْعَبِيدِ تَحْتَ مَشِيَّتِي روشن شد لشکرای دوستی ز راداد من مَا زِلْتُ أَرْتَعُ فِي تَهَادُّنِ الرِّضَا همیشه ام بازی میکنم در میدان رضا أَصْحَى الرِّمَانِ كَلْبِيَّةً صَرْفُومَةً ظاهر شد کارخانه همچو چهره نوشته شده أَفَلَيْتَ شَمْسُ الْأَوَّلِينَ وَشَمْسًا و در وقت آفتاب پیشینیاں در آفتاب ما</p>
--	---

اما بعد عرض میدارد الفیقر المحقر من فقراء حضرت قادریه ابو المعانی
 محمد غوصه الله فی بحر محبت ششمه اولاً و آخراً ظاهراً و باطناً که این کتاب سمنی
 به تحفه القادریه که شمه از شمایل حضرت قادریه از کتب معتبره چند چیده چون
 بهجه الاسرار و خلاصه المفاد و مستخرج الاخلاص کیدانی بزبان ترجمانی درین کتاب
 باب باب در قید کتابت فراهم آورده امید که این تحفه مقبول و سبیل قرب وصول

آن چشم و چراغ رسول کرد و صلی الله علیه و سلم این غزل از فقیر تخلص سلمی *
 مشغولی شد بجان ملک و ملک خاک شه گیلانی * این چه قدر راست ز بهر
 قادر سلطانی * جوق جوق از فضلا و بدلا و بجبا * هست استاده بر آن
 در زینت و ربانی * می رسد سلسله اش تا بلبله الا علی * وائے بر تو گر از آن
 قافل دمانی * هر که دیوانه این سلسله باشد باشد * مست و هوشیاری و عاشقی و
 عوفانی * دست جود و کرم و حضرت فیاض توئی * هر چه باید همه داری و نداری
 ثانی * که ز لطف تو شود طبع حین مهربانم * از پیے مدح تو خواهم که کنم جانی *
 مسلمی از دل و جان گشته گداسته * ارحم ارحم بر زبان دایما گیلانی *

فهرست کتاب باب اول در ولادت آنحضرت باب دوم
 در هیت و صورت آنحضرت باب سوم در لباس و معاش آنحضرت باب
 چهارم در خلق و عادت کریم آنحضرت - باب پنجم در تعلق به محی الدین -
 باب ششم در سیاحت و مجاهده آنحضرت باب هفتم در عبادت
 آنحضرت باب هشتم در شجاعت آنحضرت باب نهم در شرف
 ارادت آنحضرت باب دهم در رسیدن آنحضرت دو گانه او باب یازدهم
 در آنچه احوال خود فرموده اند باب دوازدهم در بیان مجلسی که قدمی نهاده گفتند
 باب سیزدهم آنکه گفتن این قول مامور بودند باب چهاردهم در اخبار

اولیاء متقدمین از احوال آنحضرت پیش از وجود و ظهور او باب پانزدهم
در شنا گفتن بروز مشایخ باب شانزدهم در سلطنت آنحضرت - باب
ہفدهم در مجلس وعظ آنحضرت باب ہشودہم در تدبیر آنحضرت باب
نوزدہم در وفات آنحضرت باب بیست و یکم در ذکر اولاد آنحضرت

الباب الاول فی ولادۃ رضی اللہ عنہ - نقلت از قاضی القضاۃ

ابی نصر صالح بن شیخ عبد الرزاق بن حضرت محی الدین رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین
کہ چون شیخ نسیان احسان و در دریائے عمان عرفان ازواج سمار صلیب البویہ در
صدف رحیمہ امیہ نزول حلول فرمودہ آثران خاتون عارفان شصت سالہ بودند و
این نیز کہ امت ظاہر و برہان باہر است کہ در من شصت سالگی کہ وقت نومیدست
لذہم و ولادت بشر و وجود آنحضرت چنین خارق عادت بظہور آمد قطع
ہر زبانی کہ خضر سار روی ایے آبجیات بہ گہ ہرہ سنگ بود سیر و تر بر گیر و نخل
خشکی کہ بہر ش نفسہ نشینی بہ سیر و غرم شود بارز سر بر گیر و ہاں اے
درویش اگر دل مردہ افسردہ تو کہ از حصول وصول شاہد جاوید نامید است بدو
محبت تمام با کرام احوال اسرار و شامل انوار شود چہ عجیب رباعی آئی کہ ندانم
کہ ترا چہ توان گفت بہ ہرگز دور انصاف ترا نتوان مسقت بہ ہر دل کہ خراب تو
بود پیدا و نہفت بہ از تخم محبت تو گل گل بشگفت بہ و نیز اے درویش دریاب

ایں زمان کہ زمانہ یاس است از آفتاب اجناس الذا انفاست ممکن نیست کہ کسی را
 و درین نیم کریم آں کریم در گشتن امیدی یک گل مراد بشکند۔ قطعہ نیست امروز کسی را
 میں مقصود بجام بگاڑا نکس کہ گداستے شہ فرخندہ لقا است بقطب اقطاب
 شہنشاہ اہل اللہ کہ علم ہائے جلالش زہک تابہاست بگل
 گر کسی والدہ عالم از سہ غرقانی است بگل طفیل شیخ عبدالقادر گیلانی است
 ہر کہ نامدار از آہ و در حریم راز عشق بچہ بچہ سارہ نہ مے باید کہ بآں شیطانی است ہر
 شیخ خرقانی یکے از خرقہ پوشانست چون زانجہت اور القب و مروانی خرقانی است
 سہر دروی نیز ملتانی است پیش در گشت بچہ گرچہ اورا صد ہزاراں ہندہ
 چون ملتانی است بہت مردم جلوہ گر از چہرہ اش حسن حسن بچہ زان حالش
 مصطفی را راجت ریجانی است بصدانا الحق گو بتائید حمایتہاء او بفرخ
 از دار سیاست غافل از زندانی است بمسلمے رایا شہ گیلانی از لطیف و کریم
 سوئے خود آواز دہ و ماندہ در حیرانی است بقلست از ابی نصر صالح
 کہ مولد آنحضرت دست سینین و اربعیۃ بودہ است قطعہ انگہ ہر ہزار ہندہ
 دوست بخت اعظم شہ خجستہ ہنار بچہ چون ز بارغ حسن چو گل بشکفت بچہ چار
 بود بعد آں ہفتادہ **ایضا** تاریخ مولد آنحضرت بزبان تعبیہ و ایما باصفا مسطور
 شدہ است قطعہ بارغ نبوی کہ بود واقع مادر بچہ زان بارغ چو گل و مید عبد القادر
 خیرے کہ زیر گل دران ہست شدہ بتاریخ ز مولدش شریفش صادر بچہ پوشیدہ

مانند آنچه در عبارت مذکور بریر گل مستور عبد القادر در صورت تحریر یافت اگر آنرا بحساب
 جمل شماری چار صد و هفتاد و نهم خواهد شد که مقصود است - ذکر روایت ابو الفضل
 مولد آنحضرت سنه احد و سبعین و اربعمائه بوده است و تاریخ دیگر بحساب این روایت
 نیز گفته اند قطعه بادشاهی که اولیاء اللہ رحمہم اللہ بر پایش ہوا و جملہ رقاب رحمہم اللہ ہوا
 ولی مالک الرقاب آمد رحمہم اللہ سال تاریخ مولدش بحساب رحمہم اللہ شیخ ابو سعید عبد اللہ و ائم
 احمد جندیہ روایت میکند از خاتون عارفات کہ بارہا سے فرمود فرزندم عبد القادر متولد
 شدہ در ماہ رمضان بر روز پستان نگر رفتے و شیر نخوردے - فرد تعالی اللہ زہے
 حضرت کہ چون نیزنگ ہستی یافت رحمہم اللہ حیا سے گوہر پاکش دم از پرہیز گاری زد رحمہم اللہ
 و یکبار ہلال در ماہ رمضان بچہت ایر پوشیدہ ماندہ بود مردمان آئندہ از من پر سیدند کہ
 حال چہیت گفتم فرزندم امر در پستان نگر رفتے و شیر نخوردہ است - بعد ازاں روشن شد
 و تحقیق گشت کہ آنروز از ماہ رمضان بود و مشہور شد کہ در خانہ سادات فرزند سے
 تولد شدہ است کہ در روز ماہ رمضان شیر بخورد و قطعه ہر کرا عاقبت بود و محمود رحمہم اللہ
 ہم در اول براہ صدق و صفاست رحمہم اللہ راست گفتند این شل مردم رحمہم اللہ خوبی میوہ
 از گلشن پیدا است رحمہم اللہ و قاضی القضاۃ ابی نصر صالح ہم بر این نسق روایت کردہ
 است از عم خود عبد الوہاب کہ مشایخ عجم و علماء آں گفتہ اند کہ چون شیخ عبد القادر متولد
 شد در روز رمضان شیر نخوردے رحمہم اللہ شیخ عبد الرزاق بن حضرت شیخ محی الدین رحمہم اللہ
 تعالی عنہ روایت میکند کہ آنحضرت سے فرمود چون در ایام صغری خواہم کہ با

گو وہاں بازی کھم از حضرت غیب بے ریب ندائے آمد کر الیٰ یا مبارک - فرد
 چند سوئے و گراں مے روی اسے راحت جاں بد سوئے من آنی کہ تڑا یا رونا
 منم ۴ چوں من این ندائے شنیدم مے گریختم و از ترس خود را در کنار مادر خود چنانچہ
 عادت طفلانست مے انداختم اکنون من آنرا در خلوت مے شنوم ۴ و نیز فرمود
 رضی اللہ عنہ کہ من چوں جوان بودم و بیاخت مے گشتم آواز مے شنیدم و لے
 شخصے ندیدم کہ اے عبدالقادر ترا برائے خود گزیدم و در زمان مجاہدہ چوں چشم
 من بخواج گم شد مے شنیدم کہ قائل مے گفت اے عبدالقادر ترا برائے خود
 برگزیدہ ام و تو چیزے نبودی اکنون چیزے شدہ از من غافل مباش **ایضاً**
 شیخ عبدالرزاق ہوا بیت میکند کہ اسحضرت را پرسیدند کہ تو کے خود را شناختی - کہ ولی
 خدا کے فرمود - وہ سالہ بودم سوئے مکتب مے رفتم ملائکہ میدیدم کہ در گردن من **فتنہ**
 و میگفتند **افسحوا لولی اللہ** یعنی بر خیزید و جائے دہید ولی خدا را و ستنے
 کہ ہووے را دیدم کہ من اورا نہ مے شناختم چوں آواز ملائکہ شنیدم پرسید یکے طفل
 مکتب را کہ این پس رکبت بعد ازاں فرمود **سَیْکُونُ لَکَ شَانَ عَظِیْمًا**
یَعْطٰی کَ لَا یَمْنَعُ وَ یَمِکُنْ کَ لَا یُحِبُّ وَ یَقْرَبُ کَ لَا یُجَکُّکَ
 ترجمہ نزدیک است کہ باشد این جوان را مکتب بلند عطا کردہ پس منع کردہ نہیں شود
 و برقرار کردہ شود پس نشود حجاب و نزدیک کردہ شود و دور نگ کردہ نشود .....
 مثنوی گفت مے باشد ز الطاف کریم ۴ این جوان را عاقبت شان عظیم ۴

باشدش تکبیر علی وجہ الصواب و کس نباشد هیچ دل را اختیاب و حاصل
 حق باشد و چه چو رنے و قربا باشد بدان مکر رنے - بعد ازاں آن مرد شافتم
 پس از چهل سال که از ابدالان آنوقت بود غزل تشنه لب گریاں سوئے
 آن بحر عرفان میروم و سیر زده چون سیل اشک خود با فغان میروم و یا بنجا رو
 خار و در راه فنا بر پوئے او و گشته ام دیوانه گریاں و خنداں میروم و حاجی بغداد
 گیلانم بشوق حضرتش و گه سوئے بغداد و گاهے سوئے گیلان مے روم و هم
 عرب شد هم عجم حید تو اے ترک عجم و بر اسیرے خوشی تن رسته که حیراں میروم
 بادل پر خون و چشم خون فشان در راه او و میروم آنجا که گوئی در گلستان میروم
 باسگان کوئے او عقد محبت بسته ام و هر دم از راه و فاسوئے محبان میروم
 غریبه آن سز و قد حضر مبارک پئے کجا است و تا شود هر سیر که سوئے آب حیوان
 مے روم .... نقلست از شیخ عبدالرزاق که حضرت والدین شیخ محی الدین
 عبدالقادر رضی اللہ عنہ میفرمود آن زمان که من از گیلان به بغداد آمده ام عمر من
 هزده ساله بود **ایضاً** از جماعه مشایخ منقولست که حضرت شیخ محی الدین در سنه
 ثمان و ثمانون دار البعایه به بغداد رسید و بعد تمام تحصیل علوم مشغول گشته - اول
 بقرائت قرآن بعد ازاں به فقه و حدیث و علوم دینیہ پیش بزرگان که در آن زمان
 متعین بودند و باندک روزگار بر اقران خود فایز شده و از اہل زمان متمیز گشته
 و در سنه احدى و عشرين و خمسیۃ بر بنیر لوط برآمده و تمام فضائل و عرب مشغوف کلام
 قاضیہ مند ۱۳

و مشغول فواید تمام او گشتند و مطیع فرمان او شدند **مثنوی** آن ترک عجم چوں
 ز شمشیر حن طرب کرد بد پر پشت سمنند آید صید عرب کرد و خوابان که ز خوبی چو
 گل سبزه بخوندند از باز به زیر قدم کرد و عجب کرد و چوں کامل ترکانه بر انداخت
 بستی و غارتگری کو نه بعد او و جلب کرد و آن ماه چه ماهی و چه شاہی است
 که از عشق و ہم غمزدیافت از و هر چه طلب کرد بد داری خبری اے میر چیل
 معافی و بر یاد تو القادر قادر همه شب کرد و **قلست** از شیخ عبداللہ محمد کہ
 کہ حضرت شیخ میفرمود خورد بودم روز عرفہ بیرون رفتم دنبال گاوی کہ رفتم بجهت حراست
 آن گاوی روئے پس کرو و گفت کہ یا عبدالقادر ما لهذا **حلفت** و لا لهذا
اموت تر میدم و باز گشتم و بعلوم سراشے خود آمدیم حاجیاں را دیدیم کہ در عرفات
 استاده بودند پیش مادر خود آمدیم و گفتم مراد کار خدا تعالی کن و اجازت ده تا بسعدا
 بروم و بعلوم مشغول شوم و صالحان را زیارت کنم از من سبب داعیہ را پرسید باوئے
 گفتم بگویت و برخاست و پشت او دینار بیرون آورد کہ میراث پدر من مانده بود و چیل
 دینار بر آئے برادر من گذاشت و چیل دینار زیر بغل من دوختہ در جامہ من و مرا
 اذن سفر کرد مرا عهد داد کہ بر آستی باشی و رجیع احوال و لوداع من بیرون آید و
 گفت اے فرزند برو کہ بر آئے خدایتعالی از تو بیریدم و تاقیامت روئے ترا نخواہم
 دید من بقافلہ اندک جانب بغداد روانہ شدم چوں از ہمدان گذشتم شخصت سوار
 بیرون آمدند و قافلہ را بگرفتند و بچکیں مرا قرض نکرد و ناگاہ یکے از ایشان بر من

گذشت و گفت اے فقیر باخود چه داری۔ گفتم چیل دینار گفت کجا است۔ گفتم زیر
 بغل جامنه من و دخته است گمان برادر استیزا و میگرد مرا بگذشت و دیگرے
 آمد و سے نیز همچایاں بر رسید و شنید آنچه اول شنیده بود در فتنه بر همت خود یافتند۔ مرا
 طلبید بالا سئے تلی که اسوال فافله را قسمت میکردند۔ او نیز بر رسید باخود چه داری گفتم
 چیل دینار گفت کجا است گفتم در جامنه من و دخته است زیر بغل من نیز مودتا جامنه من
 بشکافتند و آنچه من گفته بودم یافتند پس گفت ترا بریں خود چه داشت که اعتراف کردی
 گفتم مادر من مرا عهد داد بود که بر صدق و راستی باشی و عهد دے خیانت نمیکنم۔
 پس همت ایشان بگریست و گفت تو عهد مادر خود خیانت نکردی و چند سال است۔ که
 من عهد پروردگار خود نیکم زود بر فراست و بدست من توبه کرد۔ پس اصحاب دے
 گفتند که تو در قطع حریق همترا بودی۔ اکنون مدتوبه هم همترا باش۔ حاصل آنکه
 همه بر دست من توبه کردند و آنچه از فافله گرفته بودند باز پس دادند و اول تائبان
 از دست من ایشان بودند x مشغولی بر کعبه عجب کامل تر کانه بر انداخت x از
 خانه بروں آمد و صد خانه بر انداخت x اندم که عقیق لب او در سخن آمد و خون
 از دهن سناغ و پیمان بر انداخت x

الباب الثاني

در صورت و هیت آنحضرت رضی الله تعالی عنه

از ابو سعید رے فرماید که کان الشیخ محمد الدین عبد القادر رضی الله عنه
 اجمد اللون یخفف الیدین رکع القامة نظم اے دلبر بازک بدین

ظاہر نمیتوان دیدن بارے ازین حیلہ حلیہ او کہ مذکور شد نصیب العین خود ساز
ازین دولت که خوری هر دو عالم است محروم نمائی **نظم** صورت دیدن ار
منے بندو چ شکل خوش آنکه نوری بارو چ درخانش بدر دیده دل چ نازنیش
منظر سیت قرب و قبل چ آیت لطف خدا رخسار اوست چ اسے خوش لککو
عاشق دیدار اوست چ شمع جانها طلعت جانانه اش چ کرد او ملک و ملک پروا
اش چ سرو قد خویش چوں بر میکنند چ هر که دید الله اکبر میکنند چ داده رواز بند
زلفش صد کشاد چ غمستے در بند زلفش بسته باد **نقل** میکنند شریف ابو عبد الله
محمد بن خضر حبینی موصی از پدر خود میگفت که سیزده سال بخدمت حضرت شیخ
محمد بن علی الدین رضی الله عنه می بودم هرگز ندیدم که گس بر او نشسته باشد و یا غلط و نحو
پیر و انداخته باشد رباعی تو نوش جان و بر جان همچو چشمه عمل چ عجب که
پشند تو از رحمت گس دور است چ وزان لطیف بدن غلط و نحو کجا باشد چ که همچو
روح بصدر گونه سر سبز نور است ازین و لفظ

الباب الثالث فی لباس آن حضرت رضی الله عنه
روایت می کند ابو محمد رجب از ابو صالح نصر و از ابو الحسن علی بن ابی طالب
نصر از ابو خود عبد الرزاق و ابو الحسن از شیخ عمر بن راز که حضرت محمد بن علی الدین
عبد القادر رضی الله عنه لباس علما پوشیده و طیبیان در بر کرده و بر استر
سوار شده و عاشره او بر میداشتند و بر سبزه نیک بلند و غلط فرموده در کلام

سرعت بود و سخن او قبولیت تمام داشت چنانچه ہمہ ساکت میشدند چون او سخن گفتے در سفتے **ف**رد ہمہ شیریں لبان را مہر خاموشی نہی بر لب *
 چون بکشتائی لشکر خندہ لعل شکر افشاں را * و ہر چہ فرمود مردمان بجان قبول کرد
 مبادرت مے نمودند و ہر سنگدل کہ اور ابیدے نرم دل گشتے و خضوع و خشوع ^{بہی باور و عیاں سرور}
 در و پیدا آمدے **نظم** سوئے ہر کس کہ بدین شکل و شمایل گذری * کے تواند کہ
 بترابیند و آہے نکشند .... در روز چوں بمسجد جامع رواں شدے مردمان در
 بازار نامی استاوند و توسل بد و میکروند و از حق سبحانہ و تعالی حاجتہائے خویش
 میخواستند **نظم** توے روی و زہر با خلایق شہر * پئے نظارہ شتابان
 کہ شاہ می آید * و اورا صیت بود و صوت و صمت بود و صمت * **بیت**
 شیخ محی الدین کہ شاہ دلکش است * صیت و صوت و صمت و صمت او خوش است
 آواز باریک آواز بلند عالی خاموشی ^{آواز باریک آواز بلند عالی خاموشی}
 شیخ ابوالفضل احمد بن قاسم قریشی بغدادی بزاز رحمۃ اللہ علیہا میگوید کہ حضرت
 شیخ محی الدین رضی اللہ تعالی عنہ ثیاب علما پوشیدے بغایت ہمین و طیلان
 در بر کردے و تھے خادم شیخ بر من آمد و گفت جامہ میخو اہم کہ یک گرا و یک دنیا
 بود نہ یک جبہ زیادہ و نہ کم پرسیدم کہ ایں جامہ برائے کیست گفت برائے شیخ
 محی الدین عبدالقادر در دل خود گفتم شیخ برائے لباس خلیفہ جامہ نگذاشت - ہنوز
 ایں خطہ تمام نشدہ بود کہ در پائے من مسمار خلید و من از درواں مسمار مقہر ار
 شدم - خلیفہ جمع آمدند تا آئرا از پائے بکشند تو استند گفتم مرا بھضرت شیخ برید چوں

بروند فرمود اے ابوالفضل چہا برابر باطن اعتراض میکنی بغیرت معبودی کہ نمی پوشم
 تا آنکہ نئے گویند حقّی علیک الیس قید صاخر اعمیٰ دل بنکار - نظم
 سو گنجی بگوشه پوش پیر این یک گز او پیر نیار باشد
 گفت حق گویم بحکم کاین ثیاب * در تن خود پوش تا باشد ثواب * جامه یک
 گز بیک دینار زر * کاخچین جامه تر از ید بفر * اے ابوالفضل این گفتست
 و کفن المیت یجل هذا بعد الف موتہ قطعہ تاکہ مریم در غمش صد
 بار * جامه ماہمہ کفن باشد * در لباسم چہ میکنی انکار * کفن ست و کفن حسن
 باشد * بعد ازاں دست مبارک پر پائے من فرود آوردند در حال آں مسمار
 و درو آں مسمار دفع شد و اندر سننے دادم کہ از کجا آمد و کجا رفت چوں برخاستم فرمود
 اعتراضش بہ نسبت ما کرده بود بر صورت مسمار شکل شد قطعہ وارث علم علی
 حال نبی محی الدین * آنکہ بر روی زمین جفت بر بان خداست * اعتراض
 بگدایان در حضرت او * در دل دودہ انکرم و مسمار پلاست - نقلست از
 ابن طباطبائی کہ چوں کہے برایے حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ از جنس ذہب
 فتوح آوردے فرمودے زیر سجادہ نہ و خود بدست نگرفتے چوں خادم بیامدے
 پیش کش *
 گفتے از زیر سجادہ بگیر و بخاز و بقال را بدہ - حضرت شیخ را غلامے بود منظر نام بردند
 طیفے پر از نان کردہ استاودہ بودے نظم ہم کہ آہن جنس درویش آمدے * گر
 ہمہ بیگانہ و خویش آمدے * آں بدو دادے منظر با ظفر * رسم او این بود اتم
 پیش در * و چوں بر شیخ از خلیفہ خلعت آمدے فرمودے کہ ابوالفتح طباطبائی را

بدہ وادوار و برائے قہار و مہمان پر عرض سے ستید نہ حضرت شیخ راضی بوجہ ازواج
 حلال کہ بعض اصحاب رسائیق آنرا دراعت میکروند ہر روز برائے شیخ چار نان جو پختند
 و در آخر روز حاضر میکروند۔ یکاں یکاں کسرہ بجا صراں عنایت فرمودے۔ و باقی
 برائے خود داشتے۔ و چون بحضرت شیخ ہدیہ رسیدے ہر کہ حاضر بودے در آنوقت
 قسمت برایشان کردے۔ شیخ ہدیہ قبول میکروند ہر آن مکانات ہم کردے۔ یعنی چہ
 در مقابل آن ہدیہ بآرندہ عنایت فرمودے و نذر قبول کردے و ازاں بخود

رضی اللہ عنہ۔ تفلسست از شریف ابو عبد اللہ محمد بن خضر کہ حضرت شیخ محی الدین
 رضی اللہ عنہ کہ ہرگز برائے بیچ یکے از عطا برخواست و برو بیچ یکے صاحب شمت
 رفتے و بر بساط او نہ نشست و از طعام او نخورد و گریہا ر و جلوس بالوک و بر بساط
 ایشان از عقوبات مجملہ تصور کردے۔ چون خلیفہ باذریہ صاحب جاہے دیگر برو
 بیاندے آنحضرت اندرون خانہ رفتے پس پیروں آمدے تا قیام از برائے
 ایشان نباشد و با ایشان کلام در شب گفتے و در نصیحت مبالغہ کردے۔ ایشان
 دست او سے بوسیدند و پیش او تواضع مے نشستند و چون بر خلیفہ چیزے میخواست
 کہ بوسید رقم فرمودے کہ عبد القادر ترا چہیں مے فرماید و فرمان او بر تو تا نداشت
 و او ترا قہرۃ است و بر تو حجت چوں خلیفہ بنشستہ آنحضرت دیدے بوسیدے و
 گفتے کہ شیخ راست میفرماید۔ میکوید احمد بغدادی معروف بخطاب خادم حضرت
 شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ کہ وقتے ارباب صنایع را بر حضرت دولیت

و پچاہ دینار قرض شدہ بود از جہت ہماناں روزے شخصی رسید کہ من اور اہل خانہ ختم
و بے خواست برادر شیخ درآمد و نشست و با حضرت شیخ بسیار سخن کردہ و بمقدار روز
پیروں آورد و گفت ایں ہیئتہ دین شناست و برقت حضرت شیخ مرا فرمود کہ ایں ابو اہم
خو اہاں برسائ پس گفت کہ ایں صیر فی القدر بود و گفت کہ صیر فی القدر کیست گفت فرشتہ
است کہ خدا تعالیٰ مے فرستد بروستان خود کہ برایشاں جمع آمدہ باشد آنرا ادا کند

الباب الرابع فی خلقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ در بیان عادت
اور رضی اللہ عنہ نقلست از شیخ ابو المظفر منعم رحمۃ اللہ علیہ کہ چکیں بدیدم
خوشخوہریان ترازو لا ارجہ اوسع صدرا ولا اگر کم نفسا ولا اخص
عملا و ادا من الشیخ محمد بن الدین رضی اللہ تعالیٰ عنہ ترجمہ
یعنی بنیافتم من فرخ سینہ و بنیافتم بزرگ نفس نہ نگہدار و عمدہ خود را دوستی از شیخ رضی اللہ
عنہ .... و باں جلالت قدر و علو منزلت و کثرت علم لیسفق علی الضعیف و
یوقر الکبیر و یکد اءبا السلام ترجمہ شفقت میکند بر ضعیف و قہر میکند بر
کبیر و روشن بگرد اسلام را .... و باضعفا نشسته و با فقرا تواضع کردے و برائے
بیچ حاجت جا ہے و حشمتے قیام نمودے و بر در وزیر و سلطان ترستے نقلست
از شیخ ابو القاسم بزاز رحمۃ اللہ میگفت آن اوقات کہ ما مجلس شیخ محمد بن الدین رضی اللہ
عنہ مے بودم زیا خواہے بود کہ میدیدیم چوں میدارند ہم آرا کم کردیم اخلاق اور ضعیف
بودہ اوصاف اوز کیہ نفس اونہ - و گفت اونہ ^{شیخ} چکیں بدیدم شرنگین

تراز و ہر شب بفرمودے تا باندہ فراز کنند و با ہماناں طعام خوردے و با ضعفا
نشستے و بر بد خوئی طلبہ صبر کردے و از سیئات ایشان در گذشتہ و ہر کہ از اصحاب
غائب بردے تفقہ او کردے و از حال او پرسیدے و موت ایشان نگہداشتے و ہر کہ
سوگند خوردے راست پنداشتے و علم ہاں نہاں داشتہ و ہمیشہ اوجمان بردے
کہ یکس غریزہ کریم تر از شیخ از من نیست و آنچہ شیخ را با من است با دیگرے نیست

تَقَلُّبُتْ اِذَا بَنِي عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدٌ اِنْ حَضَرَ شَيْخٌ مَحْيٍ الدِّينِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لِيَرْجِعَ اللَّهُ مَعَهُ
وَسَيَكُنْ يَدُ الْخَشْيَةِ وَكُنْزُ الْهَيْبَةِ وَمُسْتَجَابُ الدَّعْوَةِ وَكَلِمَةُ الْاِحْلَاقِ
وَطَبِيبُ الْاَعْدَاءِ بُوَدُ وَالْعَمَلُ الْكَاثِرُ اِنْ فُتِحَ وَاقْرَبُ اِلَى الْحَقِّ بُوَدُ
ترجمہ یعنی اشک جاری بود و بسیار عمر کندہ بود بسیار خوف خدا داشت - و

قبول دعا بودند و بزرگ اخلاق بودند و خوشبوئے عرق بودند و دور بودند از آدم
نزدیک طرف حق ..... و غضب نیکو یکسے از حجت نفس خود و یاری نمیکرد
مگر بختہ حق مصرعہ ہرچہ کرد او برائے دوست بکردہ و ہرگز سائل ارادہ نکردے
روزے جو خوداں سلطان ممالک جو دقاویہ شہود حضرت شیخ داؤدے فرمودہ
کہ چوں بر در سراقات جلالت نقاب پیر جہانگیر یا دہائے پرتاری میگرد و جملہ اہل
خشم خدام آں درگاہ بودند یک دزد پٹے در وایں معنی را دید و بدل اندیشید فرو
آزا کہ جنیں جاہ و خشم روئے نمودہ در خانہ او تو دوز خواہد بود و بیاد خانہ او
در آئیم از آنجا یکبارگی بکام دل برائیم چوں درآمدند ازین اسباب هیچ ندید کور شدہ

فر و خفاش چو در خانہ خورشید در روشن کہ چہیں بے بصر و کور شود۔ آنحضرت
 حال این سیاه بے نور روشن بود گفت از مروت نیست کہ کسی بچانہ تا بیاید با میدی و
 نو مید میرود۔ قطعہ ز قنوعات خوش و جہنم مہیں در رسید چیز تو راں داد باین *
 دریں بودند کہ ہنر خضر علیہ السلام در رسید و عرض کرد یا ولی جہا لک عالمی از ابدال الال در
 دم از صدائے موت فوت شدہ بہر کہ حکم شود بچائے اول صلب کردہ آید فرمود کہ در خانہ ما
 شخصے بکسر دل افتادہ است بردا و را بردا آتا و در محل رضی نصب کنم ہنر خضر علیہ السلام
 محصلانہ رفت و آن شخص پیش آنحضرت آمد و بیک نگاہ از عین عنایت اورا از یکے
 ابدال الال ساخت اے گدائے حضرت قادری خوشوقت باش چون آنحضرت چنانکہ
 را کہ بچہیں نیت سوئے او آندہ از دولت خود محروم نیگذازد ترا کہ بعد صدق و صفا بحضرت
 اور و آورودہ باشی اکر او کے رواداد کہ از دولت کرامت و سے محروم گردی۔ نظم
 مذکور کہ آید پیے دزدی برش در و از کرمش واصل چون شود در واکہ بعد صدق و
 صفا روہندہ بردا و حالت او چون شود در واکہ بعد صدق و صفا و سے محروم گردی۔
 بدولت کرمش عارفی جہاں باشد کہ برورش آید در راہ صدق و صفا *
 بریں قیاس مکن حال او چہیں باشد * لقلست از ابو عبد اللہ محمد بن خضر
 حسین بن رضی اللہ عنہما کہ گفت خبر کرد مرا والدین کہ وقتے حضرت شیخ سحی الدین رضی اللہ
 عنہ فقیر را دیدم کسور القلب فرمود ہا گنگا گنگا فقیر عرض کرد کہ در کنار شط بودم طایح را
 گفتیم مرا از دریا گذران قبول نکرد من شکستہ دل شدم ہمدین بودند کہ مردے در آمد

و برائے شیخ حبیان پرازدینار ز زندر کردہ بیاورد۔ و شیخ آں فقیرا گفت - ایں
 حبیان بروآں ملج بدہ و بگو کہ بعد ازین پنج فقیرا رد کنی و پیر این خود آں فقیرا
 داد و بہ بیت دینار از و باز خرید۔ **نقلست** از ابو عبد اللہ محمد بن حضر حسنی
 منقولست کہ خبر کردہ مراد الدین کہ وقتے شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ در مسجد
 جامع بودم روز جمعہ تاجرے بیاورد و گفت مر شیخ را برین مالے است غیر از زکوٰۃ میخواست
 کہ فقرا و مساکین را بدہم متقی را بنیہ یا ہم ہر کہ را تو فرمائی اورا بدہم فرمود متقی و غیر متقی را
 بدہ تا مولے تعالی بدہد ترا بچہ کہ متقی آئی و آنچہ متقی آں نہ شیخ ابو محمد طلحہ بن مظفر
 رحمۃ اللہ میگوید کہ حضرت ریحی اللہ عنہ میفرمود کہ در بدایت وقتے در بغداد بیت
 روز گذشت چیزے نیافتیم کہ از اوقات خود سازم در خرابہ ایوان کسرے بیروں آدم
 تا چیزے سباح طلب کنم متقاضی را دیدم از اولیا کہ ہما نجا طلب میکنند کہ من بیک آدم
 در دل خود گفتم کہ از مروت نباشد کہ من مزاجم ایشان شوم باز بہ بغداد آدم - مردے از
 آشنایان شہر من مرا ملاقات کرد و قراضہ مراد داد و گفت ما در حق این را برائے تو فرستادہ
 است آںرا گفتم پاروہ از اں برائے خود و اشمم باقی در خرابہ بایوان کسرے بدہم - و
 ہر آن ہفتاد و نفرتتم کہ دم گفتند این چیست گفتم ما در من فرستادہ است نحو اہم کہ من
 تنہا خرم خبر شد بعد از اں در بغداد آدم و ہر آن قطعہ دیگر طعام خریدم فقیران ندا کردہم
 و ہلایشں طعام خوردم و از اں قراضہ چیزے تا شب بر من باند۔ **نظم** دست جو دو کام
 حضرت نیاز توئی ہر چہ بیا بدہ واری و نداری ثانی - خلق و خوبی و ملاحت بہشت

داری + بنوایم کہ ہم جانی و ہم جانانی + **تقلست شیخ ابو المنظر نے گوید**
 وبقی حضرت شیخ رضی اللہ عنہ درخانہ نشینہ کتابت میکرد ناگاہ ازسقف خاک
 افتاد اندر بیفتانند تاسہ بار پچہیں کرد۔ چارم گریت سرمبارک پرواشت وید کہ موش
 ورسقف خاند بازی سکند۔ فرمود طاب مرا اللہ یعنی کہ سرت ازتن جدا باد
 فی الحال سرش ازتن بفتاد بعد ازاں حضرت شیخ در گریہ شد و متأسف بود و فرمود دیدہ
 مشنوی گفتش ای آکہ دارم از تو زیست + من ندانم گریہ ات از ہر چیست
 گفت مے ترسم مباد خاطر م + رنج گرد از مسلماناں برم + بیٹی او را سر جدا و تن
 جدا + پچہاں کیں موش باشد ماجرا + شیخ صحی الدین بصد ر لایزال + تیغ
 برآں خدائے لایزال + ہر کہ اندیش تو گستاخ دارد + ریختن خوش رواں
 بر خاک زار + ہر کہ آتش بھجاری کفید۔ در دو عالم روئے نیکی را ندید +
 از گرم با آنکہ مہداری نظر + سرور راں بر استانش ماندہ سر + دوستان را
 افروزند + دشمنان را آتش سوزند + دوستانت دایما با عز و جاہ +
 دشمنانت خوار زار و رویاہ + **تقلست از شیخ ابوالقاسم میگوند کہ حضرت**
 رضی اللہ عنہ در مدرسہ وضو میکرد کجشکے از بالابلول انداخت سریر داشت غضبنا
 بجانب او یک کجشک در طیران بود فی الحال یر زمین افتاد جاں داد حضرت شیخ
 از وضو فارغ شد جامہ ازتن مبارک بر کفید۔ و مراد او فرمود برو بفروش و بہائی
 اس صدمہ فقر اوہ و فرمود ہذا الیوان آں اگر برفت ایس کفارت اوست

منقولست از ابوالعباس احمد رکاب دار آنحضرت رضی اللہ عنہ سوار شد۔ و در
 جامع منصور تشریف برد چون باز در مدرسه آمد کثرتی از بالائی پشانی مبارک بنابر
 افتاد۔ آن زمین روان رفتن گرفت۔ فرمود موتوا از او بر جاے خود ببرد۔ بعد از آن
 فرمود اے احمد این کثرت از جامع تا اینجا نشسته بار آمدنیش زد مصرعه اللہ اللہ
 بربار یہاں است قطعہ کس را بطیف جان حیات ابدی و کس را پتغ قہر سرافکندہ
 میکنی و جاں بخشیت بقالب بے جاں غریب میت و دلہائے مردہ را بدے
 زندہ میکنی و حکایت منظومہ نقلت ز شیخ بو الحسن نیز و این طرفہ حکایت و
 عجیب چیز و بر مجلس آن بلند پرواز و میگشت بصوت بد غلیو از و مجلس زلفیر
 ناخوش او و میگشت بجاں مشوش او و آن روز گذشت باد مصر و فرمود بوی
 ولی اکبر کہ اسے باد سرش بگیرد و افکن و فی الحال سرش جدا شد از تن و چون
 گشت جدا شد تن و سر و آمد بکرم فرود مہر و یگرفت بدستش و بفرمود بسم اللہ
 زندہ شو با آن زو و شد زندہ و رفت آن غلیو از و پر و از کنایا سوئے ہوا
 باز و اے جاں دہ و جاں ستاں ہمہ تو و سے راحت روح و جاں ہمہ تو و
 من بندہ کہ با تو در نیازم و برقا در می تو چون نیازم و نقلست از ماضی القضا
 ابونصر صالح رحمۃ اللہ علیہ کہ خبر کرد مرا والد من عبدالرزاق یعنی ابن شاہ شیخ
 محی الدین عبدالقادر رضی اللہ تعالیٰ عنہ بعد از آن کہ مشہور شد در جہ عزت گم کیا ر
 و در رفتن و آمدن نام راجلہ آنحضرت بدست من بود چون در اجلہ فرمود آمد بکرم

فرمود یہ بیند افتقر پیوست ایجا کہ ام است تخص کرویم دیدیم کہ یک خانہ خرابہ است سگ
 از یک کلیم در آن خانہ چیرے نیست مرد پیر و عورت زال و یک دختر نشسته است والد
 از ایشان آؤن خواست تا آنجا فرو و آؤد آؤن کہ دندما ہمہ آنجا فرو و آؤدیم مشیخ و روسا
 و اعیان آنجا چوں خبر یافتند آمدند و عرض کردند کہ در خانہا و ما حضرت شیخ نزول فرمایند
 و یا غیر آن محلے دیگر شیخ رضی اللہ عنہ قبول نکرد و ہا آنجا ماند اہل آنجا از غم و فقر و طعام و زہب
 و فضہ و قماش و رواجل برائے سفر بسیار فتوح آؤر دند و از ہر طرف خلق ہجوم کرد۔
 پس حضرت شیخ رضی اللہ عنہ فرمود کہ سائلے را کہ با شیخ آؤدہ بودند۔ من از نصیب خود
 بیرون آمدم ایشان گفتند ماینہ بیرون آؤدیم فرمود این ہمہ مرا میں پیر مرد و صبیہ بدید
 شب آنجا بود وقت سحر و آن شد۔ راوی میگوید بعد سالہا مرا گذر بر اجلہ افتاد
 و آں پیر مرد را دیدم از جمیع اہل اجلہ او مال و مواشی بسیار بود گفت میں ہمہ از
 بہکت آؤنت او میں ہمہ نتایج آں ہاشمہ کہ حضرت شیخ مرا عطا کرد قطعہ بے نواسے
 زول و بدر بے ساماں رہا۔ ہر دو سامان سعادت بنواسے بخشی۔ ہر گرمی دنیا و حق
 بگداے چہ عجیب۔ بہ نظر مرتبہ قرب خداے بخشی۔ **ایں نقل از ابو الحیرہ است**
 گفت من و چندین از مشایخ بعد از بعد او در حضرت شیخ حاضر بودیم رباعی فرمود
 من نہ نظر سخایم۔ امر و ذکہ بر سر عطایم۔ گو حاجت خود بخواہ ہر کس۔ تا در ہمیش
 کہ گوید اوبس۔ از میں میان ابوسعید پیائے نیاز برخواست و بفرمن رساند۔
فرود کا تہا سے دارم اے شیخ کبار۔ من زانعام تو ترک اختیار۔ بعد

از ان شیخ این تایید التماس کرد و بیست که بخوبی تمام لطف و عطا طلبم فرمود
بعد از ان شیخ عمر بر از برابر زیاد کرد بیست از که دست خفا آمد دست مرتبه
صدق و صفا آرزو داشت و بعد از ان شیخ حسن قاری اظهار کرد بیست ز فیض تو
خواهم زوجه حسن به که هر دم فرزند گردد این حال من و بعد از ان شیخ جمیل عرض کرد
بیست اے والی وقت با اشارات و خواهم ز تو فیض حفظ اوقات و بعد از ان شیخ
البرکات آمد و گفت بیست که شایا خاظم مشتاق عشقت و گدای از تو استغراق
عشقت و من که الوایحرم لقمه با شیخ معرفتی خواهم که بدال واردات ربانی و غیر آن
تیمز کنم بعد از ان بیست شیخ خلیل آمد و درخواست کرد در مرتبه قطبیه از ان خوا

کرد که حضرت شیخ رضی الله عنه فرمود كَلَّا اَحْمَلًا هُوَ لَا وَهُوَ اَكْبَرُ مِنْ عَطَاءِ
رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا اظنه الله دیدم که هر که هر چه طلب کرد بدال
رسید گوی شیخ خلیل که هنوز قوتش نرسیده بود قطعه اے پیر جهاں گیر که جان همه گیر
دارد زورت نیل مرادات هوس و بر خاک سیر کو تو از صدق و صفا و سن از تو ترا
می طلبم انیم بس و حکایت منظومه ایں نقل از محمود از است که دریں راه
سراسر راز است و گفته بودم بصفا فی دل و جان و خدمت شیخ جهاں قطب
دارت سربنی حال علی و منظر و منظر انوار جلی و مالک ملک بصد زمینت و زین
سرا حضرت غوث اتقین و ناگهان در دل من کرده گذر و چیز از خطره در
کرد نظر و دست بر سینه من زد بعد از آن و حسب زین بارقه نور فشان گویا

واسطہ خورشید است کہ عیاں بر فلک اسید است اندران نور بصد صدق و
 شہود و یا منم آنچه مراد دل بود و تا کنون هست از تسکینم کہ بجاں حال فرد
 می بینم و اے رسانده بدل تسکینی و کام بخش دل ہر مسکینی بختش خلق چہ
 باشد ز رسیم و بتوانم کہ خدای بخش و مسلمی بندہ شرمندہ است و التفاتے
 کہ بجاں بندہ است و شیخ الشیوخ شہاب الدین سہروردی سے فرماید کہ من
 در جوانی بہ علم کلام سرگرم بودم چند کتاب ازاں یاد گرفتم مسجدے کہ در اں علم فقہ شہ
 و علم من شیخ نجیب الدین سہروردی مرا باز میداشت من صبح باز نمی آمدم - روز
 حضرت شیخ السموات والارض محی الدین عبدالقادر رضی اللہ عنہ متوجہ گشت مرا
 ہمراہ خود گرفت چوں نزدیک رسیدیم گفت اے عمر قال اللہ تعالیٰ یا لہا الد
 اَمْسُوا اِذَا اَنَا جِئْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدْ مُوَابِلَیْنِ یَدَیْکُمَا بِجُودَکُمُ صَدَقَہُ
 مایاں زماں پیش بزرگے می ایستم کہ خبر میدہ دل و از حق تعالی پس خود را ہوشیار
 داری تا از برکات رویت او محروم نہائی چوں بدولت دیدار آنحضرت مشرف گشتم
 ساعتی نشستیم ہم من گفت ایں برادر زاوہ منست عمر نام مشغول بعلم کلام چہ
 اورا باز می نام ازاں علم باز نمی آید حضرت شیخ فرمود اے عمر کلام کتاب یاد گرفتہ در علم
 کلام گفتم فلاں و فلاں دست بر سینی من کشید واللہ آنچه یاد گرفتہ بودم یک لفظ ہم یاد
 نہ اند و حضرت رب العالمین در حال بردل من در سے از علم لدنی بکشتا و سخن حکمت
 گویاں برخوایم و حضرت قادر الوقت فرمود یا عمر انت من احد المشہورین

فی العراق نجم الدین مصاحب شیخ شہاب رضی اللہ عنہ میگوید کہ وقتے نزدیک
 شیخ محی الدین در خلوت بنشینم روز چہلم در واقعہ دیدم کہ شیخ شہاب الدین بر سر کوہے
 درآمدہ است بیانہ بجا از دوا بر سر میکند و بر موم سے ریختہ ایشان سے چند ذرہ بھینس
 کہ ایں جواہر بر سر ایشان میریزد باز بیانہ از سر پر میشود گویا چشمہ جواہر است۔ آخر
 وقت من از خلوت بر آمدم و بر شیخ مذکور زقم پس از نگاہ من چیزے بگویم فرمود اے
 نجم الدین آنچه تو دیدی ہر حقیقت و امثال آں و ایں ہمہ از عنایت حضرت شیخ
 محی الدین عبد القا در رضی اللہ عنہ دارم کہ عوض علم کلام مرا امت فرمودند۔

باب پنجم در تلمذ آنحضرت محی الدین و باز شہب رضی اللہ تعالیٰ عنہ
تفکست از عمر کیمانی و شیخ عزیز کہ رسیدند از اں حیات بخش زندہ دلائل و قبیلہ
 اقبال مقبال حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ۔ کہ سبب تلمذ آنحضرت بآئی اللہ
 چہ بود و فرمود یکبار از سیاحت باز گشتہ بودم در جانب ہند و او ششم ناگاہ در راہ شخصے
 چوں مریض تباہ و بامرض جا نگاہ باروئے وزنگ گاہ رو بہ من آورد و دیدم۔ کہ چون
 ہنال خشک سال پیش من از پا در افتاد و گفت یا سیدی مرا بدست مرحمت بنشان و
 از این چشمہ حیوان بر من رشخہ بینشان بنشانم و نفسے بر و بر اندم ہا ندم چوں شاخ نورستہ
 گل گل برنگفت و گفت مرا می شناسی گفت نہ گفت من دین جد تو ام کہ بدس خد رسیدہ
 بودم خدا مرا با تو زندہ گرداند و بر تہ اولی رساند انت محی الدین بدیت عیسیٰ ار مردہ
 تن زندہ بدم میکردے یہ زندہ شد از تو دل و دین زکاتما بکجا۔ اورا ہما بجا گذاشتم

وروئے جانب جامع بغداد آوردم پاسے برہنہ بودم مروے تعلین پیش من آورد و
 گفت یاسیدی محی الدین بعد از آن مسجد درآمد و دو گانه نماز بایان گذاردم چون سلام
 دادم بر من هجوم کردند نظم چون رسد فتح خداوندی ز مویج و خلق می آید ز هر سو
 فوج فوج و یہیں لقب مرا خوانند اگر چه پیش ازین کسی مرادین لقب نخوانده بود
 نظم اے از تو حیات دین احمد و ہر چار طرق بنو مؤید و ہر خطہ کنی یک عنایت و
 واصل بجال یار صد صد و الحکم کہ فرست حکم نافذ و در عالم مطلق و مقید و در
 راہ اصول استقامت و داری قدم درست چون جد و روایت کردند بعضی
 اہل علم بر سند متصل بہ شیخ ابوسلطان داؤد یوسف کہ گفت وقتے پیش شیخ عقیل فکر
 کردند کہ جو اسمی شریف نام او عبد القادر مشہور شدہ است در بغداد فرمود او در
 آسمان مشہور تر است از آن کہ در زمین جو ان ربیع القدر مدعو است در ملکوت بہ باز
 انہیب و در اشعار خاص این معنی فرمودہ اند **شعر** انا لبیل الافراج
 املاؤ دوجہا و طربا و فی علیا بکا را شہب و
الباب السادس فی سیاحتہ - منقولست
 از شیخ ابو الحسن کہ حضرت شیخ رضی اللہ عنہ فرمود بہت و پنج سال در بیابانہائے
 عراق بقدم تجرید و سیاحت بودم و چہل سال بوضو و عشاء یک جا استادم ختم
 قرآن کردے تا سہر شب نفس از روئے خواب کرد و گفت بدیت چہ شود اگر دے
 سیام کنی و باز با تازگی قیام کنی و گفتہ او شنیدم و لے نہ شنیدم - ہما سجا

بیکبار استاده حتم قرآن کردم و خواب بصورت مشکل شد پیش من بچ آمد و بپشت
 من بر او بانگ میزدم بغضب + دفع گشتی بچوں حضرت رب بچوں میں سے ایک بچہ تھا
 اس بصورت مختلفہ طرح کر دے و عشوہ دہی باز کر دے مثنوی گاہ در صورت
 پر بردی + گاہ چوں کندہ پیر بدخوی - ہر دینار باگ میزدم بچہ گریختہ + و از غایت
 ہیبت زہم فرو ریختہ + نظم عشق فارغ کرد از دنیا و مافیہا مرا - کے فوائد برد از
 راد عشوہ و دنیا مرا + و بسے بود کہ از سی تاجہل روز روزہ میداشتیم و چہینے نمی یافتیم
 کہ اسرافت خود سازم و یا زہ سال در برج محمی اقامت کردم بسبب طویل اقامت من
 اکنون آنرا برج محمی میگویند دریں برج حق سبحانہ تعالیٰ عہد کردم کہ طعام نخورم تا
 سخاوند و خوشتر کسی ننوشاند چہل روز بریں نوع گشت - بعد از چہل روز مردے
 پیادہ و طعام پیش من آورد و نہاد و برفت نفس از شدت جوع خواست کہ بر طعام
 بفتند گفتم واللہ کہ عہد خدا سے عزوجل شکم از باطن خود شنیدم کہ اے ججو اے ججو
 فریاد میکرد و صبح التفات بدو کردم شیخ ابوسعید فخری در آنجا میگذاشت آواز شنیدم برین
 آمد و گفت یا عبد اللہ لقد احدثک لفتن این فتن نفس است اما روح بامولی آرام
 دارد - فرمود تا باب انج بیابا من دہر ہمدیں حال گذشت درواں شد درواں من
 چنین آمد کہ آنجا پیروں نیام کر باہر کسے ناگاہ دیدم کہ خواجہ حضرت بیاد و ملا گفت برخیز
 ویرا ابو سعید بر پچہاں کردم دیدم یکہ شیخ ابوسعید نظر من در آستانہ خود استادہ است
 اس ملاوید گفت اے عہد القادر طلب من کفایت نکردی تا آنکہ خواجہ خطر نگفت

کہ برو بعد از آن مراد خواند برو و مراد بدست خود تعلق می کرد تا آنکه میسر شدیم - بعد از آن
 بدست مرا خرقه پوشاندر رضی اللہ عنہ تقلست از شیخ ابو عمر سیفین رحمۃ اللہ علیہ
 کہ شنیده ام از شیخ حجتی الدین عبدالقادر رضی اللہ عنہ کہ میفرمود من شب در روز و خواب
 می بودم و در بند او در نمی آمدم و شیطا طین صفوف صفوف سوار و پیاده با انواع
 اسلحه ترسان شکل شده می آمدند و آتش را می انداختند در دل خود تبسط می یافتیم -
 کہ اصلاً تفسیر در میان نبود و از باطن ندانستیم قم الیهم یا عبد القادر فقل
 ثبتناک و ایذاک ایشان مجروح و در نهفت و نه زنت خواهند شد و یکبار شیطان بر من
 بیاید و گفت از بنیاد و روش و اگر نه چنین چنین کنم و تخدیر کرد من بطم بروی او و دم
 در گریزند لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم و میگفتم او میسخت و من
 می دیدم و یکبار شخصی که می نظر من روح بر من بیاید و گفت آنزد ابلیس است آمده ام
 تا ترا خدمت کنم تو مرا و اتباع مرا سخت در مانده و رد کردی گفت بروی رفت ناگاه دست
 از غیب پیدا شد بر سرش میزد و چند آنکه در زمین فرو شد بیست مدعی خواست که آید
 بتمامش که ناز دست غیب آمد و بر سینه تا محرم زد و بار دیگر نیرو آتش بر دست
 کرده بیاید و بمقابل شد ناگاه مردی سوار بر فرس اشهب بر دابر دوش کرده بیاید و تیغ
 بر دست من داد ابلیس پائے پین باز گشت و بار سیوم باز دیدم از من دور شد
 و خاک بر سر میزد و میگفت مرا نو مید کردی اسے عبد القادر گفتم زبان کار و زبان
 زده باشی اسے لعین که من همیشه از غیب نائے تو در مذم گفت این سخت تر است

بر من قطعہ تاشدی اے شاہ گیلانی بخوبی آیتے ۛ خطبہ حنٹ ملک ہر روز ازبر
 میکند ۛ در زوی آتش بکفر کا فوی و معصیت ۛ ہر دم از دست تو شیطان خاک بر سر
 میکند ۛ **نقلست** از ابو سعید کہ شنیدم حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ میفرماید
 نفس را در بدایت نگر فتم بجا بدہ مگر آنکہ بر ایں ملازمت سخت کردم یکسال در خرابہ بداین
 مآکل نبود یعنی آنچه در میان افتادہ باشد از مباح قناعت کردم و یک سال بیخ خودم
 دنیا شامیدم و خنقم در یک شب سرا سخت بودہ بایوان کسرے رفتم و در شرط غسل کردم
 باز غسل شدم آنشب چہل بار خنقم ہر بار خنقم شدم در شرطے رفتم و غسل میکردم بعد از اں
 بر سق ایوان کسرے بر آمدم تا خواب نیاید در خرابہ کہ سالہا اتامت کردم قوت من نبود
 مگر بر وے نوعیت از خرابہ سال مروے جبّہ صوف بیا در دے و من بخارش و ولہ
 و جنون مشہور بودم بیخ چیز مرا حائل نشد درین مگر آنکہ سلوک و ہرگز نفس غالب نیامدہ
 بر من در آنچه آرزوے او بود ہرگز زینت دنیا مرا در عجب نیاورد بلکہ در اں حال نیشہ
 بار میان خار و غیرہ آں سے رفتم و بیخ اندیشہ نمیکردم ۛ

الباب السابع فی عبادتہ رضی اللہ عنہ

نقلست از شیخ ابو عبد اللہ بن ابوالفتح ہروی کہ خدمت کردم سیدی شیخ محی الدین
 عبد القادر رضی اللہ عنہ چہل سال درین مدت بو عنوہ عشاء نماز صبح میگذازدے
 و ہمیشہ با وضو بودے و چوں حدث لاحق شدے در ہاں وقت تجدید وضو میکردے
 و دو رکعت نماز میگذازد و چوں نماز عشا میکردے در آمدے و زحلوٹ و ہچکس در اں

در نمی آمدے و آنحضرت بیرون نیامدی تا طلوع فجر و آنحضرت در اول شب نماز سبک گذاردے۔ پس ازاں در ذکر مشغول شدے چوں ثلث شب گذشتے فرمودے۔

الحیط العالم الحبيب الفعال الخالق الباری المصور و در ہوا پرواز میکرد تا آنکہ غایب میگشت از نظر پس ازاں در نماز آمدے تا یم بر قدم قرآن میخواندے۔ تا آنکہ ثلث ثانی شب گذشتے و نامدت در سجود شدے و روئے مبارک بر زمین مالیدے و پس ازاں متوجہ قبلہ می نشست و مراقب و مشاہد تا قریب طلوع فجر پس ازاں در دعا و استہمال و تذلل در پوشیدے و در آنوقت قریبے بود کہ باید اشراق آں انوار اجماع را نظار چوں برق لامع و عاطف یکبار بیت رخت کہ خیرہ شود چشم مہر و ماہ در ویدہ ازاں ہزار نگاہت یک نگاہ در ویدہ و چوں خورشید تاباں در انوار بے پایاں پوشیدہ میشدے و من آوازے مے شنودم آںجا کہ سلام علیکم و آنحضرت از پیش میگفتند علیکم السلام تا آنکہ بیرون مے آمدند از برائے نماز صبح۔

الباب الثامن فی شجاعتہ رضی اللہ عنہ

تقلبت از شیخ عمر بن زبیر و جماعہ مشایخ کہ دستے شیخ بقا و شیخ علی بن بہمنی و شیخ ابو سعید قبیلوی بحفرت آنسر در رضی اللہ عنہ بقصد زیارت ہم رسیدند آنسر در ربو بجانب شیخ بقا کرد و فرمود اے بقا چیزے تکلم کن وے عرض کرد کہ در حضرت شما بکدام زبان تکلم کنم۔ تو میگوئی وے ما از زبان کو۔ بعد ازاں شیخ علی فرمود کہ تو چیزے تکلم کن وے از پیش ایں مضمون را ادا کرد۔ بیت حدیث کہ من پیش تو گویم سخن ہم تو بیا نا

سخن گوئی کہ ناگوش کنیم چہ پس ازاں یہاں مقاتل را بہ شیخ ابوسعید مکرسانت او اند کے

تکلم کرو و خواہش گشت و بعض داد کہ تکلّم ت لا متناک و سکنت لا جلاک

ترجمہ یعنی سخن گفتن برائے فرمان برداری و خواہش مادم برائے بزرگی تو .....
 بعد ازاں بجز خار خود در موج گفتار اند کہ بیکبار کھار حصار و بدرہا رابد از خلائق اظہار ترسا

حاضران را وقت خوش شد پس ازاں استیصال کردند تا پیش از این قوال ترنم عشرت منوال

در حال آغاز ذکر و نصرت فرمود تا قوال شعری نواخت آنحضرت از سماع آل برخواست

و دور کردن گرفت تا آنکہ در ہوا بر شد و از چشم مردمان پنہاں گشت مردم بہر سہ آنحضرت

رقعہ دیدند کہ در آن مدرسہ جلوس از رانی دارند چہ بیست خوش است ہجوم ہر راہہ بچرخ

آں دلیر عفا چہ کہ بر قمار صاعش رفت از جاں خوش است چہ ایضا در حقیقۃ الاسرار

برخ اسناد مروی است کہ وقتے قاری پیش آنحضرت این آیت را بخواند ملکہ الملک

الیوم آنحضرت لسماع این آیت برخو است و مردمان نیز از جہت اجلال او برخاستند

اشارت کرد کہ بر حال خود باشند و از جا بجنبید پس ازاں میگفت و تکرار میکرد کہ من یقول

الملک لی ملک تراست کہ نمیتواند و کجا کہے کہ ملک را بخود اضافت تو اند کرد و کہ از صلیحا

شیخ احمد نام آنجا حاضر بود گفت انا قول الملک لی یعنی من یگویم کہ ملک تراست

از بہت آنکہ او مراست و نیست اورا یکے مثل او آنحضرت صحیحہ عظیمہ رویاں مرو گفت -

اسے احمق تو کہے اور بلوڈہ تاکہ او ہم ترا باشد - آں درویش چون این سخن شنید حال برو

متغیر شد بالہ بالہ سوز بر آورد و صوف سیاہ کہ در برداشت بنیداخت مولہا نہ سرو پارہ نہ

الباب التاسع فی شرف ارادة رضى الله عنه

نقل میکند شیخ عبد الحیثم از شیخ تقی الدین ابو محمد عبد الواحد مقدسی و ابو محمد عبد الله

بن قدامه و شیخ صلح عبد الملک ابن ابی المعانی عراقی که شنیدم مادر سیدی و مولائی

شیخ محی الدین رضى الله تعالى عنه که میفرمود در بخدا چوں پرسیده شد از فضل کسی که

یا حضرت نسبت بندگی دارد البیضة لا یتکلف والروح لا یقوم یعنی از

پیار زندان تا آنکه هنوز از بیهوده وجود بشریت متخلص نشده و بحیثیت متصفی نگشته

بهر است از هزار دگر از آنکه ازین معنی حاصل شده گوهریت گرانمایه جوهریت بلندمایه - که

قیمت ندارد و بوسه برابر نتوان کرد - **نقل** از شیخ ابوالبرکات حوصلی که شنیدم از عم خود

شیخ عدی ابن مسافر میفرمود که هر که از میدان مشیخ از من آرزو سئ خرقه کند نه پوشانم و نه

نگیرم از من ان حضرت شیخ عبد القادر را بر آنکه ایشان غرق اند در رحمت بے غایت و بهای

که هیچ چیز ایشان را احتیاج نیست و ایشان چرا یکسے القفات کنند زیرا آنکه بحر را ترک داده

سوء سفا و نه می روند مصرع **لا هر که در جنت عدلست گلستان چید کند** .....

نقلست از شیخ عبد الرزاق و ابو الحسن که حضرت میفرمود که بدست من سبیلی

داده شد بقدر و رازی انتها نظر دیدم که نام اصحاب و مریدان من تا قام قیامت

نسبت خود بمن درست خواهند کرد و رحیل ثبت یافته و حکم شد که این همه بتو بخشیدم - و از

مالک که مازن حمالک دوزخ است پرسیدم که هیچ اصحاب من نزد تو هست گفت سئ

گدا سے حضرت قادریہ خوشوقت باش پیشنوی کہ چہ میگردد ^{نظم} ^{شہ گیلانی} کہ مردم را
چو نور دیده است ^{من غلام او کہ مارا حق بوسے بخشیده است} ^{با گدایاں سرکولیش}
با جنم را چہ کار ^{کہ نہیب ہیش دفعہ ہم لرزیدہ است} ^{از رویان مذکور مروی است}
کہ آنحضرت سے فرمود ان پدای علی مرایدی کا لسماء علی الارض

و عزہ جلال دینی لا زحت قد جی بین پدای ربی حتیٰ ینطلق
بی و بکم الی الجنۃ قسم بعت و جلال او کہ قدم برندارم از پیش رب خود کہ رواں نکند
بمن شمارا سوئے بہشت ^{قطعہ} ^{برندارم قدم ز پیش خدا} ^{تا روانہ نہ سازد من بشمار}
جانب روئے نیم بہشت ^{پاک و پاکیزہ و غیر سرشت} ^{لو انکشف عورۃ}

مریدی بالمشراق و انا بالمرخاب اساترھا و کلیل مرید خورا و مرید مریدان
تا ہفت مرتبہ و منم جہہ کار او اگر برہنہ شود عورت مرید منم کار سن در مشرق و من در مغرب
باشم ہر آئینہ پوشم اورا بیست ہر کرایا توئی خوار نہ گردہرگز ^{چو تو خوار سی اور از انکسور}
ہرگز ^{نقلست از شیخ عمران کہ وقتے بحضرت قادریہ عرض کردیم کہ اگر کسے خورا}

از مریدان حضرت گویند و دست بیعت بشمارندہ باشند و خرقة پوشیدہ باشند آیا اورا از
اصحاب عالی شماریم یا نہ فرمود بلہ ہر کہ خود را بمن نسبت کند قبول کند اورا حضرت
حق سبحانہ و تعالیٰ بیمارزد گنہمان او و انکان علی سبیل مکروہ و او
از جملہ اصحاب منست ^{قطعہ} ^{شہ گیلانی ترا در حق وجود رحمتہ لعلیں آورده است}

ہر کہ شد آن تو مقبول خدا ^{گرچہ ہر اکر دینی ماکرہ است} ^{نقلست از شیخ ابوخیب}

سہروردی رضی اللہ عنہ کہ خبر کرو مرا والدین کہ از شیخ حماد ریاس ہر شب شنیدندی
 آواز پرخل یعنی گس انگین و این معنی را بحضرت شیخ محی الدین نقل کردند و آنحضرت ہندو
 اشتهار یافتہ وقتے بہ صحبت شیخ حماد تشریف برد و پرسید کہ ہمیت صحبت ریاس را
 این ساز چیست ؟ ہر زمان این نغمہ و آواز چیست ؟ شیخ حماد فرمود کہ مراد از دہ ہزار
 مرید است ہر شب ایشان را یاد میکنم و حاجات ایشان از حق تعالی می خواہم - و ہر کہ
 از ایشان بگنا ہے مبتلا گردد - درخواست کنم تا در آن ماہ اورا تو بہ دیدار جہاں بیرون
 برد تا دیرے در گناہ ماندہ - پس شیخ محی الدین عبدالقادر رضی اللہ عنہ گفت کہ اگر حق
 بجانہ و تعالی مرا نرسلے ہد در حضرت خود درخواست کنم کہ میدان مرا تا یام قیامت
 بے تو بہ نیرد و من بدین صمان ایشان باشم - شیخ حماد گفت کہ حق بجانہ و تعالی مرا مشاہدہ
 نمودہ است ہمیت آنچه او از رب خود درخواست کردہ - از کرم اورا ہاندم راست
 کردہ **نقل است** از شیخ ابو محمد عبد الجبار شیخ الاسلام محی الدین عبدالقادر رضی اللہ
 عنہ کہ گفت چون مادر من بر دمہ و آن شیخ را دید در حال کشتہ شدہ والدہ را فرمودی
 این نور کہ تو سجہ می شیطانی است کہ ترا خدمت میکنند اورا دور گردانیدم و عرض
 آن نور رحمانی نام زد تو کردم و ہر کہ نسبت دارد یا مرا برو عنایتے بود باو سے نیز چہاں کنم
 را وی میگوید بعد از این ہر وقتے والدہ من در مقام تارک در آنوے بدیے نور مثل
 نور قر کہ جو انبیاں مقام منور گردانیدے **نقل** میکند شیخ ابوالقاسم عمر بن از کہ حضرت
 شیخ محی الدین عبدالقادر رضی اللہ عنہ میفرمود کہ لغزید حسین منصور و کسی نبود در زمان

کہ دستگیری او کنند اگر من سے بودم در زمان او ہرگز نہ دستگیری او میکردم و ہر کس
را کہ از اصحاب و مریدان من باشد و مرکب را بلغزد تا قیامت دستگیری او کنم۔
نقل است از شیخ عبدالرزاق رضی اللہ عنہ کہ یک شب والدین شیخ محی الدین

عبدالقا در رضی اللہ عنہ کسی را فرمود کہ برنج بہ پذیر بر جاست و بخت و در سفرہ کردہ ہنہا
چون نیم شب شدہ و اورنگا گفت و مردے در آمد و آں برنج تمام تناول کرد۔ رواں شد
حضرت مرا فرمود برو این مرد را در باب و ازو سے پرسے عود دعا التماس کن۔ رفتیم
و او را در یافتیم التماس دعا کردم گفت بھان اللہ من بدعاے والد تو و میرکت خرقہ او
پدیں رسیدہ ام دعا ازو التماس باید کرد و میپیت چو کس را بود بچروکان در بد چہ محتاج
کس پہر لو و زور۔ چون با دوا شدہ با جزاے شبینہ شیخ علی بن ہبیتی گفتیم۔ گفت
بیچ خرقہ بابرکت تو بیچ طاقیہ سرافراز تر از خرقہ و طاقیہ پدر تو ندیدم و آنچه من سید انم
ہفتاد کس را حضرت کریم فتحے عظیم و در شبیہ آں روز خرقہ پوشیدند از تو یا فتند عطاء جزیل
ببرکت دست مبارک والد تو کہ بر سر ایشان ہنہا دیدیدم من بیچ روزے بابرکت
ترا از ان روز کہ دآں والد ترا سیدیم قطعہ اسے تو یوسف بصر محبوبی۔ سر بسر در
ملاحت و خوبی۔ بوسے پیرا ہست بہر کہ رسید۔ دید لیقب و زانچہ بدید۔ چون با دوا
بنیت اسے ماہ دل فروز۔ در عیش و خورجی گذرانم تمام روز۔ **نقل است**

از شیخ عریکیانی کہ در مجلس حضرت شیخ محی الدین رضی اللہ عنہ خالی نبود از یہود و نصاری
کہ اسلام سے آورندہ از قطاع طریق توبہ میکردند و ازو انفس کہ آزار اعتقاد باطل بود

باز می آمدند طایفه اسلام آوردند و گفتند ما از بلاد مغربیم خواهیم اسلام آوریم تا قفسه آواز داد
 ما اورا ندیدیم و پیوسته آواز شنیدیم که اسے طایفه اہل قلعہ در بغداد روید پیش حضرت شیخ
 محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ و اسلام آید کہ از برکت او اسلام در دہا دشمنان
 چنان شیریں شود کہ بر غیر او آسپندان نباشد **ایضا** راوی مذکور روایت می کند
 کہ وقتی رہے بر حضرت شیخ آمد و در مجلس او اسلام آورد و گفت من اہل نیمینیت
 اسلام در دل من افتاد و رعیت کردم کہ نیارم مگر ہر کسے کہ بہترین اہل یمن باشد دریں
 فکر و آدم کہ خواب بر من غلبہ کرد بہتر میسلی صلوات اللہ و سلامہ علیہ را در خواب دیدم
 کہ منیر بایرود در بغداد بر شیخ عبد القادر حبیلی اسلام آرد کہ بہترین اہل زمین است دریں
 وقت **نقلست** از شیخ عبد اللہ حیاں رحمۃ اللہ علیہ کہ حضرت شیخ محی الدین عبد القادر
 رضی اللہ عنہ میفرمود از زود آدم کہ در محو امانید ابا شتم لیکن حق بچاند و قالی نفع خلق
 بہن باز بستہ است از انکہ بیشتر از پانصد نفر ہیو و نصاری پیش من ایمان آوردند و
 از عیاران و قطاع الطریق اکثر از یک لکہ بدست من توبہ کردند **نقلست** از
 یکی انجاء ادیب رحمۃ اللہ علیہ کہ وقتی در خاطر کردم کہ شہرم حضرت شیخ جنید کس را در مجلس
 و حفظ قص شعر میکند بسیارے ملاخ و بر دم چوں شیخ قص شعر میکرد من گرامید آدم پناہ
 در زیر جامہ چنانکہ کسی نمیدید من دور نشدند و آدم ناگاہ شنیدم کہ شیخ ابوالحسن علی بن احمد
 بغدادی کہ گفت شبے در ایام صبا و تبارخ ثلث و خمین و مسایہ در خواب دیدم کہ
 اب نہر میسلی خون جرم داساک و حباب و مثل آں پریشید و میفرود من از انجا کہ ختم

او خانه آمدم گفت برو و تسک کن گفتم این مرا بر نتواند داشت فرمود ایمان ترا بر خواهد
 داشت و گمانه آن مروه بگو فتم خود را بنزدیک آن مروی فتم دغوف من ساکت شد گفتم
 بخدا سئو که منت نهاد و بر تو فرما که گیتی فرمود من پیغمبر تو ام محمد رسول الله صلاهم
 از بیت او در لزه شدم گفتم یا رسول الله دعا کن مرا که بیم بر کتاب و سنت تو گفتم
 نعم و شیخ تو شیخ عبدالقادر است سه کرات الناس کردم هر سه بار همین جواب فرمود چون
 از خواب بیدار شدم بر پدر خود گفتم بعد از نماز فجر والد مرا بر خود بیت زیارت شیخ
 روان شدیم و شیخ در ریاط خود دروغ خط بود که ما رسیدیم نزدیک شیخ نشستن ممکن نبود و در
 نشستم در حال حضرت شیخ کلام قطع کرد و فرمود این دو نفر را بر من بیارید و اشارت بیا کرد
 ملا در حال بر داشتند نزدیک من بر دند حضرت شیخ ما را بالا سئو منبر بر دند حضرت شیخ ما را
 بالا سئو منبر طلب کرد و والد پیش شد من در عقب حضرت شیخ فرمود شما بنیادید مگر بدلیل
 و پیر این خود حضرت شیخ مرا والد را پر شانند و طایفه که بر سر مبارک او بود مرا لباس کرد از منبر
 فرود آمدیم میان خلق نشستم دیدیم که آن پیر این مقلوب است والد خواست که اصلاح
 کند گفت صبر کن تا خلق باز گرد و چون خلق باز گردید حضرت شیخ از منبر فرود آمد والد خواست
 که اصلاح کند چه بیند که آن پیر این غیر مقلوب است در حال بیوشی شد و اضطراب بسیار
 خلق افتاد شیخ فرمود او را بر من بیارید چون در ریاط بقیه اولیا نشستم و توبه اولیا
 او را از آن میخواند که اگر اولیا و مردان غیب آنجا نیارنی بودند و زیارت شیخ حی آمدند -
 ما را بر شیخ بر دند فرمود والد را کسی بر سر او پیغمبر بود علی الله تعالی علیه و علی آ و اصحابه سلم

شیخ ابو شیخ عبدالقادر اور اچکونہ کرامت نباشد و کاغذ و دوات طلب کرد و دستاد خرقہ
 مارا بنشاند و در رضی اللہ عنہ مان اسے درویش اینجا لطیفہ است گوش داراگر کسی منکر
 اسناد و خرقہ باشد چنانکہ عادت اہل ظواہر است بگو اور اگر ایں امور از حضرت غوث
 الثقلین رضی اللہ تعالیٰ عنہ باسناد و درست شدہ است و معلوم کہ علم تو در شریعت و
 طریقت از آنحضرت کنایب و وارث رسول الثقلین پیشتر نخواہد بود و کیا کار تو از یک
 انفراد تو الٰہی کمزد *

فصل در بیان آنکہ وسیلہ اندک ہم یا حضرت موجب نجات داند

است از عیسیٰ بن عبداللہ بن قمار روی رحمۃ اللہ علیہ کہ شنیدم از شیخ محی الدین
 عبدالقادر رضی اللہ عنہ میفرمود ہر مسلمانے کبردر ستر من گذر شستہ است عذاب
 قیامت از وی تخفیف کردہ شود راوی میگوید و فقے اناہل ہمدان مروی ہے بر شیخ ۲۷۰
 و گفت پدر من وفات یافتہ است اشب اورا در خواب دیدم گفت مراد رگور عذاب
 میکند بخیر است حضرت شیخ عبدالقادر برو برائے من دعاے التماس کن - شیخ فرمود او
 و فقے بر در ستر من گذر شستہ است گفت حضرت شیخ ساکت شد - و حکم روز آخر دیا
 گفت پدر خود را در خواب دیدم بنایت خوش و خورم طلعتی نبرد پوشیدہ میگفت کہ از
 من عذاب برداشتند و این خلعت بما دادند بہرکت شیخ عبدالقادر گفت بر تو باد
 اسے فرزند کہ ملازم آنحضرت باشی * **ایضا** راوی مذکور میگوید و فقے در مجلس
 شیخ حاضر بودم کہ آنحضرت را خبر کردید کہ از فلان قبر فیا و نالہ میت شنیدہ میشود و چند

روز است که امرا و فن کردند و باب این حضرت شیخ فرمود که او خرقه من پوشیده است -
 گفتند نمیدانم فرمود تنه از طعام من خورده است گفته نمیدانم فرمود مقصر اولی تراست -
 بندهاں کار سے وساعتی سرحد فقیه کرد - اثر بیت و قمار در شیر و مبارک ظاهر شد - بعد ازاں فرمود
 که نایک میگویند او تنه روزه مبارک ترا دیده گمان نیک برده - حق تعالی سبب آن مرد
 رحمت کرد بعد ازاں بار بار بر سر آن قبر شد - پنج ناله و فریاد شنیده شد فقلست
 از شیخ ابو العزیم که حضرت شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ خادسے راجحوت نشاندہ
 در ہاں شب ہفتاد بار قلم شد ہر بار با عورتے و دیگر بعضی ازاں شہادت و بعضی رانے
 شناخت چوں با مداد بر شیخ آمد تا ازاں شکایت کند پیش از آنکہ خادم چیز سے یگو یار
 شیخ فرمود انتقام شنیدہ دشوار شکار کہ بنام در لوح محفوظ ہفتاد بار زمانہ نوشتہ بود با غلامانہ
 غلامانہ ماہلے صفات ایشان یاد کردہ از حق تعالی در خواست کردم تا انرا از بیداری
 بخواب بدل گردانید حضرت خادمیہ شہود میفرماید کہ مرد سے بخدمت پیر چہا نگاہ آمد و عرض کرد
 کہ ازیں در گاہ عالم پناہ کہ قبلہ حاجات است و زندہ نرینہ سے طلبم فرمود کہ در خواست از خدا لقم
 کردیم ایچہ میخواستی عطا کردیم بعد ازاں ہر روز مر و بلا از مت می آمد بحکم صاحب - الغرض
 مجنون گاہ گاہ بکنیت و حرمت آن عرض عرض کردے چوں التماس او از خدا گذشت فرمود
 ایسے یار چندیں پارچہ مشوش وقت میثوی - ایچہ میخواستی در باطن مادرش مذکورہ مشاہد
 کردیم مصرعہ بردش و مینباش کارت بکام است - آخر چوں وقت رسید در خانہ او دختر
 متولد شد آنروز دختر را برگرفت بحضرت پیر چہا نگاہ آورد و گفت کہ وعدہ فرزند نرینہ بود ایس

دختر است و مودا پس را در جامہ پیچ و در خانہ بربری میں کہ از پرده غیب چہ رونمایند
 آن مرد در جامہ پیچیدہ در خانہ آمد و دلو شیدہ را بر کشید چہ بیند کہ بجائے دختر فرزند زنیہ
 آید مصرعہ اللہ اللہ چہ جائے قادری است نقلست از شیخ ابو سعید حری
 میگوید کہ وقتی ابو المظہر حسین تاجر پیش احمد دباس رفت و گفت قافلہ مہیا است میخوایم
 کہ بشام روم شیخ گفت تو اسال سفر کنی کہ کشتہ شومی و قال تو تلفت میشود از اینجا حزون
 پیش حضرت قادیانہ آمد و قصہ حال خود عرض کرد حکم شد برو مسافر شو سالم و قافلہ باز خواہی
 گشت والضمان فی ذالک علی آن تاجر در شام رفت و بعد از آن کہ داشت
 در وقتہ بود تمام روزے با تہانہ حلب نام موضعے است معلومے کہ ہمراہ داشت و در آن
 انجا بچہای ہما چوں از قضا فارغ شد آن مال ہر یکے یازدہ بار در دست شد و سلام
 گوید پس جانب عراق یازدہ گام برود و یازدہ نام من گیرد و حاجت خود در دل کند ہر آید
 مقصود نقلست از عثمان طریفی و عبدالحق حری میگوید وقتی ہمیشہ حضرت
 شیخ محی الدین عبدالقادر رضی اللہ عنہ بودیم در مدرسہ اوروز شنبہ سویم صفر شیخ برخواست
 وضو کرد و در رکعت نماز گذارد و چوں سلام باز داد با ہیبت بلند برآورد و بقباب یعنی
 تعلین چو بی را در ہوا پرتاب کرد چنانچہ از نظر غایب شد یا زلفو دیگر نبرد۔ دویم بقباب را
 نیز در ہوا پرتاب کرد آنہم از نظر غایب شد بعد از آن شیخ نشست چکیں اجمال آن
 بنو کہ از شیخ پرسد کہ ایں چہ بود بعد از ہیبت روز قافلہ از ہما بگم بیاید و گفتند ما را نذریت
 ہر اسے حضرت شیخ۔ شیخ فرمود بستاند ازیشان یک من حریر و جامہ نر و مقداد سے نر

تسلیم کردند و قناب آن حضرت گفتیم این قناب بر شما از کجا است گفتند ما می رقیتم و در شب
 سویم از سفر ماگاه عرب بیرون آمدند با دو نفر مقدم ما را نهیب کردند و بعضی را بکشتند و تمام
 مال و زربهارت بردند در یک وادی خود دادند و اموال قسمت کردند ما گفتیم شیخ
 محی الدین عبدالقادر را در این وقت یاد آریم در حال برائے شیخ نذر کردیم درین بودیم
 که دو نفر عظیم شنیدیم که بیت آن تمام وادی دیگر گزشت و ایشان سخت مضطرب و عاجز
 گشته برآوردند گمان بردیم مگر طایفه دیگر از عرب بر ایشان افتاد و گفتند پیانید و مال خود را
 گرد آورید و پندید که ما را چه مصیبت رسیده است از رقیتم دیدیم که هر دو مقدم ایشان بر دو افتاد
 و آن بر دو قناب پیمان نزدیک ایشان است پس آنها را دادند و گفتند هلاک الامر
 لبسید عظیم *

الباب الحادی عشر فیما انطلق لسان خالدا
 عن شرافت احواله * نقلت از شیخ شهاب الدین سهروردی
 رضی الله عنه شنیدم از حضرت محی الدین عبدالقادر رضی الله عنه که بالاسے منبر
 میفرمود در مدرسه خود بر دلی بر قدم نمی است و من بر قدم جد خود صلی الله علیه و سلم
 بر نه اشت قدم مگر آنکه نهادم قدم خود بر آن موضع مگر در اقدام نبوت که راه نیست در آن
 غیر نبی را در اشعار شریف خود نیز این لطیفه را بیان فرمودند شعرو کل وانی له
 قدم وانی * علی قدم البنی بدلا لکمال بیست بر دلی را قدمیت
 بر انداز خود * من قدم بر قدم جد خود در همه جا * نقلت از شیخ ابو محمد علی

اینها در یسوع بنی رحمة الله علیه که حضرت شیخ محی الدین عبدالقادر رضی الله عنه فرمود - م
 انس را مشایخ است و در جن را مشایخ و انا شیخ الكل **ایضا** را وی مذکور است که در
 مرض موت شنیدم از شیخ که مرا و لا خود را میگفت میان من و شما بعد است - مقدار
 آسمان و زمین پس قیاس کنید مرا با هیچ یک و هیچ یک را بر من بلیت آنچه نسبت
 کنم آنشود و بجوراه هر چه گویم به ازا نیست چگونیم او را **تقلست** از شیخ ابو مسعود
 احمد بن ابوبکر حرمی عطارد و از شیخ ابو عبد الله محمد بن قاید رحمهما الله که روزی حضرت
 شیخ محی الدین عبدالقادر رضی الله عنه بر سر منبر بر آمده بود و هنوز سخن نکرده و قاری
 چیزه سخن خوانده که خلق را وید عظیم ظاهر شد شیخ صدقه آسنا حاضر بود در دل گذرانید
 که این وجه اچیت در حال شیخ روئے بسیارک سوئے من کرد و گفت ماکهلا مارا
 مریدے بود و ریت المقدس بیک کام امروا اینجا آمد و توبه کرده حاضران مجلس امر
 جهان اویند باز صدقه در دل گذرانید که آنکس که بیک گام از بیت المقدس بمقداد آمد
 توبه او چو کند و او چو محتاج توبه بود - حضرت شیخ باز روئے سوئے شیخ صدقه کرد
 و فرمود یا اهل التوبه ازال میکنید که باز در هوا نیر و او محتاج است بدان که محبت
 حق بجان و تعالی بیت انا که به تخت و عظمت و با تا چند در پیش درت از دل و
 جان محتاجانند بعد ازاں شیخ فرمود **شمر انا سببی مشهور و قوی**
 مؤید و سببها فی جنبابه و ریحی مصوب و قوی سسج و انا
 نارا لله الموقد انا سلاب الاحوال انا بحر بلا ساحل انا المحفوظ

اِمَامُ الْمُحَفَّوظِ يَا صَوَامُ يَا قَوَامُ يَا اَهْلَ الْجِبَالِ دَكَّتْ رِجَابُكُمْ يَا
 اَهْلَ الصُّوَرِ مَعَ هَذِهِ صَوَامُكُمْ اَقْبِلُوا اِلَى امْرِئٍ مِنَ اللَّهِ اَنَا
 امْرُؤٌ مِنْ امْرِئِ اللَّهِ يَا بَنِي الطَّرِيقِ يَا رِجَالَ الْاَبْطَالِ يَا اَبْدَالَ
 يَا اَطْفَالَ مَلَكُوتِ اَوْخَدُوا عَنْ الْخَيْرِ الَّذِي لَا سَاحِلَ يُقَالُ لِي يَا
 عَبْدُ اللَّهِ يَا عَبْدُ الْقَادِرِ تَكَلَّمْ بِمَنْعِ مَنَّا يَا عَبْدُ الْقَادِرِ بِحَقِّ
 حَلِيكَ اشْرَبْ بِحَقِّ تَكَلُّمِ اَمْنِكَ مِنَ الرَّقِيَّةِ

نقلست از دوستی شیخ کی ابو محمد عثمان حریفی درویش ابو محمد عبد الحق جری رحمة الله
 شنیدیم از شیخ عبد القادر رضی الله عنه که بالاسے سبز میفرموداے اہل زمین شرق و
 غرب داسے اہل آسمان قَالَ اللَّهُ وَاَيُّهُ سَيُخْلِقُ مَآلَا تَعْلَمُوْنَ مَنْ اِذَا هُمْ اَنْهَمْ كَمْ
 شما نمیدانید بیا مید و بشتاید از من چیزے بیا سوزید اسے اہل عراق احوال نزدیک
 من چون ثیاب معلّقه است ہر کدام کہ خواہم پوشم اسے غلام ہزار سال سفر کنی تا از
 من کلام شنوی اسے غلام ولایت و درجات ایجاست و دریں مجلس غلبہ عطا میشود
 و نیست از پیغمبرے مخلوق و ندولی اگر آنکہ حاضر شود در مجلس من احیا با بدارا و اصوات
 بار ملح خود اسے غلام از منکر و نیکر سوال کنی چون می آیند بر تو در قبر تا ترا خبر دہند از
 نقلست از ابو محمد عبد الغنی و ابو محمد عبد العزیز بن ابو نصر بغدادی رحمة الله علیہما
 کہ حضرت محی الدین عبد القادر رضی الله عنه فرمود من و راسے امور خلقم و در آن
 عقول شایم جمیع مردان حق چون یہ قضا و قدر میرسد امتثال میکنند مگر من کہ چون

عبد القادر رضی اللہ عنہ میفرماید آفتاب برنی آیتنا بر من سلام نیکند و سال پیش از آنکه
 بیاید بر من سلام میکند و اخبار میکند از آنچه در سال است هر ماه هر هفته هر روز بر من
 می آید و سلام میگویند و اخبار میکنند از آنچه در ایشان واقع شد و عزت ربی که سعادتمند
 بر من عرض میکند و میبویست چشتم بر من نگارانت در لوح محفوظ من خواص دریا علم و
 مشاہدہ ختم بجانہ و تعالیٰ من حجتہ اللہ ام بر شام نایب پیغمبر صلی اللہ علیہ و علی آلہ و اصحابہ
 و سلم و وارث او بر زمین **نقلست** از شیخ عبد الوہاب و شیخ عبد الرزاق ابنہ شیخ
 محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ کہ چوں حضرت شیخ کئی از دور دیدے آہستہ فرمودے
 چنانکہ او نشنودے نہ جوابہ حبیب اللہ اگر سعید بودے فرمودے لا مرحبا بطریق اللہ
 اگر بد بخت بودے و علامت سعادت و شقاوت چنانکہ حضرت شیخ فرمودے در ہر
 یکے پیدا شدے ۛ

باب دوازدهم در بیان مجلسی کہ قدمی ہذہ گفتہ اند
نقلست از شیخ ابو یعقوب کہ در بغداد آدم دوسنہ احدی و عشرین و ستمائتہ قصد
 کردم زیارت قاضی القضاۃ ابی صالح نھدیم کہ در دربارہ بدو نشستہ است و اگر برگرد
 او جمعے یکے پرسید از قول حضرت شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہم
 قدی ہذا علی رقبۃ کل ولی اللہ فرمودنیدم انوالد خود عبد الرزاق و انما
 بطر ابو عبد الرحمن - عبد اللہ ابو عبد اللہ - عبد الوہاب و ابو اسحاق - ابو الہیثم رضوان اللہ
 علیہم اجمعین کہ فرمودند حاضر بودیم در مجلس کہ والد رضی اللہ عنہ این قول را فرمودہ سوو۔

در آن مجلس و چند اکابر اعیان مشایخ عراق همه رقاب پیش کشیدند و سر فرود آوردند -
 و شیخ علی حسینی برخواست و قدم آنحضرت بر گردن خود نهاد و - و رسید خبر از مشایخ آنوقت که
 اطراف و امصار بودند همه اعناق خود را پیش شروع تمام بست کردند کسی از جمعی الکار کرده خبر

کردند که درین زمان شیخ محمد الدین عبد القادر فرموده است قدحی هذله علی
 رقبته کل ولی الله این وضع رقاب از بهر آنست **نقلست** از شیخ ابوسید قلیوی
 رضی الله عنه که چون حضرت شیخ محمد الدین رضی الله عنه فرمود قدحی هذله علی رقبته

کل ولی الله - حق سبحانه تعالی تجلی کرده بود بر دل او و رسول صلی الله تعالی علیه و علی آله
 و اصحابه و سلم بر دست طایفه از ملائکه مقربین بمغز اولیا مقدمین و متاخرین که حاضر بودند
 احیا باجساد خود و اموات با ارواح خود خلقی در روی پوشانیدند و ملائکه در حال غیب محاسن
 در میان گرفته بودند و صفها در هوا شده و هیچ ولی در روی زمین نمانده مگر سپنت گردانید
 گردن خود را با آنحضرت رضی الله عنه **نقلست** از شیخ خلیفه رضی الله عنه که جواب
 دید حضرت پیغمبر صلی الله تعالی علیه و آله و سلم و این شیخ پیغمبر را در رویا بسیار دیدم و
 پرسیدم که شیخ عبد القادر فرموده است قدحی هذله علی رقبته کل ولی الله
 فرمود صلی الله علیه و سلم چرا گوید او قطب زمان است و منم حامی او x

باب سیزدهم در بیان آنکه بگفتن این مامور بودند -
نقلست از شیخ ابوالبرکات که خبر کرد مرا والد من که پرسیدم عم خود شیخ عدنی بن
 منان رضی الله عنه که میدانی هیچ کس از مشایخ متقدمین و متاخرین است گفته

است قل می هله علی رقبته کل ولی الله شیخ گفت من گفتم پس این چه
 منتهی دارد که فرموده است - گفت از مقام فردیت خود اظهار کرده است گفتم هر هر وقت
 فرو می بوده است گفت مامور شده هیچ فردی از این افراد غیر آنحضرت گفتم آیا مامور بوده
 است باین قول گفت بلی تحقیق مامور بوده است وضع کتاب اولیا و زو و مرورا از جهت امر
 بودند می بینی بسوئی ملائکه که سجده نکردند مهتر آدم علیه السلام را مگر از جهت ورود امر سبحانه
 و تعالی بر ایشان **نقلست** از شیخ عارف ابو محمد ابن ابی یکرادیس یعقوبی که وقت

گفت سیدی شیخ عبد القادر ررضی الله عنه قل می هله علی رقبته
 کل ولی الله برخواست شیخ علی بهتیی رضی الله عنه بسوئی آنحضرت بالا و گرفت قدم او
 پنهان کرد و خود را ندید و امن و بعضی از اصحاب پرسیدند که این چرا کردی - گفت
 از آنکه او مامور است بگفتن این قول و اذن شده مراد را در غل هر که منکر شود از اولیا
 پس خواستم که من باشم اول کسی که مسامحت کند در انقیاد او **نقلست** - از شیخ

ابو الفرج حسن که مامور شد حضرت شیخ عبد القادر ررضی الله عنه باین که بگوید قل می هله
 علی رقبته کل ولی الله دیدم که اولیا در مشرق و مغرب که گردن نهادند همه مگر
 یک مرد از زمین عجم که شد حال او **نقلست** از شیخ عبد الرحمن ابن طفیلنجی که روزی
 در طفولیت خود آورد پدر من گردن را در میان اصحاب نهاد و گفت بر سر من پس از این
 پیرم از و گفت فرموده است اکنون شیخ عبد القادر ررضی الله عنه در بغداد قل می
 هله علی رقبته کل ولی الله من هم خود آورد و گردن خود را بر آویخت پس از آن

چرا از بعد او که در همان روز شیخ محی الدین عبد القا در رضی الله عنه گفته است آن قول
 نقلست از شیخ عبد القا در بن عبد الله سهروردی رضی الله عنه که بودم نزد شیخ
 حماد و باس رضی الله عنه در سینه ثلث و عشرين و خمسمائة حضرت شیخ محی الدین عبد القا
 کلام عظیم پس گفت حماد و باس او را کلامی عجیب فرمود که یا عبد القا در رضی الله عنه
 امامی ترسم مبادا نگردد باشد حق سبحانه و تعالی بتو پس از آن شیخ عبد القا در رضی الله عنه
 عده گفت مبارک خود بسینه شیخ حماد و باس نهاد فرمود و بین چشم دل در گفت من چه چیز بگویم
 است و دود برداشت گفت خود را از سینه او پس از آن شیخ حماد و باس خواند در گفت که
 گرفته است از حق سبحانه و تعالی هفتاد بار مثنوی را که بوی مکر کند بعد از آن شیخ حماد گفت
 یا باس بعد هاذلک فضل الله یوتیه من لیشا والله ذوالفضل
 العظیم

باب چهاردهم در اخبار اولیائے متقدمین از احوال آنحضرت
 پیش از وجود و ظهور او - نقلست از شیخ ابو محمد سبکی که یک روز در
 مجلس ابوبکر بن هرار رضی الله ذکر حال اولیا میگذاشت در آثامی آن گفت ظاهر
 خواهد شد در عواقب مدوحی عالمی منبر است عجی عند الله و عند الناس نام او عبد القا در مسکن
 او در بغداد بگوید قدی هکله علی رقبته کل ولی الله و همه اولیا سر در پیش
 نهاد و در زمانه او فرو وقت خود است - نقلست از شیخ بقا ابو المظفر ابراهیم که
 در ابتدا حضرت شیخ عبد القا در در صحبت تاج العارفین ابو العزاف می رفت - چون

شیخ ابوالوفا آنحضرت را دیدند و برخواستند و گاه گاه استقبال بهم کردند و حاضران مجلس را میگفتند
 قوه الولی الله برترند از برائے تعظیم حضرت ولی رب و هر که برخاست و دیدار گفتی فلیقم
 لولی الله چون این معنی اصحاب از و بشکار مشاهده کردند این اتهام و مبالغه تمام حضرت
 شیخ که در تعظیم این جوان میفرمایند سبب چیست تاج العارفين فرمود که این جوان را
 موفقی است چنانچه آنوقت در رسیده از خاص عالم محمدجی شوند بسوئے او در آنوقت و
 چنان می بینیم که مایه این جوان در بعد ادمال حق است قول او و قد علی هذه
 علی رتبه کل ولی الله و نهند همه اولیا رتاپ خود را زیر قدم او و او تطیّب لبیا
 ست هر که دیدار شما آنوقت را باید که لازم گیرد صحبت آن سلطان وقت راضی الله عنه
 نقلست از دو شیخ یکی ابوالحسن علی بن هبیبی و دویم ماجد کوی رحمه الله علیه روز
 شیخ تاج العارفين ابوالوفا راضی الله عنه بالائمه عمو در و غلط بود - شیخ عبدالقادر رضی
 عنه و مجلس درآمد و آن روز جوان است و اهل در بند او در آمده است شیخ تاج العارفين
 حکم کرد با خراج و در و غلط شد و حضرت شیخ باز درآمد - در بیوم کردند تاج العارفين از منبر
 فرود آمد و حضرت ایشان را در کنار گرفت و میان دو چشم بوسه داد و گفتند بر خیزید -
 سر و خدایا ای اهل بغداد امر با خراج او نه از بهائے امانت او کردم بلکه از برای آنکه
 تا شما اورا بشناسید و بغیرت که بر سر او نوری می بینیم که ذوایب آن از مشرق و مغرب
 در گذشته است بعد از آن فرمود ای شیخ عبدالقادر اهر روز وقت ماست آخر وقت
 تو خواهد بود - ای شیخ عبدالقادر هر خدوسی بانگ کند خاموش میشود مگر خدوس تو

که تا قیام قیامت بانگ خواهد بود و کاسه پیراین و سبزه و عصا و خود بحفرت ایشان داد-
 چون مجلس تمام شد تلح العارفين از منبر فرو آمد و دست شیخ عبدالقادر گرفت و گفت
 اے شیخ عبدالقادر ترا وقتی خواهد بود چون آنوقت بیاید لحنه مبارک خود بدست خود
 گرفت و گفت اے شبیه را یا و کنی- شیخ عمر بن از میگوید سجد که تلح العارفين به شیخ
 عبدالقادر بود چون شیخ آنرا بر زمین نهاد و یگان یگان دانه خود بگشود بعد وفات
 حضرت شیخ محی الدین عبدالقادر جیلانی رضی الله عنه آن سجد را در یک سر اویل او
 یا فتم و آنرا شیخ علی بن منتهی گرفت و از شیخ محمد قاید گرفت و آن کاسه چوں کسی خواهد
 که آنرا بدست خود گیرد و بر حقیقت و بر کف دست او آید می نقلست از شیخ ابو عمران
 همدانی ابن ابی بن که پرسیدند روزی شیخ عقیل منعی را از قطب دوران وقت گفت
 درین وقت ما مخفی است و در مکه نمی شناسند و را اگر اولیا و اسرار انجام ظاهر خواهد شد- از اینجا
 و اشارت کرد به بعد او جانب عراق جوانی عجمی شریف که کلام کند در بعد او فاضل عام
 کرامات او به بیند و قطب وقت خود باشد و بگوید قلای هده علی رفیقه کل
 ولی الله و وضع کنند همه اولیا و اسرار قاب خود را اگر من باشم در زمان و پیش او سر خود
 بنهم و او کسی است که بسیار منفعت یابد هر که صدق کند کرامات او را نقلست از
 شیخ نجیب الدین سهروردی که بودم در مجلس شیخ حماد و باس رضی الله عنه و بود در
 صحبت او شیخ عبدالقادر چون شیخ مذکور از اینجا فرخواست شنیدم که شیخ حماد بعد
 از فاسقین او فرمود این عجمی تدمیت در وقت خود که برگردن همه اولیا خواهد نهاد

واماورشو و باین کہ بگوید قل ہی لہذا علی رقبۃ کل ولی اللہ و ہمہ وضع
 رقبہا کہنہ پیش اور رضی اللہ عنہ خقلست از عبد اللہ کہ یکی از علما و اہل دانشنامہ
 گفت کہ و طلب علم بہ بعد اور فتم و این سقا در آنوقت رفیق من بود و در مدرسہ نظامیہ
 بعد از بیاوت مشغول بودیم و زیارت صاحبان میکردیم و در آنوقت در یغنا و غریزہ بود
 کہ میگفتند ہر وقت کہ میخواب رہناں میشود و ہر گاہ کہ میخوابید میباشو پس من و این سقا
 و شیخ عبد القا در وی ہنوز جوان بود زیارت خوش رقیم و این سقا در راہ گفت از وی
 مسئلہ خواہم پرسید کہ جواب آں نہ اند و من گفتم مسئلہ خواہم پرسید کہ جواب بہ بینم کہ جواب
 آں چہ میگویی شیخ عبد القا در گفت معاذ اللہ کہ از وی چہ چیزے بہ پرسیم من پیش وی
 میروم و انتظار بہکت دیدار می برم چون بروے درآمدیم آنجا ندیدیم بعد از ساعتی
 دیدیم کہ بجائے خود نشستہ است پس از خشم دریں سقا نگرست و گفت وائے بر تو
 اے ابن ازمن مسئلہ می پرسی کہ جواب آں نہ اتم آں مسئلہ تو این است و جواب آں
 ایں می بینم کہ آتش کفر و تو زیانہ میزند بعد از اں بہین نگرست و گفت اے عبد اللہ
 ازمن مسئلہ می پرسی و می بینی کہ چہ میگویم مسئلہ تو اینست و جواب آں ایں فریاد
 ترا دنیا تا بگوش بسبب بے ادبی کہ با من کردی بعد از اں بہ شیخ عبد القا در نگرست
 ویرانچہ دزدیک نشاند و گرامی داشت و گفت اے عبد القا در خدا و رسول
 خدا را خوشنود ساختی بے ادبی کہ نگہداشتی گویا کہ می بینم ترا در بعد او کہ بہ سبب کبر
 و سبکدلی قل ہی لہذا علی رقبۃ کل ولی اللہ و می بینم اولیا و وقت ترا

همه گرد نهاد خود را پست کردند اجلال و اکرام ترا پس هال ساعت قایب شد و بعد
 از آن هرگز ویرانندیدیم و هر چه نسبت شیخ عبد القادر گفت واقع شده و این سقا تجصیل
 علوم اشغال بلیغ نمود و بر اقران خود قایل شده خلیفه و پیرا بر سالت سوئے ملک روم فرستاد
 و ملک روم علماء و فرائی را با وی مناظره فرمود همه را الزام و افحش کردند در نظر ملک
 ایسیا بزرگ نمود ملک و دختر بیست و دو خیر و بیست مفتون شده و پیرا از ملک خواستگاری نمود
 گفت بشرط آنکه فرائی شوی اجابت کرد دختر بیست و دو و این سقا کلام غوث یاد
 کرد و دانست که آنچه بوی رسید بسبب و رسید - اما من به مشق رفتم - نورالدین
 شهید مرا بر تولیت اوقاف اکراه کرد و دینار و بن نهاد و معنی که غوث گفته بود در حق
 من راست شده - شیخ عبد القادر رضی الله عنه در بغداد و پیر مهنر آباد از بلند گفت
 قد می هذه علی رقبته کل ولی الله *

الباب الخامس عشر فی ثناء المشایخ علیہ من المتقدمین والمتأخرین ..... نقلت

از ابو محمد شنبکی رضی الله عنه که شنیدم از شیخ خود ابو بکر بن ہرار رضی الله عنه که میگفت
 اوتاد عراق هشت اند - معروف کرخی - و بشر حافی و منصور ابن عمار و جندی
 و سری سقطی و سیل بن عید الله قشیری و عبد القادر جیلی - پس گفتم من عبد القادر
 کیست فرمود عجی شریف است که ساکن خواهد شد در بغداد و میگفت ظهور او در قرن پنجم
 میباشد و یکی از صدیقان اوتاد افراد است و قطب زمان است رضی الله عنه

یکی از اصحاب رسول است صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم نقل است
 از ابو محمد شبلی که شیخ ابوبکر هر ارد کر میکرد شیخ عبدالقادر رضی الله عنه را که بظاہر خواهد شد
 بواق و در وسط قرن پنجم و بیان میفرمود و فضل او را که شیخ عبدالقادر کسی است که
 الله اکبره شود با فعل و اقوال بیکت اوحی بجهان و تعالی خلقی را از بندگان بر دارد
 درجات و او کسی که مباحات کند حق بجهان با و پیش احم در قیامت نقل است
 از شیخ ابوالبرکات اسمعیل گفت شنیدم از شیخ و پدر خود که شنید از شیخ عزاز بطا بنی
 رضی الله عنه که در بغداد خواهد آمد جو انجمنی شریف نام او عبدالقادر رضی الله عنه
 که عالی باشد در رفعت محبت و تسلیم و کون بدو خواهد شد و آنچه در و است از افاضل
 و مفصول با و او را قد میست در نکین و بد بیضا ست در حقایق و لسانیت او را نزد
 خدا و حضرت قدس قدس الله روحه الغریز نقل است از امام ابوبکر عبداللہ بن نصر قشیری
 که وقتی آدم بر یارت شیخ مطر و ابی رضی الله عنه مریا گفت و گرامی داد مرا و فرمود
 چیزی از وصف احوال عبدالقادر بیان فرما از آن شمه احوال عبدالقادر رضی الله
 عنه پیش او گفتم دیدم که بتوجه میباید و شمالاً تماثل کرد و گفت شیخ عبدالقادر بجهان الله است
 بر زمین که می بودید از و اسرار او لیا بچ روح قدسیه را و متکلم حضرت و سیف لغت بهت
 و داده همیشه و پیچ ولی را در نیوقت مال و مقام مگر از دست او چون نظر میکند ما همه در
 ضیافت آن نظیم و چون نفس میزند ما همه در حمایت آن نفیم و چون قدم بر میدار و ما
 همه در سایه اس قدیم نقل است از جماعه مشایخ کبار که وقت شیخ عبدالرحمان طغفونی

بالامبر و در طفسوچ میفرمود انا باین الاولیا و کالذکی بین الطیور ا طو لکم
 عنقا شیخ ابو الحسن علی بن احمد آنجا حاضر بود عالی فاخر داشت در حال برخاست
 و دلق از تن بر کشید و گفت یعنی حتی اصدار عک بگذارت بگوشتی گیرم شیخ
 عبد الرحمن خاموش ماند و باصحاب خود گفت بر تن این مرد هیچ سوازال غالی
 نمی بینم گفت تا آن دلق را باز پوشید جواب داد ما از آن چیزه که بیرون آیدیم و باز
 نگذردیم فرو از سر صدق زهر چیزه که بیرون شده ایم + بدم پیر طریقت که بدان در
 نشویم + شیخ عبد الرحمن رمی الله عنه پرسید که پیر تو کسیت بعبیت گفت شیخ شیخ
 عبد القا در است + اگر جلالت اولیا را بر میراست - شیخ عبد الرحمن گفت نام شیخ تو
 بر زمین شنوم مرا چیل سالست که در درکات قدرت می باشم یچکا هسته او را آنجا
 ندیدم - بعضی اصحاب گفت بروید از من شیخ عبد القا در اسلام گویند و بگویند
 که چیل سالست که در درکات قدرت میباشم - یچ گاه هسته آنجا ندیدم و بهمد را آن
 شیخ ما بعضی خدا را فرمود که جانب عبد الرحمن بروید بعضی اصحاب که سوسه ما
 فرستاده است در اثناء راه بشما دو چار شوند آنها را برگردانید و به شیخ عبد الرحمن
 بگویند که هو عبد القا در میگید که تو در درکات بوده و آنکه در درکات بودند بیند که کسی
 حضرت و آنکه در حضرت است کجا پند از که در مجمع است یعنی گنجینه من نهان نیست
 درون می آدمم و بیرون می رفتم از بالا آمد تو چنانکه تو هرگز مرا ندیدی + عبیت
 در میان من و معشوق راه پنهانی است + که در آن رگدزم رحمت در بانی نیست

اگر مصداق این صداقت میخواستی آن خلعت است سبز که در فلان شب برائے
 تو بدست من فرستاده اند و دیگر نشان صحت این سخن آنکه در درکات دوازده هزار
 ولی راجعت ولایت دادند و آن فرجی سبز که طرازے ازاں سورہ اخلاص بود ترا
 بدست من فرستادند یعنی ازاں اصحاب حضرت شیخ بایاں را در آستانہ راه در خوردند
 ہر اہ خود بردند و تبلیغ رسالت کردند گفت صدق الشیخ عبدالقادر سلطان الوقت
 و صاحب القدر بہ تفکست از ابو الحسن یوسفی میگوید کہ وقت واروے غظیم وار
 شد کہ بیشتر امور آن بر من مشکل بود بر شیخ خود شیخ علی بن ہیتی رفتم تا مشکلات پیش او
 بگویم وصل آن بگویم پیش از آنکہ من چیزے بگویم گفت حل مشکلات تو با قول متوان
 کرد بلکہ از قدرت افعال می باید و آن دریں زمان شیخ عبدالقادر را مسلم است
 پیش او می باید رفت از اجناد خدمت شیخ بیدار رفتم و دیدم در محراب مدرسہ
 جلوسے فرمودہ است پیش رفتم سوئے من نظر کرد و یک رشتہ ملون پیچ و پیچ از زیر
 سجادہ کشید کہ طرف آن بدست خود گرفت و دوم طرف بدست من داد ہر پیچے کہ از آن
 رشتہ باز میگرد و گر ہے از حال من میکشاد بہ بیت بکش اگر زلف کہ کار دل و جان را
 وابستہ بیک تار موئے تو دیدم۔ چون ہر پیچ پیچ بکشاد منکشف شد مراجع احکام
 آن وارد و ظاہر گشت بر من خفیات امراں و فرمود خذ لها بقوۃ و امر قومک
 یاخذوا بر خاتم و پیش شیخ علی بن ہیتی آمدیم و ابتدا فرمود گفتہ بودم۔ کہ شیخ
 عبدالقادر در ملک آئمہ مارخان و مالک از مہمقر بان است ای ابو الحسن این مرد را

که بر درخت ناسخت دارد و بر تو شکفته و این اثمار را نوار که نهال حال تو برآمورده اثر

نظر شیخ است که بر دارد تو افتاده و این مشاهدات ترار و داده و اگر بعشر عشر مشاهد

این حال بعد عشر مجاهده صیقل متوان رسید اگر شیخ لغز مودے خدنها بقوة و امر

قومك يا خلد و او هر آینه غفل تو زایل شد و در زمره مومنان حشر تو بودی و لے

امید است که مقتدائی خواهی شد به تفلسفست از شیخ ابو الصبار خادم شیخ ابوالبركات

رضی الله عنه که شنیدم از شیخ ابوالبركات که میفرمود حق سبحانه تعالی عهد کرده است

از شیخ عبدالقادر که هیچ ولی تصرف نمکند در ظواهر و باطن مگر باذن آن حضرت و او کسیست

که داده شده است او را تعریف در اکوان بعد موت چنانکه بوده است قبل موت رضی الله عنه

عنه به تفلسفست از شیخ ابوالباب عبدالرحمن دمشقی رحمه الله علیه که وقتی از شیخ جمال

العارفین ابو محمد بن عبداللہ بصری رضی الله عنه سوال کردند که خواجه خضر زنده است یا

لے و مود و قے ترا با خواجه خضر ملاقات بود گفتم یک حکایت عجیب بگو که ترا اولیاء الله

گذشته باشد خواجه خضر فرمود و وقتی در ساحل بحر محیط میگذاشتم که آنجا نه هیچ آدمی و نه غیر

آن ناگاه دیدم که مردی گام پیچیده خفته است در خاطر آمد که ولی خداست بسند پا به

خودش جنباندم سر برداشت و گفت چه میخواستی گفتم بر خیز و بندگی کن گفت برو تو

نفس خود را مشغول دار گفتم اگر بر بخیزی میان خلق ندانم که این ولی خداست و

گفت اگر تو زوی من هم مردمان ندانم که این خواجه خضر است گفتم مرا چگونه شناختی

گفت بارسه تو ابو العباس خضر هستی اما بگو که من کیستم من در حال متوجه حضرت حق شدم

و مناجات کردم یا رب من بقیب اولیا شیم ندائے شنیدم اے ابو العباس تو بقیب اولیا
 هستی و لے کسانیکہ مراد دوست دارند و این ازاں طائفه است که من ایشانرا دوست
 میدارم پس آنمزد روی بکن آورد و گفت اے ابو العباس شنیدی تو حدیث ما باو
 گفتیم اگر مراد عاکن گفت دعا از تو خواهم اے ابو العباس گفتم از دعا چاره نیست گفت
 عرب و خزلک الله نصیبک منه گفتم زیادہ کن در حال از نظر من غایب شد
 از اجازہاں شدم رسیدم بر یک تو دہ ریگ کہ ہنایت بلند بود و بالا آں نور و دیدم
 کہ چشم از آں نور خیر و میگوید و قصد کردم تا بہ پیغم کہ آں نور از کجا بر می آید ناگاہ دیدم
 اینجا عورتی کلیم پیچیدہ خفته است مشاہد آں کلیم آنمزد کہ تذکر شد خواستم کہ آں عورت را
 بپائے بجنایم ندا شنیدم کہ بادب باش ہاں کسانیکہ یا ایشانرا دوست میدارم پس آئے
 نشستم آں عورت بیدار شد گفت الحمد لله الذی احیانی بعد ما ماتنی و

الیہ المبعث والنشور الحمد لله الذی السنی بہ و اوحشنی عن غیرہ
 بعد از آں نظر من کرد و گفت یا ابا العباس اگر میش از منع باو ب میبودی گفتم باللہ
 علیک تزوجہ آنمزد باشی گفت اگر سے دریں بر یک عورتی از ابدال نقل کردہ
 بود برائے غسل و حق سبحانہ تعالیٰ مرا اینجا آورد چون از آں فارغ شدم اورا برداشتند
 و سوئے آسمان بردند گفتم مراد عاکن گفت اے ابو العباس دعا از تست گفتم از دعا
 چاره نیست گفت گذر و فزک الله نصیبک منه گفتم زیادہ کن گفت ملامت نکنی
 اگر از تو غایب شوم در حال نگہ کردم اورا ندیدم این شیخ میگوید از خواجہ خضر علیہ السلام

پرسیدم که مثل این طایفه احباب را سر قدم هم میباشند که رجوع ایشان بدو بود گفت ابرو
گفتم در عهد اکسیت گفت شیخ عبدالقادر رضی الله عنه گفتم خبره مرا از احوال او گفت
فرد احباب است و قطب اولیا در زمان خویش و حق تعالی پنج ولی را بمقام رساند مگر آنکه
شیخ را مقام برتر از آن داد و کاس محبت بختانم پنج اولیا را الا آنکه شیخ را بهتر و گوارا تر
از آن عطا کرد و این بعضی کلام خواجہ خضر است علیه السلام در فضل شیخ عبدالقادر
رضی الله عنه *

الباب السادس عشر فی سلطنته رضی اللہ

عنه علی الجن والانس والابدال وعلی جمیع الالوان

تفصیلاً از ابو سعید عبداللہ بن احمد بغدادی رحمۃ اللہ علیہ کہ وقتی حجۃ من
فاطمہ شام شانزده سالہ برآم بر آندہ بود بالائے بام غایب شد بر شیخ محی الدین عبدالقادر
رضی اللہ عنه رفتم و قصہ حال خود باز نمودم فرمود امشب در خوابہ کج و آن مجلس است
در بغداد و برو و بر زمین دائرہ نکش وقت کشیدن دائرہ بگو بسم اللہ علی نیتہ عبدالقادر
و تو در آن آل دائرہ بنشین چو شب سخت تاریک شود طوائف جن بر تو خواہند گذشت
لصورت مختلفہ و تو پنج خوف نکنی و وقت سحر بادشاہ بالشکر خویش بگذرد و بر وی از آن
دایرہ از تو باز پرسد بگوئی شیخ عبدالقادر رضی اللہ عنه مرا بر تو فرستاد و خبر خود با و
بگوئی راوی میگوید همچنان کہ دم غنیاں طایفہ طایفہ بصورت مختلفہ ہمیسہ میگذاشتند
بر هیچ یکی نمیتوانست کہ نزدیک دائرہ آید تا آنکہ بادشاہ ایشان بر اسب سوار و پیش

جماعتی از جنیان پیدا شد مقابلہ دائرہ میاد و با ستاد و مرا پر سید حاجت تو چیست گفتیم
 شیخ عبدالقادر مراد تو فرستاده است در حال از اسب زود آمد و زمین بوسید و فلج
 دائرہ بنشست و گفت برائے چه فرستاده است خبر غایب شدن عجزه با و گفتم فرمود تا
 آن دیو که دختر ترا برده است حاضر کنند در حال آن بار و بآں عجزه حاضر آوردند - و
 گفتند که این از دیوان چنین است آن دیو را گفت ترا چه باعث شد که آن عجزه را
 از رکاب قطب ربودی گفت آن دختر مرا خوش آمد و در دل من جا کرد فرمود تا آن
 مادر را گردن زنند عجزه مرا تسلیم کرد با و گفتم مثل تو فرماں بردار مرا مر شیخ را ندیدم گفت
 با چگونہ بطبع او بنیاشتم که چون از خانه نظر جمیع اقصاد عالم میکنند از ہیبت همه در فرار
 میشوند و چون حق تعالی قطب میکند ممکن میگردد اند او را بر جن و انس **ایضا**
 راوی مذکور میگوید که وقتی بروی از اصفهان بر شیخ آمد رضی اللہ عنہ و گفت مرا
 زوجہ است او را صرح می آید جمیع اہل عزائم یعنی افسونگران در کار او در مانده اند فرمود
 آن دیو سیست از دیوان وادی سرانند یپ نام او حائش اگر بار دیگر زوجہ تو مہر و ع
 شود و رگوش او بگویی اے حائش شیخ عبدالقادر کہ مقیم است بیخدا او و میفرماید کہ
 تو با زنیانی اگر با زادی ہاک شوی - پس آنزد رفت و پچہاں کرد کہ شیخ فرمودہ بود
 بعد از دہ سال دیدم آنزد را از حال زوجہ او پرسیدم گفت بعد از اں او را صرح نیامد
 تا ایں زمان و ر و ساء صناعت تقدیم چنین گفتند کہ چہل سال در حیات شیخ عبدالقادر
 ہمکس بر بندا و مہر و ع نشد بعد از وفات او صرح آمدن گرفت **نقلست** از

ابو عبد اللہ محمد بن حنفیہ رضی اللہ عنہ کہ وقتے ابو المعالی احمد بن مظفر خدمت شیخ احمد
 عزم کرد کہ پانزدہ سال بہت کہ از پسر من تپ نمیرود و اعضا او کج شدہ است شیخ فرمود
 برو در گوش او بگو کہ اے ام ملام شیخ عبد القادر ترا میگوید کہ از پسر من برو بسوئے دجلہ
 ابو المعالی گفت رفتم و پچاس کردم کہ شیخ فرمودہ بود بعد ازاں اور تپ نماید و خبر
 رسید کہ پیشتر از اہل و جلہ تپ زدہ شدہ **ایضاً** راوی مذکور میگوید کہ وقتے شیخ ابو الحسن علی
 بن احمد ریض شدہ شیخ بہ عیادت آمد در خانہ اوراغبی بود و اہل نو عیست از جنس کہوتر
 و قری گفت یا سیدی این راغبی شش ماہہ است کہ بیضہ نمی آرد و این قمری نہ ماہہ است
 آواز نمیکند شیخ غبی را گفت متعصم الکاظم میارویدہ آنچه در دست مرا لک خود را و قمری
 سبب الحاقک در حال قمری در نالہ شد و راغبی بیضہ آوردن گرفت تا آنکہ برد شیخ علی بن
 ابو القاسم میگوید کہ شیخ ابی بکر حامی احوال سفید داشت و حضرت شیخ ماورا میفرمود کہ
 شریعت مطہرہ از تو شکایت میکند و حضرت شیخ ماوراء بعضی چیز ہا منع میکرد بار نمی آید۔
 روزے حضرت شیخ دست مبارک بر سینہ او فرود آورد و ہمہ احوال و مقامات او سلیب
 کرد و بہ بد حالی تمام از بغداد اور قرون رفت و در ہر وقت کہ قصد بغداد میکردی برو
 افتادی و اگر کسی اورا برداشتہ تا در بغداد آورد ہر دومی افتادند۔ وقتے ماوراء بکر گریہ کنان
 بر شیخ آمد و عجز حال خود باز نمود کہ من قدرت رفتن ندارم بگریم از آتش فرقت او میسوزد
 مصر عہد حکمت آہ چہ سازم بگریم میسوزد۔ شیخ فرمود اورا اذن کردم تا از قرون فرود زمین
 شدہ در بغداد آید و از چاہے کہ وروں خانہ تست سرزند و با تو سخن گوید و شیخ مظفر با ابوبکر

مودت داشت حضرت عزت را در خواب دید زمان شد اے منظر چه میخوایی در حال
 ابوبکر **مصرعہ** والله که یار یحییٰ بنیاید زمان شد اگر ایس که زو میخوایی برو
 در حضرت ولی من شیخ عبدالقادر و بگو که میگویند پروردگار تو بختی آنکه من خواستم
 که بلائی نازل کنم بر خلق و تو شفاعت کردی و شفاعت تو قبول کردم بامارت آنکه در دست
 کردی هر که مرادیده است از مومنان بروی رحمت کنی و فضل خود بروی عام گردانی
 و من بچنان کردم اکنون من از ابوبکر خشنود شدم تو هم خوشنود شو از و بعد از اس سلطان
 ابنیا مشرت شد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ و اصحابہ وسلم کہ میفرمود یا مظهر قل لنایبئی
 فی الاصل و وادی عبد القادر کہ میگویند بعد تو کہ روحال ابوبکر بکن - از آنکه
 غضب نشدی برو و گداز بهر شریعت من اکنون اورا بخشیدم تو هم اورا بنظر عنایت منظور
 فرمائی **بیمیت** چون اہل کرم بر سر الطاف آیند ہم جرم و گناہ بخشند و ہم بخشاینند
 شیخ منظر چون ازین واقع خارج شد عزم ملاقات ابوبکر کرد تا اورا مشرودہ این فتح و ظفر
 برساند ناگاہ در سادہ در خورد و آن زمان ابوبکر را نیز این واقعہ کشف شدہ بود - ہر دو سجودتہ
 آمدند - شیخ فرمود بلغ ذمالتک ہرچہ او در اس واقعہ فریدہ بود عرض کرد و چیزے
 کہ فراموش کرد آنرا شیخ یاد دہانید ابوبکر در خدمت شیخ تائب شد و شیخ اورا در کنار
 گرفت و با سینه خود دھم کرد در حال آنچہ گم کردہ بود باز یافت **مثنوی** اے توبقا
 در وصفی در کمال **م** روح ستانندہ و سلاب حال **م** بخشش تو نعمت گنج رواں **م**
 بخشش تو علت یرج رواں **م** در کش از کردہ بد روزا **م** شب بکن از میت خود روزا

ابو بکر را پرسیدند تو پیش مادر چگونه آمدی گفت مرا بر میداشتند و از زیر زمین تا آن چاه
 می آوردند تا بوالده ملاقات میکردم بان بر میداشتند و در آن مقام میبردند شیخ ابو الحسن
 و جماعه مشایخ میگویند که شیخ عباد جائے دم زده بود که بعد از وفات شیخ وارث حال او
 من خواهم شد و قتی شیخ دست او بگرفت و گفت اے عباد آنچه تو بد آن میل کنی و
 آرزوی آن داری الله تو و ورانده ختم و لشکر جبرئیل را فرمودیم که خون تو ریزند و هر دو دست
 بر هم زد و جمیع حال او سلب کرد و او را از مقام حضور مجوس ساخت به میت بادشاهی
 جہاں را تا داری و غیر تو کس را نرسید تا داری و مدتی دریں حال بود تا آنکه شیخ حمید
 بروئے راستی حالی پیدا شد که در آن مغرب گشت و از قشر بشریت چون مار از پوست
 برآمد عالم ملکوت او را کشف شد و در آن عالم بجاؤ مشایخ رسید که بر آن جاعه نسیم و زید
 و هر یکی روح روح افزار او مست گشتند به میت بادے که زکوة و دبر آمد و بر هر که وزد
 و دل بر آید و وقیل هذامن طیب مقام الشیم عبد القادر و گفته شد که
 این از خوبی مقام حضرت شیخ عبد القادر است - بعد از آن در باطن خود شنید که تا تو
 می گفت بارت می خواهم که عباد را حال رو کنی و ندا و صدا در داد که روح حال او نکند بلکه
 از و سلب کرده است چوں شیخ حمید در بشریت آمد از حضرت قادریه عباد را درخواست او
 فرمود مامول او قبول کردم برو او را بر من بیار برخواست و او را بخدمت شیخ آورد و
 فرمود که اے عباد کفارت جرمیہ او حج بکن گفت بالراس والعین از اینجا برآمد ناگاه او را
 در راه و چہرے رود و آنکه از خود غایب گشت و از سر هر موئے او شراره خون

رواں شد پس ازالا افتاقت کرد و گوگرد خود را یافت و همدراں وقت حضرت شیخ حمید
را فرمود کہ رب عزت و عباد کرد و ہر و این زمان در فلان موضع است من قسم یاد کرده
بودم کہ روحاں او نکتم تا آنکہ در خوش نیگنم آمد و او در خون افتاد و قطعہ دشمنان را
بجوں کفن سازیم و دوستان را قبائے نفع دہم و رنگ تزییر و عیش مانہود و شیر
سرخیم و انعی سیہ ایم و ایضاً راوی مذکور میگوید کہ حضرت شیخ بعد از این واقعہ فرمود
دو کس با من منازعت کردند در حال حضرت حق ایشانرا گردن زدیم بیت ہر کس کہ
نشد مطیع حکمت و خود دید سزا یافت بد و در پیش احد سر سرازاد شمشیر سیاست

نور دردد و شیخ ابو الفیاض میگوید کہ رقتے من و شیخ علی بن ہبی متوجہ حضرت شیخ
المعالین بودیم چون بدین رسیدیم دیدیم کہ جوالتے بر آن آستانہ بنمود اندہر و افتادہ است
چون شیخ علی را دید گفت اگر حضرت شیخ باریابی شفاعت میں بے بصاعت فراسوش
نکنی چون بر شیخ آمدیم شیخ علی در سخن آمد کہ حضرت کریم در چرم نجشی گنہ کاران تیر روزگار
بہانہ خواست امید دارم کہ چرم آں افتادہ کہ سر بر در ہنادہ است بمن بخشید و و و
بیت کار بصیت گنہ در زیدن و عادت تو گنہ آمر زیدن و فرمود ہر و بتو
بخشیدم۔ بیت غلام بہمت آل عارفان ماکرم و کہ یک ٹٹناہ بہ بنید صد خطا
بخشد و شیخ علی در شاشت تمام ازاںجا میر آمد و آں جوان را بشارت داد کہ شفاعت
قبول کردند و از سر جہیمہ تو در گشتند آں جوان فی الحال بشیدن میں فال اقبال
فارغ لہلال باز در ہو اپرید با باز بندمت شیخ رفتم تا تعمیر میں واقعہ سپرسم و انیں معنی

آگاہ و شویم فرمود یکی از مردان غیب است و تفتی در ہوا می رفت چون سمت الراس
 بغداد رسید در دل گذرانید کہ دریں شهر شیخ مرومیت ازین سبب فی الحال حال او
 گرداندم و نہاجک راہ نشاندم ایکہ در کوچہ مشوقہ ما میگذری پر حذر باش کہ سرمی شکنند
 و دروازش اگر شیخ علی شفاعت او نکردے بہمیں حال جان داوے درو حال او نکردے
 و نہ بخشیدے۔ قطعہ ایوان رفعت تو بجا نیست کہ نیاز بہ ہر سر بلند آمدہ چون
 خاک بہت بہت بہ دست سیاست تو بہ شیراں لجام کردے در کار گاہ و عز و علا دست
 دست تست بہ نقلست از شیخ ابوسعید قیلوی کہ حضرت شیخ چون فرمود قدامی
 ہذا علی دقبتہ کل ولی اللہ و ہر جا کہ ولی بود از حاضر و غایب تسلیم پیش نہادند
 مگر مردے از اصفہان سرا بازند و گفت ما ہم ولی ایم و او ہم ولی خداست چہ حاجت
 کہ پیش او سرزد کنیم حضرت تا در یہ جمیع احوال بوسلبد نمود و از مقام قوتیش بغیرت انداختہ
 حضرت مودود و دودقا در یہ شہود میفرمود کہ چون آں پیر اصفہان خود را بدیں حال
 دید پیشان گشت و در بغداد آمد و بہ شیخ علی بن ہشی و جامعہ مشایخ را گفت کہ من انگشتہ
 خود پیشان گشتہ ام در حضرت شیخ شفاعت من بکنید گفتند ما از عظمت و ہیبت آنحضرت
 یار اے گفتن ندیدیم ولی تو وقتی آسمنا حاضر شوی و اگر تقریبی شود ما ہم آسمنا ہوا داری
 و یاری میباشد دین خواہیم داشت بہ القصہ آنمزد در صحبت شیخ حاضر شد فرمود
 چہ کسی است ایں ایشان عرض کردند کہ پیر اصفہان است اکنون از گفتہ خود پیشان
 گشت و تائب شدہ میخواد کہ حضرت شیخ قبول کند فرمود حاجت نیست وقت

ہاں بود کہ حاضر نشد بنظر قہاری دروید بند بند جد شد بیت اللہ اللہ چو عظیم
 و چو رفیع القدر است و غوث الاعظم کہ چہاں بندہ فرمان بیز است و نقلست
 از تیغ ابو محمد مفتح میگید کہ چوں لواحق دولت قادر بر بربنگ کشید و صدای غلغلہ
 کوسس سلطنت قادر بر بگوش آفتابی دادی در رسید صد نفر از اعیان فقہاء بغداد جمع
 آمدند بخجالی ہر یکی مشکل از آن حضرت پرسید کہ موجب الزام الزم او باشد چوں در مجلس حاضر
 شدند شیخ در واقعہ شد و دیدم کہ از سینہ مبارک ایشان بار تہ بہ جبت بر صدر و آں
 صدر در گذر کرد کسی اطلاع یافت اما ناشاء اللہ در حال مہبت شدند و فریاد برآوردند
 و جامہا پارہ کردند و سر بر ہنہ بر ہنہ آمدند و سر بر قدم حضرت شیخ ہنہا دند و در مجلس چنان
 شور برخواست کہ گمان بردیم کہ بغداد تمام در زلزل آمد پس اذان ہر یکی را در کنار
 گرفت و سینہ مبارک خود میسوزد و ہر یکی را میفرمود سوال تو چنان و جواب تو
 چنین چوں مجلس منقص شد ایشانرا ملاقات کردم و اذان حال استفسار نمودم گفتند
 چوں در مجلس حضرت شیخ آمدہ نشستیم آنچہ خواندہ و دانستہ بودیم از علوم غریب مفہوم
 ہمہ کم کردیم گویا کہ از دلہا و مانسوخ شد و چوں مارا در کنار مبارک خود گرفت گم شدہ خود
 را در کنار بازیافتیم و مسائل را از جوابہا فرمود کہ ما آن را وقتی شنیدہ بودیم و نتواندہ
 بودیم ہمیت کرد و در آن شرح معانی نسیم ، گفت جوابے کہ چو گوید کہسے x x x
 نقلست از ابوالخضر مصنف دین مالک واسطی میگوید وقتے در مجلس شیخ در بغل
 من کتابی بود در علم غلغلہ و روحانیات پیش از آنکہ کتاب را بہ ہمیدہ یا پرسد فرمود

اسے منصور بدریقتیست این کتاب تو برینہی این را بشو « بیست بشو اوراق اگر
 ہمدیس مائی کہ علم عشق در دقت نباشد « دیدم کہ نفس من ہشمنن اں کتاب اصلاً
 مصلحت نمیکند لبیب آنکہ مراد و لبتگی بود عزم کردم کہ این کتاب در خانہ گذارم و باز
 در خدمت شیخ بنیادم سوئے من نظر کرد متوانستم کہ بر خیزم فرمود این کتاب خود بمن
 بکشادم چہ میم کہ کاغذ مار سفید است و پیچ حسہ در دست شیخ و ادم اوراق
 او گرداند و فرمود این فضائل ترانیت و مراد او دیدم کہ بخط خوب نوشتہ فضائل قرآنی
 ست بعد از اں تو بیکینی از انچه بزبان گوئی در دل نبود گفتم نعم یا سیدی ہر چہ از
 مسائل اں کتاب بود فراموش گشت و از باطن منسوخ شد گو یا کہ وقتی در دل نوشتہ
 بود تا ایں زمان « بیست کیست کو قاور بود بر ہر چہ است « ہر شہی کو تین سلطان
 محی الدین « میر باید علم و حال از سینہا « اسے خود منداں چہ قدر تھا ست ایں «
 نقلست از ابو عمر عثمان جریفی رحمۃ اللہ علیہ کہ شیخ علی بن ہبئی و شیخ ابو سعید قلیلی
 رضی اللہ عنہم ہر دو شیخ جاروب میدادند و آب میزدند قطعہ اں کیست کہ خلقی ہمہ دلوانہ
 اویند « مرغان اولی انجہ پروانہ اویند « حور و ملک با سر و گیسوئے خود از شوق «
 جاروب کشاں بردر کاشاۃ اویند « و نہ نشدہ گر باذن او عرض میکردند کہ ما امان
 باشد و آنحضرت میفرمود ولکم الامان پس ازاں می نشستند با دہ تمام « ہر کہ
 حاضر بودے ازیشاں بوقت سواری شہسوار میدان فردیت غاشیہ پیش او گرفتہ
 و آنحضرت از یں منع کردے ایشاں می گفتند بمثل هذا یتقرب الی اللہ .....

راوی میگوید بسیار شنیدم که معاصر آنحضرت بودند چون بر در مدرسه
 رباط اومی رسیدند تقییل عتبه میکردند بعیت آن قبله صفا که تلاش ماه منظمی بدم
 بر آستانه او خاک درشوند و نقلست از عمر بن زکریا که روز جمعه همراه حضرت بسجده جامع
 میرفت کسی با شیخ النعمانی نمک و و بروی سلام نکرد با خود گفتیم ای عجیب هر جمعه با تشویش
 تمام بجهت میرفتیم از اثر و جام مردم بسیار هنوز این خطر تمام شده بود که شیخ تبسم کنان
 سوسه من دید و مردم بسلام شیخ رو آورد و در چنانکه میان ما و میان حضرت عیال
 شدند گفتیم این حال بود شیخ النعمانی بمن کرد و گفت این را تو خواستی ندانستی که دلها
 مردمان بدست منت اگر خواهی دلها را از خود بگردانم و اگر خواهی رو
 در خود کنم و نقلست از شیخ بقا رضی الله عنه که گفت وقتی مردی پیر با
 جوانی را به شیخ عبدالقادر رضی الله عنه آوردند و گفتند مر حضرت شیخ را که این را دعا
 کن که این پسر منت و در واقع پسر او بود بل کان علی سهراب که تغییر الحقیقه
 پس حضرت شیخ در غضب شد و گفت کار شما با من بر این چه رسید و در میان ما
 رفت و حال از غضب شیخ در اطراف بغداد آتش در گرفت اگر یک محل می نشست
 محل دیگر بر می خواست راوی شیخ بقا میگوید دیدم که از آسمانها باران نازل شد و باران
 مانند قطع تمام بسبب غضب شیخ عبدالقادر رضی الله عنه بعیت سها چشم سیه
 سیخ ترک من ز غضب که آتش زده در مردان چه قهرست این را در حال بر شیخ
 اهدم دیدم هنوز در غضب است من زرقتم در گوشه نشستم و میگفتم یا سیدی یا

خلق رحمت کن کہ ہلاک شد نہ ہمیت ازین شدت برآمد جان عالم لا ترجم با حبیب
ترجم - تا آنکہ غضب شیخ فرو نشست در حال دیدم کہ آن بلا دفع شد آتش ہم فرو
ہاں اسے درویش اگر کسی از پہلے ادبی و شومست نفس خود گرفتار غضب تا دیر شود
باید کہ بین العشائین جانب عراق متوجہ شدہ بایستد قصیدہ مفتوح الاتراح را بخواند و
اگر خواندن نہ آید بدست گرفته بایستد امید است کہ آثار دلش فی الحال دریا بدو از
ہر بلا خلاصی بدید قصیدہ مفتوح الاتراح این است :- قصیدہ

تا بجان و دل گدائے شیخ عبدالقادر م
در وہ صدق و صفا این است حج اکبر م
آب حیرت میخورد در ضوآن حوصل کوثر م
حقیر بر دوائے گرد آلودہ و چشم تر م
جلوہ کجاں بروم فراء سلامت چاہی م
سو ختم کشوں بیا بر بادہ خاکستر م
وقت آں آمد کہ بنائی جمال انور م
جائے آں دارو کہ در دنیا نہ بینی دیگر م
رحمتہ ورنہ تن و ایں خرقہ با ہم میدرم
زان بچشم غیرت آورند محنت بر سر م
و اسے بر من گر کہ جہایت نگر و دیا و

از وہ فقر و فنا گوئی سستہ سحر و بر م
ہست دایم در طواف کعبہ کولیش و لم
چشم من تا زہوائے خلد کولیش کوثر است
می نہم گریاں رخ خود بر درت ہر صبح شام
چندہ صدمے شد کہ خود محم اناں مردہ ام
اے صبا از من باں سلطان گیلانی گو
مروم از غم العیاش او غوث اعظم العیاش
چوں نمی بینی کنوں مسیم ز عین رحمت
بے جمال جل فرایت زندگانی مشکل است
عزہ لطف تو بودم کس نہ بودم بچشم
ہرچہ بر من کردہ اند آخر غیرت کردہ اند

روکش از من که بس بیدل خراب ابرم	نیت یا غنائین چو دکنه از پیش رو
چون چم سنگ جفا شکست اکنون چوئی کم	کردمی پرواز بر گلزار کویت چوین هزار
هست کسے حرقه ماتم ز حسرت در برم	شد ز تاب آتش غم تن مرا انگشت ساس
میخورد تو غم و من هم بغم غول میخورم	در تن تو با هم شیب روز از عنایت رحمتی
همچو صدیقہ بخت روزگار سے می برم	مانده در کج غم از بے اتفاقی بائے تو
اگر بود طالع شود طالع جہایوں اخترم	دارم امید آنکه از برج سعادت با صفا
نه بر دے من چو شد آخر جہاں خاک درم	یکدم ای سرو مبارک بودم از راه لطف
اگر نشد من با قلم در ناله آمد دفترم	میکنم ختم سخن تا چند گویم سود دل
عذر من بپذیر اسرہ ز لطف بر سرم	اگر گناہے رفته باشد تو به آلودم ز سر
الکرم یا غوث اعظم بالہ رحم الکرم	چیت پریش کر مہائی تو جرم غرتو

الباب التاسع عشر فی مجلس وعظ فی اللہ

عنہ ... نقلت از شیخ عرکبانی و عمر بن از از شیخ عبد الرزاق و عبد الوہاب

ابنائے حضرت محی الدین ابو محمد عبد القادر رضی اللہ عنہ کہ وقتے بر بالائے سہر

می فرمود کہ پیغمبر صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علی آلہ و اصحابہ وسلم را روز شنبہ از ماہ

شوال سنہ احدى و عشرين و خمس مائتہ در خواب دیدم کہ می فرماید یا نبیّ اللہ

لا تکلّم لکلم یا ایا من مردے عجم بر نفساء بعد از چگونہ گویم فرمودند و ہن بکش از چنان

کردم ہفت بار در دہن و مید و گفت بر خلق سخن گوئی و ادع الی ربک

بالاحکمة والموعظة الحسنة قطعہ کر شمشہ کن وہاذا رسا حوی لبشکن بہ ہنوزہ
 رونق احوال سامری لبشکن بہ بیادہ سردستار عالمی بدیہیہ کلاہ گوشہ امین سرحد
 لبشکن بہ بروں خرام سیرگونی خوبی از ہمہ کس بہ سرائے حوریدہ رونق پری لبشکن بہ
 پس نماز ظہر بگذارد و ہم بر جاہ خود نشستیم دیدم کہ خلق بسیار جمع آمدند و زبان من
 بسته شد۔ امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ را دیدم کہ در مجلس مقابل من اتاہ است
 و میگید اے فرزند چرخ نیکی گفتیم یا ابان زبان من بسته شد امیر المومنین فرمود
 دہن باز کن دہن بکش و شش بار دہن من و مید گفتم چرا ہفت بار دہن میدی فرمود
 از بہت ادب رسول صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم و از نظر من متواری شد بعد ازاں
 در سخن آدم و گفتم خواص نکو دینائی قلب خواصی میکند برائے خدمت معارف پس بیرون
 می آمد و آنرا بساط مل صدر پس ترا میکند داستان ترجمان زبان پس خریدہ میشود و بتفائیس
 اشان حسن طاعت و راہوتی کہ اذن اللہ ان ترفع راویاں میگوبند کہ اول
 کلام شیخ این بود بر خلق۔ **لظہم یا رب آں ترک عجم طرفہ مباحثہ دارد**۔ چہ مباحثہ
 چہ فصاحت چہ صباحت دارد۔ دردی خندہ او نازنک می بارہ بہ شور عالم
 ہم ازاں شد کہ مباحثہ دارد بہ پیش او جملہ نصیحان عرب بچہ اند کہ بہ نازکی لطف
 فصاحت دارد۔ ہمہ شب دیدن من بر ہم زان خبراں شد کہ کہ بر خمار تو اسے ماہ
 شباہت دارد۔ مرغوبی بندہ شد آں دلبر گیلانی را کہ فصاحت بمباحثہ بسیار
 دارد۔ **نقلست از شیخ عبد اللہ عبد الوہاب ابنان حضرت محی الدین رضی اللہ عنہما**

کلام میکرد و از حسن و زهفته سه بار یکباره جمعه و شنبه و سه شنبه مهر رسه خود و بیکره یک شنبه
 در ریاض حاضر می شدند در مجلس او علی و نقیها و شیلخ و غیر ایشان و مدت کلام والد بر
 خلق چهل سال بود اول از احدى و عشرين و چهل و نه و آخر رسه احدى و سستين
 و چهل و نه و فواید کلام شیخ که در مجلس و حفظ می نوشتند چهار صد مجر و غیر آن مجلس حضرت شیخ
 دو نفر داشته لغز خالی نبود که وفات نیافته به نقلست از شیخ ابو سعید قلیلی رحمه الله
 گفت در مجلس حضرت شیخ محی الدین ابو محمد عبد القادر رضی الله عنه بارها پیغمبر صلی الله
 تعالی علیه و علی آله و اصحابه و سلم و پیغمبران دیگر را مشاهده میدیدم ارواح انبیایان
 آسمان و زمین جولان میکردند مثل جولان ریح در آفاق و ملائکه را میدیدم علیهم السلام
 که طایفه طایفه در مجلس حاضر میشدند و در آن غیب را عنوان الله علیهم و جنیان را
 میدیدم که در مجلس مبارزت میکردند و خواجہ خضر علیه السلام بسیار حاضر شد و
 گفتی هر که نالغ میگویی باید که لازمیت این مجلس لازم الله نقلست از شیخ ابو زکریا
 بن ابی نصر بغدادی معروف بصوفائی رحمه الله علیه که گفت شنبه م از پدر خود که
 میگفت و حقے جنان را استدعا کردم بجزایم ایشان بسیار روزگ کردند به نسبت عادت
 قدیم خود بعد از آن بیاید و گفتند با الله عاجلین و حقے که شیخ عبد القادر در وعظ میباشند
 گفتیم چرا گفتند از بهر آنکه در حضرت او میدیدم گفتیم شما هم گفتند او خام ما مجلس او پیشتر
 از او خام است و بسیار طوایف از ما بر او اسلام آوردند و پیش او توبه کرده .....
 نقلست از شیخ ابو زهره طاهر که و حقے در مجلس شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه

حاضر شدم در تاریخ سنه سبع و خمسمائیه شنیدم که میفرمود مرا سخن با مردانست
 که در مجلس من حاضر میشوند از زوایای کوه قاف اقدام ایشان در خواست - و
 دلها بر ایشان در حضرت قدس غلالت و طواقی ایشان شوق حق جل و علا میخواهد که
 بالمش سوخته گردند عبد الرزاق پسر حضرت شیخ زبیر بن عوف بن زبیر بن عوف
 در هوا نظر کرد میدید تا آنکه بهوش شد طایفه او نره گریان پیر این بسوخت شیخ از منبر
 فرود آمد و آن آتش را گشت و فرمود اے عبد الرزاق تو نیز از ایشان - راوی میگفت
 از عبد الرزاق پرسیدم که چرا بهوش گشتی گفت چون نظر کردم در هوا مردان غیبی
 دیدم که سر و انداخته خاموش انداده اند کلام شیخ می شنیدند چنانکه تمام فضا را
 از کثرت ایشان مملو بود و ثیاب و لباس ایشان از آتش بعضی نعره میدادند در هوای
 پریدند و بعضی بر زمین می افتادند و بعضی هم در مقام خود در هوا می غریزند و آوی
 میگوید در مجلس بارها از هوا بانگ و ناله و فریاد شنیده می شد و نقل است از شیخ
 شریف ابو عبد الله محمد بن ابوالقائم از ابوالمفاخر حینی بغدادی که وقتی حاضر شدم
 در مجلس شیخ خود شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه در تاریخ سنه خمس و خمسمائیه
 مقداره هزار مردان هر روز در مجلس حاضر بودند شیخ علی مهی رضی الله عنه مقابل
 نشسته بود ناگاه نفائیس بر و غلبه کرد فرمود که خاموش باشید همه خاموش شدند چنانکه
 همین نفس از ایشان می آمد و جنبیدن اصلا در میان نبود و شیخ از بالا دهن فرود
 آمد پیش شیخ علی بنی با ادب بایستاد و سوسه او میدید و شیخ فرمود تو نیز مرا

دیدی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ واصحابہ وسلم گفت اگر سے بچہ وصیت کو گفت
 بملازمت تو پس شیخ فرمود من اجل التادیب از معنی این سخن شیخ علی بن
 را پرسیدند گفت آنچه من در خواب می دیدم او در بیداری مشاهده کرده - راوی
 میگوید آنروز هفت نفر از حاضران مجلس وفات یافتند بعضی در همان مجلس و بعضی در
 خانه رفته خ نقلست از شیخ عبد اللہ حبشی رحمۃ اللہ علیہ کہ گفت وقت شیخ
حجی الدین رضی اللہ عنہ میفرمود کہ مرا در خواب و بیداری میگویند کہ بکن یا بکن -
و چنان کلام من بردل من بچوم میکنند و غالب می آید کہ اگر سخن نگم خفا شوم -
و ممکن نیست کہ ساکت شوم و پیش از ان نزدیک من دو نفر ایستاده نفر می بودند - کہ
کلام می شنود و پس بچوم بسیار شدن گرفت در مصلا باب حلب می نشستم - بعد
از ان چوں از و عام بسیار شد منبر را در نماز گاہ بیرون شهر بردند خلق بیاد سے سوار بر
خیول و بغال و جمال و حمیر و مجلس با حلقه میکردند چنانکہ حصار و موازیہ مہتا و ہزار نفر
در مجلس شیخ حاضر شد سے خ نقلست از شیخ ابوالقاسم محمد بن احمد رحمۃ اللہ علیہ
کہ گفتند من نیز بر منبر شیخ می نشستم و اورا قیبان بودند کہ پایہ منبر دوکان نفر می نشستند
و در ان محل نہ نشسته گزلی یا صاحب حال خ نقلست از شیخ ابوالفتح گفت
شنیدم کہ حضرت شیخ میفرمود من نیم ہجو و غطان شمامن با مرحق جل و علا سخن میگویم
و سخن من با مراد است کہ در ہوا استادہ اند خ نقلست از قاضی القضاہ ابی صالح
کہ شنیدم از عم خود ابو عبد اللہ عبد الوہاب کہ میگفت در بلا و عجم مسافرت شدم و از

انواع علوم و فنون حکم حاصل کردم به بعد آدم و از والد اذن خواستم که در حضور
 و غلط گویم مرا اذن کرد بالائے منبر برآدم و انواع علوم و مواظبت بیان کردم - والد
 من شنید میخکس آب در دیده نشد و در دل هیچ اثر نکرد و اهل مجلس همه فریاد آوردند -
 و از والد خواست کردند تا غلط گوید من فرود آمدم و والد بالائے منبر برآمد فرمود من
 باز چه صایم بودم و ام بجای چند بیضیه بریای کرده در سکره یطاق بها و دیگره بیاید - و
 آن سکره بر زمین انداخت سکره شکست چون این سخن گفت از اهل مجلس همه طرف
 لغو ما برخواست چون از منبر فرود آمد پرسیدم که چیست فرود آمدی فرزند تو بسفر
 خود میسازی هیچ سفر از اینجا آتجا کرده اشارت بدست مبارک لبوئے آسمان کرد
 بعد از آن فرمود چون بالائے منبر برمی آیم حق تعالی بر دل من نعلی میکند و مریضی
 مقبوض میکند و خلق را از آن ذوق و وجد پدید آید چنانکه دیدی - در اوستی میگوید
 وقتی دیگر بالائے منبر برآدم در حضور والد فنون علوم اصول فقه و مواظبت بیان کردم
 باز کلام من در میخکس اثر نکرد از منبر فرود آمدم والد لاله منبر آمد و گفت ای ابله شجاعت
 صبر یک ساعت در حال از اهل مجلس شور و فریاد برخواست و من نیز ازین معنی از والد
 می پرسیدم فرمود تو متکلم هستی بخود و من متکلم هستم بغيره **تفلسف** از ابو حفص عمر بن
 حسین بن غلیل طبری رحمه الله علیه که گفت و تفتی شیخ محی الدین عبدالقادر رضی الله
 عنہ مرا میفرمود ای عمر از مجلس دور مشو که در خلقها میشود و ائسے بر کسی که از و این دولت
 فوت میشود و میرود **بیت** هر که این عشرت نخورد سرخی روئے تپا و آنکه

این مجلس بخیزند و بگویند که حرام است راوی میگوید بعد از مدتی ناگاه در
مجلس شیخ خواب بر من غلبه کرد دیدم که خلق هائے شیخ و سبزه آسمان نازل شدند بر
اول مجلس و من چشم بکشادم و خواستم تا خلق را ازین حال بفرمایم در حال حضرت شیخ
ندیدم که فرزند خاموش باش مشعر فلیس الخیر کالمعا یئنه - نقلست
از شیخ هدی این مسافر که روزی در مجلس وعظ میگفت و باران می بارید و بعضی مردمان
متفرق شدند شیخ سر بالا کرد و گفت من جمیع میکنم و تو تفرقه میکنی فی الحال باران از
مجلس دراستاد و در بیرون می بارید - نقلست از شیخ ابابکر بن احمد محمد طحان
که شیخ عطاء میگفت روزی شیخ عبدالقادر رضی الله عنه وعظ میفرمود که باران بر من
شیخ سر برآورد و گفت که من جمیع میکنم و تو تفرقه میکنی - باران با استاد از مجلس بازن
الله تعالی - راوی میگوید که یک روز من از شهر بیرون آمدم بودم ناگاه باران
در رسید گفت من از تفرقه شنیدم که روزی شیخ وعظ میفرمود و باران در رسید بر آرد
و گفت من جمیع میکنم و تو پراکنده میکنی پس باران از مجلس استاد ناگه من بپا نه
رسیدم بعد ازاں باریدن گرفت *

الباب الثامن عشر فی تدلیس و فتو

رضی الله عنه ... نقلست از شیخ عبدالوهاب رحمه الله علیه

که مدت والدرضی الله عنه بتدریس و فتوی بمجده رسد خود سی سال بود اول سنه
ثمان و عشرين و خمسمائة و آخر آن سنه امدی و ستین و خمسمائة - نقلست

از شریف عبداللہ ابو محمد بن خضر حسینی موصلی گفت شنیدم از پدر خود کہ شیخ محی الدین
عبد القادر رضی اللہ عنہ درین وقت علم تکلم میکردم - میگفت در مدرسہ خود درس تفسیر و حدیث
و مذہب پس خطا و در اہل مدرستہ و پیش از تفسیر و علوم حدیث و مذہب و درس خلافت
و اصول و نحو میخواندند و خود بعد از ظهر قرآن میخواندند در مصحف رضی اللہ عنہ .....
نقلست از شیخ شیخ ابو الحسن محمد بن احمد علی محمد ہاشم بغدادی - و شیخ

محی الدین و شیخ سیف الدین محمد تبرکدہ از والد خود فاضل القسبات بنی صلیح و از پدر
خود عبدالرزاق و از عم خود عبدالوہاب و ابو الحسن از عمر بزرگ چون فتاوی می آمد حضرت
شیخ محی الدین عبدالقادر رضی اللہ عنہ از بلاد عراق یا غیر آن مانند یکم کہ شب ماندہ
باشد نزد او یا سطاوہ کند یا فکر نماید و در بیکہ عقیب خواندن بروی نوشت فتوی خود را
و آنحضرت فتوی بقول ثنائی و احمد میکہ چون علماء عراق فتوی او میدیدند بکسی
می آمد ایشان را از عین جواب و سرعت جواب او و ہر کہ پیش او مشغول میشد
یعنی از فنون شرعیہ و اندک روزگار از ہمہ اقران خود طلبہ میفود با و ہچمان
محتاج می بود - **نقلست از شیخ عبدالرزاق کہ آمد فتوی از عم بیجا و بعد از**
دیدن علماء عراقین و ہچ کی را جواب شدہ آن واضح نشد چہ میفرمایند علماء و غلام
و فقہا نکام در حق مروی کہ سوگند خورده بنبیہ طلاق کہ بدست او را کہ عبادت کند حق
بجائہ و تعالی را بعبادت کی کہ مغرور باشد آن عبادت در وقت بلیس آن بے ہجہ مروی کہ
ہفتہ پس بکار کند - راوی مذکور میگویی کہ آوردم فتوی را پیش والد خود شیخ محی الدین

عبد القادر رضی اللہ عنہ بر خور نوشتن مایکد که آنزد که میکد و خالی کند مطاف را
 از برائے خود تا تنها طواف کند یک هفته و سوگند خود را بکشد بد **تقلست**
 از شیخ ابو الحسن و علی بن منی رضی اللہ عنہ که رفتم به شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ
 عنه و شیخ بقا بطبریات قبر احمد صبل پس دیدم او را که پیروں آمد از قبر خود و در کنار گرفت
 گفت یا عبد القادر محتاجم من بسوئے تو در علم شریعت و علم حقیقت و علم حال و فعل
 رضی اللہ عنہ *

الباب التاسع عشر في وفاته رضي الله عنه

تقلست از شیخ عبد الوهاب قدس اللہ سرہ الخزینہ که بیچ ماہی از ماہیا بنور سے
 مگر آنکه پیش از آن غار پیش ولد من آمدی اگر دروے بدی و مفتی متعبد شده بود
 بصورت ناموش آمدی اگر دروے خیر مقدر بودے بصورت خوب آمدی - آخر روز
 جمعه سلج جواد الاخر سنہ ستین و چشمانہ جمے از مشیخ در صحبت شسته بودند جوانی غریب
 درآمد و گفت السلام علیک یا ولی اللہ من آمده ام که ترا تنہیت کنم و گویم
 آنچه مقدر است در من از خیر و شر - راوی میگوید بیچ نذیر بود مردم در آن حب
 مگر نیکی چون روزیک شبہ آمد سلج حجب شخصی کہ بہ النظر آمد و گفت السلام علیک
 یا ولی اللہ من ماہ شعبان ام آمده ام تا ترا تنہیت کنم و گویم آنچه مقدر است در من
 از موت و فناء خلق در بغداد و اگرانی در حجاز و قتل و کشتن در خراسان ماہ شعبان
 ہر چہ ہر جا گفته بود واقع شد و شیخ در ماہ رمضان چند روز بیمار شدہ بود و روز دوشنبہ

بیست و هشتم ماه رمضان جمعی از مشایخ پیش او حاضر شدند چون شیخ علی بن یحیی و شیخ
 نجیب الدین سهروردی و غیره با شخصی با پادشاه و قار تمام داده گفت السلام علیک
 یا ولی الله من ماه رمضان استم آمده ام تا ترا اعتراض کنم از آنچه بر تو مقدر شده است
 در من و در کتب که آخر اجتماع منست با تو پس باز گشت آنحضرت در ربیع الآخر
 سال دوم از دنیا برقت و در رمضان دیگر نیافت بلفظ است از شیخ عبید الوهاب
 در مرض موت آنحضرت طلب وصیت کرد و فرمود علیک بتقوی الله و طاعته
 یعنی لازم کنید تقوی که خالص از برائت حق تعالی باشد و لازم گیر طاعت او و لا
 تخف احداً و لا تفرجه و مترس از هیچ کی و در جاهم مدار از هیچ کی و کل الحوائج
 الی الله اطلب و بسیار همه حاجتها بجن عزوجل و بقلب حاجتها از دل آتش
 یا احد سوی الله عزوجل و لا تمهل الا علیه التوحید التوحید و جماع
 الكل و بعد از این میفرمود مرا و لا خود را که گرد او نشسته بودند حاضر شده اند غیر ششاد من
 نیزید و جاد و بید ایشان را و اب ایشان بجا آرید اینجا رحمت عظیم در شمار هست و جائے
 سنگ نداید بر ایشان و میفرمود علیک السلام و رحمۃ الله و غفر الله لی و
 لکم و قاب علی و علیکم منقولست یک شاعر در این کلمات مذکور میفرمود انا
 لا ابالی بشئ ولا به ملک الموت من از هیچ چیز پاک ندارم و از ملک موت هم پاک
 ندارم و نقلست که صحیح عظیم در دوا این در روزی بود که عشیه آن نقل کردند و منقولست
 از شیخ عبدالرزاق و شیخ ابی نصر موسی که چون آنحضرت را سکرات الموت در امر گفت

استغثت بالله لا اله الا الله الحي الذي لا يموت ولا يحسب من ان يفوت

بسمان من ان تعذر بالقد رت وقهر العباد بالموت لا اله الا الله

محمد الرسول الله تا آنکه بعداً مفارقت فرمود رضی الله عنه وارضاه عما را و می

میگویند بار ششصد و شصت و پنج سال که با آنکه میفرمود مر فدا می کنای را بعد گمانند که ماه رمضان

می آید و بر ایشان عذر میخواند و از آنچه رسد ایشان را از مرض دریا می آید بر آن اسے

در ویش که در معتدل الاخلاص آورده است وفات حضرت شیخ محی الدین عبدالقادر رضی الله

عنه در سنه احدى و ستین و خمسایه هجدهم از شهر ربیع الثانی بود و ولی قول اولی

صحیح است زیرا که بعضی فاضل که از بغداد آمده اند نیز چنین نقل کردند که عرس آنحضرت

آنجا در هجدهم ماه مذکور کنند لا شحرقی و فاته ... تاریخ نظم سلطان عصر زمان

قطب اولیا مذکور وفات روز قیامت علامتی مذ تاریخ سال وقت وفاتش چو

خواستیم از داودی حدیث یگفتا قیامتی قطع غوث اعظم کریم محی الدین

همه لطف و کرامتی دیدیم پانصد و شصت و یک زجرت بود مذ وفاتش

علامتی دیدیم سال تاریخ فوت آنحضرت مذ اسے معانی قیامت دارم ...

الباب العشرون فی لنبه رضی الله عنه

وارضاه عنه شیخ محی الدین ابو محمد عبدالقادر رضی الله عنه ابن ابی صالح

موسی - بن عبد الله - بن محی زاهد - بن محمد - بن داود - بن موسی - بن عبد الله -

بن موسی الجون - بن عبد الله محض - بن حسن مشنی - بن حسن - بن علی کرم الله

وجه رضوان الله تعالى عليهم اجمعين * پداں اسے درویش چوں
 اسے است از اسماء اشد و ہم برابریں اطلاق کند و ہم بر اسود کثیر الاستعمال معنی
 ثانی است چوں موسیٰ گندم گون بود از خجسته اورا خوانند - و عهد الله محفل یعنی
 فالص بہت و مقرب بود آنحضرت باین کلمہ از جہت فالص بودن او از ہر دو جانب
 ہم از جانب پدر و ہم از جانب مادر زیرا کہ پدر او حسن مشفق و مادر او فاطمہ است
 بنت حسین بن علی کرم الله وجہہ و او را محفل نیز گویند بضم میم و تشدید لام مشفق
 از اجل والدہ سہرت شیخ رضی اللہ عنہ ام الخیر و آمنۃ الجبار فاطمہ بنت ابو عبد اللہ
 صومعی از اجلہ مشایخ جلیان و روساء زہاد ایشان بودہ رضی اللہ عنہ *

الباب الاحدی عشر فی ذکر اولادہ

و توفیق علیہ رضی اللہ عنہ شیخ سیف الدین عبد الوہاب جمال اسلام
 قدوہ علماء فخر تشکلیں توفیقہ و سماع کرد بحضرت والدہ خود شیخ نجی الدین عبد القادر
 رضی اللہ عنہ و بسفر عجم رفقہ در طلب علم و اذا سجا فنون علم حاصل کرد - درس بنیان
 ہما و بعد از والدہ خود رضی اللہ عنہ و در مدرسہ او محدث و واعظ و مفتی بود و بسبب عالم
 و عارف از فیض صحبت او برآمدند وفات کرد در بغداد شب بیست و پنجم از شوال
 سنہ ثلث و تسعین و ستمائتہ مولد او در عمان بود در سنہ اثنی عشر و خمس مائتہ
 رضی اللہ عنہ * شیخ شرف الدین عیسیٰ جمال علم سراج عراق و مصر بود
 لبان تشکلیں جامع بود در علم ظاہری و باطن توفیقہ و سماع علوم کرد بر والدہ خود

رضی الله عنه - در سن هجرت و وفات فتوی میفرمود از مصنفات اوست - کتاب
 جوهر الاسلام در علوم صوفیه که پنج باب را از خلائق بیان فرمود که بسیار گشتی از او منتفع
 گشته اند بهینا بود در علوم رضی الله عنه به شیخ تاج الدین - ابی بکر -
 عبد الرزاق سراج عراق آئینه حفاظ شرف الاسلام قدوة اناسم تفقه و سماع کرد بحضرت
 والد خود رضی الله عنه حدیث و درس و فتوی میفرمود بسیار کس از مفضیل صحبت او
 عالم و فاضل برآمدند - دایم فکر و کثیر الصمت صحیح الزهد بود رضی الله عنه و سنی سال ۳۸۰
 بمیدان داشت حیات من ربیع و جبل و وفات در بغداد ششم ماه شوال سنه ثلثین و عشرين
 و خمسمایه بود رضی الله عنه به شیخ ابو اسحاق ابراهیم سمرقانی تفقه و سماع کرد
 بحضرت دال و محدث بود وفات کرد در بغداد بمبیت و پنجم ذوی القعدة سنه ستائیه
 شیخ ابو عبد الرحمن عبد الله - تفقه علوم کرد از والد خود رضی الله عنه و حدیث
 میگفت وفات کرد در بغداد بمبیت و پنجم از صفر سنه سبع و ثمانین و ختمایه رضی الله عنه
 عنه - ابو ذکریا یحیی عالم تفقه کرد از والد خود و شنید او و محدث بود وفات یافت
 بغداد شب برات سنه ستائیه و مولود در ششم از ربیع الاول سنه ثمانین و خمسمایه
 رضی الله عنه به ابو نصر سراج الدین زین المحدثین تفقه کرد بر والد خود
 و برقت و مشوکلن شد در دمشق و هاجا وفات یافت شب عرفة جمادی الآخر سنه تسع
 و ثلاثین و خمسمایه و این آخر اهل دین حضرت بود به اینها شیخ عبد الوهاب
 رضی الله عنه ابو منصور رضی الله عنه و شیخ ابو الفتح سلیمان شیخ ابو منصور تفقه

کرده بود بحضرت جد خود و والد خود رضی الله عنه وفات یافت در بغداد و درس می گفت
در مدرسه جد خود و والد خود و سوم از ما و رجب سینه است و ستمائیه و مولد او شب ۲۴ خرداد
نهمی الحجه سینه ثمان و اربعین و خمسمائیه ۲۰ اینها شیخ عبد الرحمن قاضی القضاة
ابو صلح لغز کرده مشایخ و مفتی عراق بود تفقه کرد بحضرت والد شیخ عبد الرزاق رضی الله عنه
و سماع علوم کرد و از والد خود و از عم خود شیخ قطب الدین در بغداد وفات یافت سینه و نهم
شوال سینه ثلث و ثلثین و ستمائیه و شیخ ابو القاسم عبد الرزاق فخر فضلا جمال اصحاب
جلیل و جمیل بود در بغداد وفات یافت سینه هفتم از بیع الاول سینه ست و ستمائیه - و شیخ
ابو محمد اسمعیل فخر فضلا فقیه و محدث و کثیر الصمت رضی الله عنه بود وفات یافت در بغداد و
در سینه و نهم از محرم سینه ستمائیه مدفون شدند و مقبره امام احمد حنبل رحمه الله علیه ۲
شیخ ابو الحجاج حسن فضل الله تفقه کرد بر والد خود و سماع کرد از والد و از عم خود عبد الوهاب
رضی الله عنه و شهید شد در بغداد سینه ست و تحسین و ستمائیه و مولد او در سینه اربع
و سبعین و خمسمائیه و ستمائیه و مولد او در سینه اربع و سبعین و خمسمائیه در بغداد و این
فقیر از بعضی فضلا شنیده که یکی از فرزندان شیخ عبد الرزاق در پس زمانه حاضر است شیخ
جمال الله نام شبیه العلق است مجد و شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه و اکثر
انوات در سراب بی بطام بهم می آیند و آن عزیز که شرف صحبت ایشان دریافت نقل
میگرد که من یک وقت بحضرت ایشان عرض کردم که شک نیست که انسان کامل را در دنیا
و وفات نمیکردند اما معلوم نیست که عمر شما تا چند خواهد کشید گفت نمیدانم اما وقتی که باها

یعنی جدم شیخ عبد القادر رضی الله عنه در سماع گرم شد و مراد بخمار گرفت - و فرمود
 اے جمال الله از من اخبر مستر عیسیٰ علیہ السلام را سلام رسانی از اینجا معلوم میشود
 که عیسیٰ علیہ السلام را به بنیم و آن سلام که بر من امانت است با و رسانم - اوصاف
 صفات مقبول آنحضرت آقضا علیہ السلام میکند از آنجمله قلم اذان معروف شد به اینهاست
شیخ ابی عبد الرحمن عبد القادر - اول ابو محمد عبد الرحمن جمال مشایخ و زما
 بود و حدیث نقل میکرد و از جد خود شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه وفات یافته
 بود و بنده او بیست و پنج از محرم سنه اربع و عشر و ستائیه و شیخ ابو محمد عبد القادر تفسیر
 کرد و بمجم خود ابی بکر عبد الرزاق وفات یافته در خرابه از سواد بغداد و در شهر ربیع الآخر
 سنه اربع و ثلثین و ستائیه و در چهار ماه دفون شد شیخ ابو محمد عبد القادر بن شیخ
 ابو محمد عبد القادر جمال اولیا و شرف مشایخ و از اجل اهل زمان خود بود و از کرامات او
 و قرائن نوشته اند اکثر در جمال و بر ارجی میگذازند رضی الله عنه به نقل است
 از شیخ ابو سلیمان داود بن ابو الفتح سلیمان بن شیخ عبد الوهاب محدث و شیخ
 مریدان بوده وفات یافته در بغداد و در شهر ربیع الاول شمسیم سنه ثمان و اربعین و
 ستائیه و دفون شده بمقبره المجلسه نزد پدر و جد خود به اینهاست القاضی القضاة
ابن صالح تضرع شیخ محی الدین سراج علما و مفتی عراق تفسیر کرد ابو الدخ و شنید
 از و جلیل القدر غزیر العلم و کثیر الحلم و شبه بود بجد و پدر خود یعنی شیخ محی الدین
 رضی الله عنه وفات یافته در بغداد سنه ست و خمیس و ستائیه و شیخ ابو بکر زکریا

یجی جمال عراق و فخر کلین بون و تفقه کرد بر والد خود و ادراک کلامیت بزبان اهل تحقیق
و شریعت بریغ و دید به رضی الله عنه شهید شد از دست تار و شتر صفر سینه ست

و خمسین و ستمایه املیت هذا الكتاب من اوله و اخره بزاویه الروضة
المقدس بخطی قطب الاقطاب فرد الاحباب مطلع الانوار منبع الا
مبارک

حلیل الطریقه ترجمان الحقیقه مصباح مصلو الوجود الداعی الى الله

الود و سیدی و مولای الشیخ داؤد الذی قبل فی مناقبه
لو كان فسا لادیه صودت لا کنی ولا انزور لکان هو - نظم

تعالی الله ز به شایه که حضرت شیخ داؤد است x که اندر صورت و سیرت نه بند
به ازین صورت x جمالش کعبه ملک و ملک باشد چنین باشد x که روح شیخ

محی الدین مجسم شد بدین صورت x رباعی یارب ز بهی جمال عبدالقادر x
یا رب بکمال حال عبدالقادر x بر حال ابوالمعانی ضار و ضعیف - رحمی که شود

وصال عبدالقادر x

تمت تمام شد به النسخه الشریفه المبارکه السمی تحفه القادر
من تصنیف حضرت شاه ابوالمعالی سلمه الله تعالی و غوصه فی بحر محبه آمین - آمین

یا رب العالمین x

شرح رسالہ غوثیہ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وہ نستعین

محمد مجید و ثنائے معید حضرت محی الدین را کہ تحقیق انسان آیت منظر ذات و صفات
جلال و جمال و نسبت کہ انسان سرمدی و صفتی مشعر بدست و در و دے قیاس
مر حضرت محبوبی را کہ مقصود از ظهور خدا فی ظهور و نسبت لولا کہ لما اظهرت
الربوبیۃ اشارت با دست و علی الہ و اصحابہ و عترتہ اجمعین x اما بعد
میگرد بندہ ہمینقدر شرمسار امیدوار بدرگاہ حضرت غلام القوی فقیر ولی بن ملوک
الصمد یعنی القادر البوری تھاوری کہ یکے از بندگان درگاہ حضرت غوث ربانی و قطب
صمدانی مسرت رحمانی موصوف بصفت بھمانی و منظر ذات سلطانی قطب الاقطاب
غوث الاعظم حضرت محی الملتہ والدین شیخ عبد القادر الحسینی
الحسینی قدس اللہ سرہ و نور اللہ سرہ قد کہ است آن مشرف بہ تشریف
قد می هدہ علی دقینہ کل ولی اللہ فلا تخزلی x اسی عزیز سادات آن
سراست کہ قدم مبارک ایشان برآں سر بود و شرف آن ولی راست کہ زیر سایہ چتر

لواء محمدی بود **دای عزیز** الولد جزلاینبه دهد اولاد شریف
عین الاب فی اتباع الاقوال والافعال والاحوال **دای عزیز**
 که هر دله که هست خبر است نرید را و این دله بزرگ عین بدست و شرف
 یعنی همه پیغمبران را رتبه محبی بود و حضرت سلطان الانبیاء را رتبه محبوی بود و اکثر اولیا
 رتبه خوشی و قطعی و محبی داشتند و حضرت ایشان را محبوی بلا شک و شبهه و در اکثر جا
 درین رساله که فرمان حضرت سبحانی است کنایت این رتبه محبوی است - اکنون به
 تصریح شرح خواهد پیوست انشاء الله تعالی **د بیست** از زبان قاضی برآمده **د**
 که عهد و صفش بداید **د** چه حد سن بود و حدت را بگویم **د** که عاجز گشت پیران ثانی **د**
 چون دیدم که رساله حضرت ایشان بعبارت عربی است و کلام حضرت قدسی **مشتمل**
 بنار و نیاز محبی و محبوی و ترجمه او بیارسی ساختم تا عام و خاص و اخص الخاص ازو
 نصیب برند - چند نکته بدیع که لقیض سبحانی و مدد غوث ربانی قطب صدیقی سبحان طرم
 رسید درین رساله درج کرده و حسن عقیده که باین درگاه علیا بود اظهار نمودم امید دارم
 که بر روح پاک حضرت ایشان و معتقدان و تابعان ایشان بخشد - الهی اگر نیکم بدیشان
 گیرند و در بدشان بخشد و التامی نمایم که در دنیا و آخرت در سلک ساکنان ایشان **منسلک**
 سازند **بیست** ششیده ام که سگان را قلاده می بندند **د** چرا بگردن حافظی نمی
 رستند **د** اگر چه معانی این رساله از اینها هم فکر و فکر یک مابعد است اما از جهت باطنی
 و محبت که زبان ملوث را بنام پاک ایشان پاک سازم و دل تاریک را بیا محبت ایشان

مضاف بهم و باند التوفیق و العون و توقع از کمال کرم و لطف بزرگان و ارم که جمله خطا و سهو پوشند و در صفت عبارت نکوشند بلیت کارویں صفت عبارت نیست و چیز خرابی و در اشارت نیست و عرض این معنی طایفه حصول معانیست نه حسن عبارت

حضرت غوث الاعظم کلام قدسی - قال الله يا غوث الاعظم قلت لمبيك كل

طور بدین الناسوت و الملکوت ففی شریعة و کل طور بدین الملکوت و الجبروت

ففی طریقة و کل طور بدین الجبروت و اللاهوت ففی حقیقة یعنی هر طور سے

که در میان ناسوت و ملکوت است آن شریعت است و هر طور سے که در میان ملکوت

و جبروت است آن طریقت است و هر طور سے که در میان جبروت و لاهوت است

آن حقیقت است و ای عزیز عالم ظاهر را ناسوت گویند و عالم فرشته را عالم

ملکوت گویند و عالم معقولات را عالم ارواح و جبروت خوانند و آنچه در این عالم

است لاهوت نام نهند یعنی لاهوت ذات و جبروت صفات و ملکوت فعل و ناسوت

اثر فعل و ای عزیز از ناسوت تا جبروت اقوال و افعال است که الشریعة

اقوالی و الطریقة افعالی و الحقیقة احوالی و المعرفة راس مالی چون

از شریعت در گذشتی جمله غایت که الحقیقة احوالی یعنی شریعت گفتار و طریقت

کردار و حقیقت احوال نیست یعنی در میان ناسوت و ملکوت شریعت است -

یعنی عمل برگزیده و در میان ملکوت و جبروت طریقت است یعنی عمل برگزیده است

چنانچه وجود فرشته نیز پاکست که لا یعصون الله ما اهرهم صفت ایشانست

یعنی در میان جبروت و لاهوت تحقیقت است یعنی حامل من است که لا یحسب
 بالمقال یعنی اینجا نگفتاراست و نه کردار یا ای عزیز من و تو درین مرتبه ناسوت
 است و دل تو در مرتبه ملکوت است و روح تو در مرتبه جبروت و سر تو در مرتبه لاهوت است
 چون از ناسوت در گذشتی بملکوت رسیدی و چون از ملکوت در گذشتی بجبروت رسیدی
 و چون خود را از جبروت رساندی بلاهوت رساندی یا ای عزیز ذکر زبان و ذکر
 دل و ذکر روح و ذکر سر و ذکر زبان ناسوتی - و ذکر دل ملکوتی و ذکر روح جبروتی و ذکر
 زبان لا اله الا الله و ذکر دل الله و ذکر روح هو و ذکر سر انا درین مرتبه نه عبارت
 است و نه اشارت یا ای عزیز لاهوت محیط بر جبروت و جبروت بر ملکوت و ملکوت
 بر ناسوت و الله بکل شیء محیط یعنی لاهوت معنی است جبروت صورت و جبروت
 معنی است ملکوت صورت و ملکوت معنی است ناسوت صورت یعنی هر اراده که در لاهوت
 پیدا آید در جبروت رونماید و در ملکوت و ناسوت ظاهر گردد و با هر کائنات شئی الا
 باذن الله اشارت به و هست ای عزیز لاهوت مثالی تخم و جبروت و ملکوت مثال
شماره است و برگ و گل است یا ای عزیز پیش از ظهور تمام درخت و تخم بود -
اما نه اسم بود نه رسم بعد از ظهور تخم در درخت است نه نام تخم و نه نشان یا ای عزیز
پیش از ظهور خلق باطن حق بود و بعد از ظهور حق باطن خلق فهم من فهم یا ای عزیز
این خطاب محب با محبوب است که جمله اطوار در تست یعنی شریعت قول تست و طهارت
تست و تحقیقت حال تست چنانچه در انبیا تحمل حضرت سلطان انبیا در اولیاد ذات پاک

حضرت ایشانست و له المثل الا على في السموات والارض - یعنی همین معنی
است یا قال لی یا غوث الاعظم ما اظهرت كظهور روحی الانسان
بنیت ظهور من در چیزے چنانچه ظهور من در انسان نام ظهور ماست که موصوف بحجج
صفات ماست چنانچه در خبر است از حضرت سلطان الانبیاء والاولیا صلی اللہ تعالی
علیه و علی آله و اصحابه و سلم که هر که موصوف بیکي از صفات حق بود البته او بهشتی بود
حضرت صدیق اکبر عرض نمود هبل فی یا رسول الله زمان شد کلها فیک
پس ازین معلوم شد که ایشان بیک صفت موصوف اند بزرگے خوش فرمود
بیت آن بادشاه اعظم در بسته بود محکم یا پوشید دلق آدم ناگاه بر در آمد حضرت
خواجہ ابوالحسن خرقانی میفرماید حق بجانہ تعالی چون خواست که صفت خود ظاهر کند
آدم را در ظهور آورد و بمیت آدمی معنی جمال دوست داں یا هر چه غیر آدم است
آن پوست داں یا ای عزیز نمیدانی که انسان ناقص اند که حقیقت جیو آن
دارند و بعضی کامل اند که صفت ملک دارند و بعضی اکمل اند که صفت رحمانی دارند
که الناس علی ثلاثا قسم قسم لیثبهون البهائم الملک کا لغام
بل هر اصل سیلا که همت ایشان جز بر اکل و شرب نبود و قسم لیثبهون
الملک که همت ایشان جز بر طاعت و عبادت نبود و قسم لا یدبوا که همیشه ایشان را
بزر دوق و شوق محبت و فکر و ذکر حضرت حق نباشد و ایم در جو مراقبه و مکاشفه نشود
منتفرق بودند از صفات خود فانی و صفات حضرت باقی یا ای عزیز دریاب که

چند راز با محبوب میرود که تو نه خواهی شناسان کامل در توبذات و صفات ظاهر تو بینی و
 من تو ام درین حالت اگر خود را جوئی مرا یابی و اگر مرا جوئی خود را یابی - **نظم** تو من شدی
 من تو شدم * تو جاں شدی من تن شدم * تا کس نکوید بعد ازین * تو دیگری

من دیکم * **ثمر سالت** یا رب هل لك مكان قال لی یا عوث

الاعظم انا مكنون للكان فلیس لی مكان پس سوال کردم اے
 پروردگار من هست مرا مکان پس گفت حضرت پروردگار من مكنون مكانم
 و نیست مرا مکان * ای عزیز انکون دریا ب اگر حضرت عزت را مکان بودی
 چه لازم آمدی و ذات حضرت نامحدود و نامتناهیست و دیگر معلوم شدی که مکان
 قدیم است پس پروردگار کفایت **ثمر سالت** یا رب هل لك اكل و

شرب قال لی یا عوث الاعظم اكل الفقير اكلی و شرابه شرابی
 پست سوال کردم اے حضرت پروردگار من هست مرا است خوردن و آشامیدن

گفت ای عوث بزرگ خوردن فقیر و شرب فقیر خوراک و شرب منبت * ای عزیز
 این اصناف شرف فقیر است چنانچه ناقه الله و بیت الله یعنی فرموده متر صالح و خالعه

از ان خداست و خانه حضرت خداست اذا لم الفقير فهو الله و اذا لم الفقير

یکون عیشه کعیش الله یعنی فقیر حقیقی آنرا گویند که موصوف بصفت الله

و از صفات خود پاک بود بر او این خطاب روا بود و اصناف اكل الفقير اكلی بهر

بود * ای عزیز این آں اكل و شرب است که حضرت نبوی صلی الله علیه و سلم

اشارت بدو کرده است اینست عند ربی وهو یطعمنی فی یسقینی ای عزیز
 عام خلق شرب واکل اینها علیهم الصلوة والسلام واولیا علیهم الرحمة را همچو اکل و شرب خود
 میدانند و قال لی حال بر زبان می رانند که ما لهذا الرسول یا کل الطعام
 و یمشی فی الاسواق یا ای عزیز این نمیدانستند که ایشان نور بودند از اوصاف
 شهری دور بودند هر چه در دست ایشان و تن ایشان میرسد نور میگشت یا ای عزیز
 دریاب که در عالم محبت خوردن و آشامیدن محبوب عین خوردن و آشامیدن خود بود
 ای عزیز این خطاب حضرت محب با حضرت محبوب خود است ای خوش بزرگ خوردن
 و آشامیدن من است فهم من فهم ثم سألت یا رب من ای شیئی
 خلقت الملائک قال خلقت الملائکة من نور الانسان و خلقت الانسان
 من نور الذی لیس سوال کردم که ای حضرت پروردگار من از کدام چیز آفریدی
 تو فرشتگان و من آمد که آفریدم فرشتگان از نور انسان و انسان را از نور آفرید
 ای عزیز زبان حضرت سلطان الانبیاء صلی الله علیه و سلم نزول بر این معنی است
 که اول ما خلق الله نوری و روحی و عقلی و خلقی انا من نور الله
 و المومنون من نوری و در بعضی جا و الخلق منی نیز وارد است یا ای عزیز
 اول که بحر محیط سر بر زد نور محمد صلی الله علیه و سلم بود این نور روح از معبد که لولا ک
 لما خلقت الافلاك کما بیت ازوست که خلقت موجودات از نور شست - اگر تو نبودی
 هیچ وجود و موجودی نشسته لولا ک لما خلقت الکونین - یعنی هر چه موجود است از

نور وجودت بلکه ظهور خدائی من از ظهور نور تست که لولا لما اظهر الله جل جلاله
 اشارت بدوست یعنی همه موجودات از وجود تو پیدا شدند تا تو ظهور نیادی به هیچ چیز
 همیشه پس خدا تعالی که میگفتی و هر که خداست من ظاهر گشتی * اسی عزیز حق عزوجل
 فرمود احمد شده ایم همین معنی دارد و در اینجا اشارت به مرتبه حقیقت است خود بخود پس
 انسان کامل حضرت احمد است صلی الله علیه وسلم که جمله موجودات از فرشته و غیر از وی
 پیدا و ظاهر و با هر گشت چنانکه بزرگان تفسیر نور محمدی صلی الله علیه وسلم کرده اند و جمله
 موجودات از نور و سبب بیان فرموده اند اشارت بحبوب است که ظاهر و با هر نور محمد است
 صلی الله علیه وسلم و انسان کامل است یعنی فرشته را از نور تو آفریدم و تو را از نور خود

خافهم ولا نسأل قال الله لی جعلت الانسان مطیع و جعلت سائر
 الاکوان مطیعة الانسان یعنی اے مغوث بزرگ گردانیدم انسان را فرمانبردار
 خویش و گردانیدم باقی اشیا را فرمانبرداران انسان یعنی انسان را مأمور و محکوم منست
 و جمله جهان محکوم و مأمور انسان و انسان ائمه است و باقی اکوان مأمور و انسان حاکم

است و باقی محکوم که لسان الامیر لسان الله و الانسان ظل الله فی

الارض امیت و خلیفه حضرت حقست که انی جاعل فی الارض خلیفته *
 قطعه نه سجود ملائک آمد آدم * که نور پاک در و س بودم * اگر این نکته دانست
 عزایل و هزاران سجده آمد و آدم * اسی عزیز در عالم کبری حضرت حق همچو
 شخصی است و انسان همچو سایه چنانچه سایه را جنبش و سکون و قیام و قعود بخود نیست

خزانے چنان ایشا نر نیز حرکت و سکون و قیام و تود بخیر حضرت حق نیست لھو الحی
 القیوم لا تقهرک شیئی الا باذن اللہ ہمیں معنی دارد بہیت چوتنودا نسیتی
 کہ ظل کیستی x فارغی اگر مردی و اگر نیستی x اسی عزیز فرمانبرداران را گویند کہ
 بیج چیز مخالف نبود چنانچہ سایہ کہ بہیمہ وجوہ مطیع و فرمانبردارست بیج وجوہ مخالف
 نیست۔ چنانست کہ بہیمہ وجوہ مطیع و فرمانبردار حضرت x اسی عزیز کنوں دریاب
 کہ ایں راز و خطاب حضرت محبوب است یا حضرت محبوب است کہ تو انسان اکمل هستی۔
 کہ قیام و تود و حرکت و سکون تو بمن است کہ بیج وجوہ مخالف نہ نہ در گفتار و نہ در
 کردار و نہ در احوال یعنی فرمود تو عین فرمودہ من است و کردہ تو کردہ من است
 و جملہ جہان و اکوان فرمانبردار تو بہیت چنانچہ بندہ از بندگان حضرت نسبت x
 ازاں فدائے من آند کہ من فدائے تو ام x یا غوث الاعظم نعم الطالب
 انا و نعم المطلوب الا انسان و نعم الراكب الا انسان و نعم المربوب
 لہ سائر الا کوان اسے غوث بزرگ محبوب من نیکو طالب بہتم من و نیکو مملوک
 انسان و نیکو سوار انسان بہت و نیکو مرکب مرایشاں را جمیع اکوان است x اسی عزیز
 چہ تاز و چہ بتا دیاں میرود و چہ فرمان در میان می ہند کہ نیکو طالب بہتم و نیکو مطلوب
 انسان x اسی عزیز دریاب چوں حق سبحانہ و تعالیٰ بر صورت محمدی و بر نور احمدی
 عاشق و دالہ گشت ایں فرمان در میان نہاد کہ یکبہم و یکجہان و بر تالیاں نیز فرمود
 قل اکنتم تحبون اللہ فاتبعونی یکبیکم اللہ x اسی عزیز ایں خطاب محبوب

است که نیکو طالب بنم و نیکو مطلوب توئی اے انسان کامل آمد و نیکو مطلوب تیا جان
تواند بقیل تو که خیل محبوب محبوب تر اند به پدیت عاشقان هر چند شتاق جمال
ولبر اند به دلبران بر عاشقان از عاشقان عاشق تر اند به عشق میسازد بحسن و حسن
مے نازد بعشق به آرسه آرسه زیب دو معنی عاشق یک دیگر اند به اما سبقت از اصل
است اگر تحقیق نظر کنی خود طالبی خود مطلوب و خود عاشق است و خود معشوق به

ای عزیز عاشق حسن خود است اے بے نظیر حسن خود را خود تماشا میکند قال

لی یا غوث الاعظم الانسان سترای وانا لمدلولو عرف الانسان

منناله عندی ليقول فی کل نفس من الانفس انا الملك لا ملک

الای گفت یا غوث بزرگ انسان سر من است و من سر ویم اگر شناخت انسان

منزلت خویش را که نزد من است هر آینه میگوید در هر دم که من مالکم و مراست باذاتی

و نیست ملک بزرگ یعنی انسان نیز سر من است و هم از من و همدم من و همامن

ای عزیز چه چنگنه بدیع است اکنون دیاب که با محبوب چه راز در میان می نهند که

اے محبوب پیش از ظهور من سر تو ام یعنی در ازل تو باطن بودی اکنون و را بد من

باطن تو ام سخن بلند است یعنی تو منی و من تو ام این منی و توئی جز اعتبار پیش نیست

همه توئی و خودی هیچ نیست یعنی عارف که درین مقام رسد و این معرفت

حاصل کند پس در هر دمی بگوید که مراست ملک و این مقام حاصل نشود و این مراتب

رو نماید مگر با تابع محبوب که این محبوب با نیست و این خطاب مطلوب با نیست فهم من هم

قال لی یا غوث الاعظم ما اكل الانسان ثمنی وما شرب وما
 تعد وما قام وما نطق وما صمت وما فعل وما سكن وما اتعب
 بشئ وما غاب عن الا انا فیه ساکن وفتخرک فیه اے غوث بزرگ
 بخور انسان چیزی و نه نوشد و نه نشیند و نه استد و نه گوید و نه خاموش ماند و نه سکون
 کند و نه درستی آر د بیزری و نه غایب شود از چیزی مگر من ساکنم و من متحرکم در این
 انسان ای عزیز همه افعال انسان بقدرت منست و در همه امور انسان من
 حاضریم و من ناظریم و من قارریم و من ظاهریم یعنی انسان خلیفه من است و من خلیفه
 ویم بر حکمی که مخلص را باشد فرخنده را بود اے محبوب تو که انسان اگلی در توبه است و
 صفات ظاهر و خور و نوشیدن و گفتن و نشیندن و استادن و نشستن تو بمن نسبت
 زیرا که در عالم محبت محب و محبوب نفس واحد است چنانچه کلام قدسی ناظم بدوست
 فاذا احببت عبدی احببت کنت له سمعا و لسانا و بصیرا و
 یدینا و سمع بی و بصر بی فهم من فهم و چو لب مجنون در محبت لیلی
 محو شد خود را جمله لیلی یافت و گفت انا لیلی و لیلی انا چون محبت مجازی این
 کیمیا گری پیدا میکند محبت چه تاثیر دارد و قال لی یا غوث الاعظم ضمیر
 الانسان و نفسا و روحا و سمعه و بصیره و لسانه و رجله کل
 ذلک اظهرت النفس بنفسی لا هو الا انا و لا انا غیره اے غوث بزرگ
 تن انسان و نفس آن و روح آن و شنیدن آن و دیدن آن و زبان آن و دست

آن و پائے آن انسان همه ظاهر گردد و آن انسان را از روی ذات نه آن منقسم و نه
 من غیر انما یعنی انسان نامست و من ذات و صفات و اسماء و افعال در و
 ظاهر من منظرهم و انسان منظر است یعنی انسان نه عین منقسم و نه غیر من ظانی
 چه نکته است یعنی اسماء کوئی برابر اسماء الهی نتوان نهاد و نه اسماء الهی را بر کوئی
 یعنی مطلق را مقید نتوان گفت و نه مقید را مطلق اگر چه مقید از روی حقیقت مطلق
 بدست گرفته فقط مراتب ممکن از تدریجی و در مشرب ارباب کمال حفظ مراتب شرط است
 ای عزیز این را با محبوب است که انسان اکمل است و همه مراتب طی کرده مقید
 مطلق و مطلق مقید شده و قطره بدریا پیوسته و نور مطلق گشته اگر محب را جویند
 محبوب را یابند و اگر محبوب را جویند محب را یابند قال لی یا غوث الاعظم
اذا رايت المحترق بنار الفقر والمنكسر بكسر الفاقة متقرب اليك فانه
 لا حجاب بيني وبينه گفت ای غوث بزرگ چون بینی کسی که سوخته شده است
 بنار فقر و شکسته و گدازنده شده است به بیماری فاقه پس تقرب نمانی سوخته او که
 نیست حجاب میان من و میان او و ای عزیز در عبارت این طائفه فقر و فاقه
 اشارت به بیتی است که از خودی و هستی نیست شده باشد اذا لم الفقر فهو
الله کنایت از دوست و ای عزیز یعنی صفات عبودیت و هستی صفات بلو
 است و الله العنی و انتم الفقراء مطلق بدست چون از صفات ربوبیت
 پیوسته یعنی نیست مطلق شدی پس هست مطلق گشتی و ای عزیز چون

چون درویش خود را بنار فاقه سوخته تورگشته یعنی آلائش خودی و دومی با آتش فقر
 سوخته خالص نورانده پس لاجواب بینی و بینی یعنی حجاب سپس آلائش خودی و دهم
 دومی بود و بیگانگی و بل چون این حجاب از میان برداشته شد بیگانگی و دُوب حقیقی
 روسته نمود فهم من فهم ای عزیز دریا که این راز با محبوب است یعنی تقرب
 تو عین تقرب نیست و خدمت و عبادت تو خدمت و عبادت نیست و عصبیا
 و بعد تو عصبیا و بعد نیست یعنی تو منی و من تو لاجواب بینی و بینی یعنی چون این
 در آتش اندازد این رنگ و صورت و صفت آتش گیرد و لافوق بینی و بینی حاصل
 آید چون محبت آتش محبت سوخته و گداخته گردد و لافوق بینی و بینی حاصل آید
 چون محبت آتش محبت سوخته و گداخته گردد و لافوق بینی و بینی حاصل آید
ای عزیز این فقر است که بدان حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم فقر کردی و زیدی
 که الفقر فخری و این فقر خاصه حضرت سلطان الانبیا است صلی الله علیه و سلم
 که بر همه انبیا ازین حرقت فخر یافتند و فرموده لکل نبی حرقة ولی حرقتان الفقر
 والجهاد ای عزیز مراتب فقر پس اعلی است و از نشان بے نشان است
 که اذا تم الفقر فهو الله من لم يدق لم يدرك قال لی یا غوث الالم ^{عظ}
 لا تأکل طعام ولا تشرب شرابا ولا تستم نومه الا بغلب حاضر عین
 ناظره عند ربی گفت اے غوث بزرگ غور تو طعام را و نوش را تو شراب
 و محسپ تو خواب را اگر نزد یک من پس غورم طعام را و نه نوشیدم آب را و نه کردم

خواب را نگذارد و حاضر چشم تا نظریه نزدیک پروردگار خویش x اسی عزیز خوردن و
 خفتن حضرت انبیا و اولیا دال بر این است و نیت ایشان خالص و مخلص مترقب
 حضرت حق است جل جلاله خوردن حضرت انبیا و اولیا مثل دیگران نیست - که
 ابیت عند ربی و هو لطحمنی و لیس فی فی ناطق یدوست و خفتن خوردن
 ایشان با ذوق و شوق حضرت حق است بیت سحر کشیده و صلش خواب میخیزم
 ز به مراتب خوابی که به زبیداری است x اسی عزیز این طعام دیگر است و این
 شراب دیگر و این خواب دیگر است اگر یک ذره از این طعام یا قطره از این شراب
 ترا روزی شود و یک ملک زدن از این خواب ششم ترا حاصل شود و باید که نظر بر کونین
 نیشد از نیشم هست تا بد آلا با بر حور و قصور کشانی تا ما را غ البصر و ما طغی
 لقد وقت لو کرد و لذت طعام و شراب هر دو جهان ترا زیر نازل نماید که ان الله
 مجتبه لیس فیها حورو و قصور و لا لبن و لا عسل و لكن یغلی ربنا ضاحکا
 ترا بدهد x اسی عزیز این طعام و شراب و خواب خاصه انبیا و اولیا و اعظم را
 باشد بعضی را و در سال و بعضی را و در ماه و بعضی را و در هفته و از هزاران یکی را و در روز
 و حضرت غوث الثقلین را همیشه بود و زندگی ایشان باین طعام و حیات باین شراب و
 راحت ایشان باین خواب x قال لی یا غوث الاعظم من حرم عن
سفر الباطن انبلی بالسفر الظاهر و لم ینو منی الا بعد امتی فی السفر الظاهر
 اے غوث بزرگ کسی که محروم کرده شد از سفر باطن او مبتلی کرده شد بسفر ظاهر و

اور اظہار نشہ از ماگر بعد از من یعنی دوری از من و مجہوری و غفلت و سنان بعضی
 از خط حضور و از شوق باطن و قرب معنوی محروم ماند و از مکاشفہ و مشاہدہ و
 معاینہ محروم و بی نصیب بود و سفر ظاہری سیر کردن و رفتن در جہان است و سفر
 باطن قصد و توجہ بسوئے جہان است انی ذالھب الی ربی اشارت بدوستی
 اسی عزیز تر این را و معنی است معنی ظاہر این است کہ در سفر ظاہری فراغت
 عبادت نیست ہم ازین معنی روضہ خوردن مباح است و چہارگانہ نماز و گوشتی است
 و نماز نفل بخور است پس کسی کہ مبتلا کردہ شد بسفر ظاہری او محروم گردہ شد الا
 سفر اخروی یعنی از ثواب عقبی یعنی مسافرت ظاہری بہمہ چیز محتاج است و مطیع بود
 بہمہ مال پس کسی کہ خود محتاج و مطیع بود دیگرے را نفع رسانیدن نتواند پس محروم
 باشد از ثواب اخروی بر معنی دوم آنست کہ یعنی در دلش مبتلا کردہ پیے ارشاد
 مرشد محمد و ب سالک شد عبادت ظاہری بصوم و صلوٰۃ زیادتی و بر عمل ریائی
 و خود نمائی است و خود بینی و خود پرستی کہ در اصطلاح عشاق و عرفاء ایں سفر ظاہری
 گویند پس او محروم کردہ شد از سفر باطنی یعنی از حضور و سروری و جمعیت و
 مشاہدہ و مکاشفہ و معاینہ ایں را در اصطلاح صوفیہ سفر باطن گویند زیرا کہ اعمال
 ظاہر منظور خلق است و اعمال باطن منظور حق است کہ ان اللہ لا یبظر الی
 صورتکم ولا الی اعمالکم و لکن ینظر الی قلوبکم و نفاقکم پس سفر ظاہری
 آراستن تن است و سفر باطنی آراستن دل است کہ نظر حق است پس اسی عزیز

هم از نیچی است که بزرگان فرمودند که راه حق نه در زمین است و نه در آسمان و راه
حق در دست اشارت بر او دل راست هر که براه رفت حضرت حق پایافت و هر که این
گم کرد گمراهِ گشت ای عزیز القلب بیت الله الاعظم باید که این بیت را
صفا دهی و از عمار و غاشاک یا غیر آن پاک گردانی که القلب حرم الله و حرام
على حرم الله ان يلج فيه غير الله بهیئت تا بجا روبرو بیاوردی ماه ای
انزسی در سرائی الاله ای عزیز سفر ظاهر هر کار عباد و ذلالت است و سفر باطن
کار و عشاق است اهل شکار سفر ظاهر عبارت از تزکیه نفس داشته اند و سفر باطن از
تصفیه دل و تخلیه سراسر است هر که سفر ظاهر کرده و سخت را دید هر که سفر باطن کرده
صالح را دید سفر ظاهر عبارت از سیر الی الله تعالی و سفر باطن عبارت از سیر فی الله
چنانچه منقولست از راجعه لهری رحمه الله علیها که یاران در وقت نوبت میآیند و گفتند
که ای راجعه بپیر دل بیایا صنعت را بهیئتی راجعه آه آه میزد و میفرمود که اسمی کوتاه بپایان
و درون بیاید تا صلح را بهیئتی پس ازین معلوم شد که سفر ظاهر صفت دیدن است
و سفر باطن دیدن صلح پس کسی که مبتلا کرده شد بعبادت ظاهر محروم کرده شد از
حضور وی باطن هر که مشغول کرده شد به تزکیه نفس او باز ماند از تخلیه و تصفیه دل و روح
و سزا ای عزیز سفر ظاهر عبارت است از سلوک و سفر باطن عبارت است از مجتهد
باید که سعی و کوشش در سفر باطن کنی بارش و مرشد کامل عقیب الایام بمقصود و برسی
بسیار مردمان در سفر ظاهر غرقند و بخیال ناسد بے ارشاد کامل تقدم بعبادت

ظاهر داری و خود نمائی بنهاد و مشغول شدند و پنداشتند که با مقصود رسیدیم اما بجای
 نرسیدند نسخه و راز شد مثال این تقریر چنانست که مردی باو شاه را بهمانی کرد و ملین
 بیرون محل را با روبرو داده و مصفا ساخت و انواع انواع طریق آراست اما با حق
 مجلس باو به چنان گذشت چون حضرت سلطان نظر بر جایگاه انداخت منظوم
 رحمت ساخت و جمله خدمت او کرده شد **قال لی یا غوث الاعظم لا تخاف**

حال لا یعبیر لیسان المقال فمن امن به قبل ومن رد الاتحاد و
رد الحال ومن رد الحال فقد کفر و من اراد العبادة بعد الوصول
 فقد اشترک بالله العظیم یعنی اتحاد حالست که تعبیر کرده نشود و اسخا لیسان
 مقال پس کسی که ایمان آورد و در حال اتحاد پس او مقبول است و کسی که رد
 کرد اتحاد را و رد کرد حال را پس کافر شد و کسی که حق است عبادت را بعد از وصول
 پس تحقیق شرک بخیرت خداست بزرگ **امی عزیز** شرح این سخن نازکتر است - جز
 بحال راست نیاید حاول و اتحاد در مذهب سنت و جماعت ممنوع است زیرا که حلول
 فرد آمدن را گویند و اتحاد پیوستگی را گویند پس ذات حق سبحانه تعالی از دمنزه است
 و مقدس و مذهب حلول و اتحاد باطل است هم ازین معنی **امی عزیز** این سخن
 بیان میکند که الاتحاد و حال یعنی اتحاد و حال است و بیان آن بطور عقل و بعد از عقل
 راست نیاید زیرا که شرعیت کفایت است که الشریعت اقوالی و حجت شرعیت مرصبات
 عشق و حال را نیست که ان الله لا یواحد العشاق بما صد منهم زیرا که

صاحب حال دیوانه است * ای عزیز بیت هر چه از دیوانه آید در وجود
 عضو فرایند زان دیوانه رود * ای عزیز زبان مملوک شیخ و دل و سر مملوک حق پسر
 باید که زبان را با خلق داری و دل را با حق سپاری نایابی بر داری * ای عزیز
 این آن اتحاد است و حلول است که بر پایه اهل قبول است این پیوستگی باطن و معنوی
 است نه حلول را اتحاد و صورتی ظاهر است و تعالی عن ذلک علواً گیرد اگر این
 اتحاد در تو یک ذره پدید آید ترا از تو بر باید و اتحاد دیگرانگی معنوی پدید آید - یک
 همیشگی رومی آید ای عزیز حضرت عین القضاة چه افنی میفرماید که عل و انان این را
 حلول و اتحاد پندارند بجامه خدایه این حلول و اتحاد باو - این حلول علوی دیگر و این
 اتحاد و اتحاد دیگر و این حلول و اتحاد در اشاعه بیان کنم سامع باش چنانچه صورت در
 آئینه و آفتاب و ماهتاب و رمی آید آفتاب و ماهتاب سحائے خود است اما یک نسبت
 پدید آید که صورت مشابه و آفتاب در آئینه پدید آید چون عارف و عاشق دل خود را صفای
 و هدیس جمال معنوی در سینه ظاهر و باهر گردود * و تعالی الله عن ذلک علواً گیرد
بیت سدی حجاب نیست تو آئینه صادق دار * زنگار خورده نهامید جمال دوست *
ای عزیز پس کسی که اتحاد و حال را منکر شود کافر گردد - زیرا آنکه این حال و اتحاد در جمله
 انبیاء و اولیاء خاص باشد پس انکار از حال انبیاء و اولیاء کفر است و من ادله العبادة
 لعن الوصول فقد اشرک بالله العظیم * ای عزیز عبادت در دو گانگی
 است و وصول در یگانگی روا گردن است و محض شرکت دیگر - ای عزیز وصول

محرمه است اذا تجلی خضع کہ مصرع سلطان بہ ہر جانمید نوخوفا نمائند عام را
 و بخود آمدن شرکت زیرا کہ خود بینی خدا بینی بود بہ بدیت سعدی بخویشتن نتوان رفت
 سوئے دوست کہ کا بنجا طریق نیست کہ اغیار بگذرد و شیخ فرید عطار میفرماید
 امی عزیز تو درین کم شکال این است۔ و بس از کم شدن کمال است۔ و از
 شکوہ شدن وصال است چون از خود و شعور خود گذشت پس عبادت کہ خواہد ویرائے
 چه خواہد اگر خواہد شرک شود۔ زیرا کہ وصول اجد است و دین خود عبادت زر بینہ
 و پیرایہ انبیا و اولیا ہست بیکس ترک نکرد و نیکو سوجہ آید این را دو جواب است
 اول آنست کہ حضرت سلطان الانبیاء فرمود کہ لی مع اللہ وقت لا یسہانی
 فیہ ملک مقرب ولا بنی ہر مسل کس بد وقت وصال حضرت حق سبحانہ
 روئے عبادت آوردن است و عبادت خواستن محض شرک است و الزوقت و دران
 حال کہ جبرائیل یا ربو و انہا رگشت و از خودی خود نیز رگشت چوں جبرائیل حاضر آمد
 و ام المومنین حضرت بی بی مالک صدیقہ رضی اللہ عنہا خود را نمود سے حضرت فرمود
 حسن انت من انت پس عبادت کہ خواہم فہم من فہم ہا جواب دویم بعد از وصول
 عبادت ایشان مثل عبادت دیگرانست و در ان مقام عاید از خود و از شعور خود غایب
 اگر عبادت از خود داند و یا طلب اجرت بود و یا نجات از عبادت جوید بلکہ خود را در میان
 بینہ شرک بود چنانچہ خواہد شہلی در وقت میفرمودے ان صلیت فاشترکت
 و ان لم اصل فقد کفرت اورا ہمیں روئے نمودے اگر اس سخن حال میفرماید

اسی عزیزیس آن ناز است که حضرت چون مقام قیام تو سین رسیدند فرمان آمد
 که گفت فان الله یصلی تزیاده ازین تعییج توان نمود قال لی یا غوث
 الاعظم من سعدا لبس عادات الازلی فطوبی له ولم یکن یحزن ولا ینک
 بعد ذالک **حل بیت** ومن شقی بالشقاوت الازلی فویل له
 وله یکن مقبولا بعد ذالک فقط گفت اے عورت بزرگ کسی که نیکبخت هست
 به نیکبختی اذل پس خوشی مریور که نباشد قبولیت بعد از پس اسی عزیزی را
 که درین چه نکته است یعنی بچکس بر طاعت و عبادت خود نازد و نهی جز حضرت حق
 را نه بیند و ایمان جز بر قلم ازلی نیارد که اگر قلم ارادت بر سعادت رفته است پس او
 مسعود و نیک بخت است و اگر قلم ارادت بر شقاوت رفته است او شقی و بد بخت
 است و هلاک جز حق را نه بیند یعنی مسعود مومن آنست که نجات و هلاکت جز از حضرت
 حق ندارد و اعتماد و سعادت و شقاوت هر گناه نه بندد زیرا که شقاوت و سعادت از آن
 وقت است که این بود و نه گناه و نه طاعت بود و نه نهیب و سنت و جهالت نظم
 زهدت بچکار آید چون دانند در گاهی بکفرت چه نریاں دارد چون نیک سرانجامی
 اسی عزیزی کارنامه تعالی معلول بعثت نیست هر که را خواند بے علت خواند و
 هر که را ندانند بے علت خواند هر چه دانند کند و ممکن هیچ چیز نبود و از هیچ چیز نیاید و بی نیاز
 سلطان است و ماضی و مستقبل و حال و استقبال و انزل و اید نزد او یک است - هر چه
 خواست کرد و هر چه خواهد کند یفعل الله ما یشاء و یحکم ما یرید ما شاء الله

کمان وصال میشتاد که یکین اورا جلوه دهد **لفظ** آنرا کشتی از صومعه دور و بر گیران
 انگشتی بدوین را کشتی از بنکده سر حلقه زندان کنی و چون و چرا کار تو عقل زبوں
 برارسد و فرماں ده حضرت توئی حکیم که خواهی آن کنی بدیعنی غزالیل عابد بنفاد
 لک سال را یعنی بجمع با عور و بر صیاد اهد از صومعه قدس و از سجاده قرب بیرون
 آری و در دیر گیران اندازی و حضرت ابا بکر و عمر و عثمان را زبنت کده لات و غزا
 بیرون کشتی سر حلقه اولیا و اصفیا گرامی یعنی زنجیر شقاوت ازل که در گردن آن
 بعین بود عبادت مالی و ظاهری پیچ کار نکودر رشته سعادت ازل که در گردن این
 مسعود بود بت پرستی ایشان پیچ زیان نه نمود قال لی یا غوث الاعظم جعلت

الفقر و الفاقة مطمئین الانسان هن رکیها فقد بلغ المنزل قبل
 ان یقطع المقارات والیوادی گفت اے غوث بزرگ گردانیدم من فقر و فاقه
 را مطمئن انسان را کسی که سوار شود بر آن هر دو پس تحقیق رسید منزل طوبی پس قطع
 کردن مقارات و معار یوادی بهای عزیز اگر خواهی که ازین دریائے عمیق و از
 یابویه مهلک سلامت و گذری و بکنار مرادرسی پس باید که بر کشتی و مرکب فقر و
 فاقه سوار شوی برائے قطع منازل جزایں مرکب دیگر نیست یقین دامن زیر آنکه
 حجاب این راه و بند این گذرگاه تعلق است چنانچه شیخ سعدی میفرماید - بلیست
 تعلق حجاب است و بیجا اصلی بدو پیوندا بگسلی و اصلی به تعلق و در نشو و روی بدو شکسته
 نگردد مگر بقدر فاقه زیرا که فقر عبارت از شستن از هستی است و فاقه عبارت از شکستن

شهوات تا شهوات نفسانی دور نگینی بدوست نرسی - چنانچه حضرت موسیٰ فرمان
 شد تجوع ترانی و شیخ با نیزه را حکم شد دح نفسانک و متعال حضرت سلطان الانبیاء
 که فرموده اند اجبوعوا بطونکم و عزروا اجسادکم و اکموا اکبادکم لعنکم
 ترون الله جهره ای عزیز برای حصول مقصود و برائی وصول محبوب زاد
 و راهی از فقر و فاقه سازی تا زود و منزل برسی و هر که رسید بدین زاد و راهی رسید زیرا که
 در ابتدا و تجرید و در انتها و تقدیر حاصل نشود مگر بفق و فاقه ای عزیز فقر عبارت
 از نیستی و فنا و محو است و فاقه عبارت از اساک خودی و پندار خودی است تا
 سالک نیستی و فنا و محو است از خود حاصل نیاید و بقا و هستی روزه نماید تا اساک
 خودی و پندار خودی دور نکند افطار عرو است حاصل ایت عندا ربی وهو
 یطعمنی و یسقینی کجایت از دوست و روزه عبارت اساک از غراست و از
 شهوات و لذات نفسانی و جسمانی نیست و افطار عبارت از وصول مشاهده عینی است
 و بدوق شوق سرے در درون جان است که الصوم لی و انا اجزی یعنی
 کسی که اساک کرد و از برای من از غیر من و از لذات نفسانی چه پندار از برای من
 پس من و من باشم یعنی جمال مشاهده من و من بود پس روزه عبارت از اتعال
 فهم من فهم قال لی یا خوث الاعظم لوعلم الانسان ما کانت له
 بعد الموت ما تمنی الحیوة فی الدنیا و یقول بین یدی الله کل لمحتم یا
 رب امتنی امتنی انے خوث بزرگ اگر دانستی انسان که چیز است مر انسان را

بعد الموت پس آرزو کند و حیات را در دنیا پس میگفت و میخواستند از درگاه حق سبحانه
 عز و جل هر لحظه ای پروردگار من بپایان برآشتاب چون دنیا بند نیاید مومن باشد
 بحکم الدنیا سجن المومن و حننه الکافر پس در بند نیاید هیچ آسایش و راحت
 نیابد و بعضی جا گفته اند که الدنیا و اشته لیس فیها راحت و بعضی فرمودند ای عزیز
 اینجا چه جائی راحت است و چه غلط باشد و دیگر ده را در جائی مکرده قرار بد و زیرا که
 گرم پدیده غرض نبود و قرار گیرد و گرم در پیدای ای عزیز مومن ظریف است جز در جائی
 ظریف قرار گیرد و در جائی مکرده آرام نکند اینهمه نعمت عقیقی است اگر در دنیا راحت و
 راحت بودی هیچ انبیا و اولیا از اینجا رحلت نفرموده و غده دیدار حضرت پروردگار
 در اینجا نمودی الموت جسم یوصل الجیب الی الجیب نفرمودی یعنی
 موت پل است که میرساند دوست را به دوست تا بر این پل سوار نشود محبوب نرسد
 اکنون بدان که ای عزیز موت بر دو نوع است یکی صوری و دوم معنوی - موت صوری
 آنرا گویند که با اختیار بود و صحبت حاصل آید پیش از مرگ که بدان امر حضرت نبوی
 صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه دستم فرموده که موتوا قبل ان تموتوا
 هر که بدین مرگ میرود ببرد مقصود و محبوب خود رسید و مرعود دیگران مقصود کرد - هر که
 در عشق میرود بهر تن جان باشد مصحح هر که اوجاں بهر ذنده سجاناں باشد
ای عزیز با اختیار بودن آن بود که از جمیع مخلوقات نفسانی و شیطانی مباح و غیر
 مباح پاک شوی و از صفات ذمیمه و حمیده برای این معنی بر هیچ چیز قائلانم

و جائز نباشی چنانچه مرده خود را و تصرف خود را در دست غیر می بندد و هیچ حرکت و

سکون از خود نمیکند این را موت معنوی خوانند و این جز اینها و اولیا نباشد - لو علم

الانسان اگر بداند مردم که بعد موت معنوی این حصول است مرا بنیاد و اولیا را

هر لحظه و لحظه بگویند پیران مرا اس حضرت پروردگار بدین موت معنوی ای عزیز

بدین موت مردن کار مردان است هر که بدین موت مُرد بقیه مقصود رسید ای عزیز

جان بجان ده و گرنه از تو لبند ابل خود تو مستمع باش حافظ این نکوای نکو ×

پسیت چو روزی به بیچارگی جاں دهی به جاں یه که در پائے جانان دهی ×

ای عزیز این موت است که بدان امر حضرت بحالت فتمنوا الموت ان کنتم

صلح قیلن و از روئے موت ظاهری منع و از روئے موت معنوی فرمن است

اسے محبوب من ترا بدرگاه من این منزلت و رفعت است و پر پرده غیب پس کسانی که

پیران برده اند مانند مراتب و درون برده را و قال لی یا خوت الاعظم

حجة الخلائق يوم القيامة الصم والبكم والعی فهم مخروان القدر

کن الاک حجة خلایق این اصناف مصدر لبوئے منقول است و ذکر فاعل تتر

مرا و امینی حجت حضرت عشق و خلایق را روز قیامت بکری و گنگی و کوری بود پس

متحیر گردند و گریه و زاری در گویند و بچینش باشد ای عزیز فرادگو و سوال کرده شود

از هر نعمتی که عطا کرده شده است چرا شکر این نعمت سبحانیا و روید که از همه نعمتها بزرگ

نعمت بینائی و شنوایی و گویائی است × ای عزیز آدمی که شرف و نعمت بر همه یافت

ازین نعمت اگر سائلی سوال کند کہ چلکہ حیوانات ایں نعمت دارند نیک موجود آید جو آ
 اسی عزیز ایں گویائی و گویائی دیگر و ایں شنوائی شنوائی دیگر و ایں بینائی بینائی
 دیگر زیرا کہ ایں شنوائی و بینائی و گویائی تعلق بروح اضافی دارد و نفخت خیل
 من دوحی کہ ایں روح پر تو روح حرب است اگر شنوائی و گویائی و بینائی انسان
 و حیوان برابر بود پس حیوان نیز پرسیدہ شدہ ازین نعمت پس تحقیق شدہ کہ
 ایں گویائی و شنوائی و بینائی دیگر است x اسی عزیز سابع آں سبع است کہ سابع
 کلام حق است و ایں آں بحر است کہ ناظر حال حق است اکنون بمقصود باز گردیم
 کہ روز قیامت بسیار افسوس خورد بکری و گنگی و کوری یعنی چون ایشان کلام حق
 نشنیدند و ایں ذکر حق نکردند و ایں مشغول نشدند و مشاہدہ آیات حق ندیدند
 و ایں محظوظ و مستغرق نشدند و چون نعمتہا ایشان سلب ازگاہ مشاہدند بر
 حکم النعمه اذا فقدت عرفت پس چندان افسوس و اندامت خوردند و گریہ
 و زاری نمایند و تہیہ و تہیہ و تہیہ شود کہ چو ایں نعمتہا بزرگ راجع بچایا دریم و بشکر ایں
 مشغول نگشتیم قال لی یا غوث الاعظم المحبہ حجاب بین المحب و المحبوب
 فاذا فنی المحب عن المحبہ فقد وصل الی المحبوب یعنی محبت حجاب است میان
 محب و محبوب چون فانی گشت محب از محبت پس تحقیق رسید بسوئے محبوب - یعنی
 اسی عزیز محب و محبوب را یک دائرہ فرض کن و محبت خط وسطی آں میان محب
 و محبوب چون خط وسطی طرح افتاد چنانچہ صورت دائرہ بود و همچنان ردہا یعنی ظہور

اسم محب و محبوب از محبت است چون محبت بر خیزد محب محبوب گردد یعنی چنانچه
 یک دایره بخط اوسط و دوقوس شد یک قوس را نام محب نهادند و قوس دوم را نام محبوب
 نهادند چون خط اوسط از میان بر خیزد محب محبوب گردد فهم من فهم مد اسی عزیز نبینی
 اسم محبوب من نظر بردار شعور خود در میان بسیار محب و محبوب را از عین حقیقت یک
 وجود انگار که کون المحب کون المحبوب یعنی چون خود را فانی ساخت این صفت
 برآورد که انا لیلی و لیلی انا زیاد تر تصحیح نتوان نمود قال لی یا غوث الاظم
 رایت الارواح كلها یرقصون فی قوالهم بعد الست بریکم یم القیمة
 گفت اے غوث بزرگ دیدم ارواح عاشقان را که آن همه ارواح رقص میکنند و قال
 خویش بعد زمان الست بریکم مد اسی عزیز ارواح عاشقان همیشه در رقص اند و سکون
 و قرار بر ارواح عاشقان حرام است که السکون علی قلب الاولیاء حرام یعنی
 تحرک اولیاء ارواح از استعمال الست بریکم - اگر سائلی سوال کند که زمان الست بریکم
 در ازل بکرت واحد بود و حالاً رقص ارواح در آمد بکدام معنی جواب اسی عزیز کلام حضرت
 محبوب چندان لطیف و ظریف است و شیرین چون آن کلام سمع جان ایشان رسید
 چندان ملاذ ذوق و مخطوط شدند که تا ابد آباد در رقص اند و تحرک و بدان خط و لذت
 مستغرق اند و محو گشته همیشه آن استماع و سمع جان ایشان هر لحظه و لمحہ حاضر و موجود است
 جواب دوم چنانچه ذات حضرت محبوب را حد و نهایت نیست همچنان کلام حضرت محبوب را
 صورت و القطار نیست پس تحرک در رقص ارواح عاشقان را سکون و قرار نیست

فهم من فهم اسی عزیز عاشقنا که رقص جنبش که در حال سماع پیدا آمد رقص و جنبش
 ارواح که از اندامی الست بر یکم روسته نمود و حال چوں کلام حضرت لطیف و ظریف میشوند
 آن جنبش روح بر ایشان غالب میگردد و در تن اثر میکند جمله اعضا و حرکت و رقص
 می آیند پس ارواح آن کسانیکه از اندامی الست بر یکم مست گشته بودند و در رقص
 در آمدن بودند تا ابد الابد و در رقص اند و ارواح کسانیکه بدال فرمان حضرت سبحانه
 محفوظ نگشته بودند و ایشان جنبش هیچ اثر نمیکند و ازین خط و ذوق بے نصیب محروم
 اند اسی عزیز حرکت ظاهر می نیجه حرکت معنوی است یعنی حرکت بدن علامت حرکت
 روح است و حرکت روح علامت خط و ذوق و شوق که از اندامی الست بر یکم روسته نمود
 بودند اسی عزیز خط روح در قلب اثر میکند و از قلب بقالب میرسد اعضا و حرکت
 می آید و منخ روح پرواز میکند و میخورد که نفس بیرون رود و بطن اصلی میرسد نفس
 دامن که میگردد نفس را نیز در حرکت و گردش می آورد و ز قضا الله و یا لکم کرما و
 لطف هذه النعمه قال لی یا غوث الاعظم من سألنی عن الرویه
 بعد العلم فهو محجوب بعد الرویه ومن ظن ان الرویه غیر العلم
 فهو مغرور و زیاده الرب گفت اے غوث بزرگ کسی که پرسد ازین رویت بعد
 علم رویت پس اوست محجوب بعلم رویت و کسی که گمان برد آنکس بدرستی که رویت بعلم
 است پس اوست مغرور و زیاده رب اسی عزیز دیدن و شنیدن است چوں تحقیق
 و انقیاد بیت که جہاں صورت است معنی دوست و در بعضی نظر کنی همه اوست

اسی عزیز پس ہر کہ سوال کند از کہ سوال در دوی و شعور خودی است
 و بدین عبارت از ارتفع دوی و خودی است پس اگر سوال کند محجوب بودای عزیز
 در باب چہ فرمان عالیشان است کہ بدین حضرت حق غیر علم نیست کہ لا تدركه
 الالصار وهو يدرك الالصار۔ اسی عزیز پس در گہ شبہ محمد و باید و اولاد است
 پس در گہ برائے دیدن رنگ و صورت و چشم باید حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ از پس منزہ
 پس دیدن حضرت حق غیر علم نیست اسی عزیز حضرت حق را بحق تو اس یافت و شناخت
 کہ عرفت ربی بر بی اسی عزیز بذات حضرت حق معینیت و صورت آں صفات
 است و صفات معینیت کہ صورت آں اسما است و اسما معینیت و صورت آں
 افعال است یعنی لاہوت معینیت و صورت آں جبروت است و جبروت معینیت
 کہ صورت آں ملکوت است و ملکوت معینیت کہ صورت آں ناسوت است یعنی پس
 طریق دیدن و دانستن است ۔ اسی عزیز بگوش ہوش بشنو کہ چہ مینویسد برائے
 دیدن مہندی دیدہ معنوی باید ببینیت دیدن روئے ترا دیدہ جاں میں باید ہویں
 کجا مرتبہ چشم جہاں میں من است ۔ اسی عزیز ذات دیدہ صفات تو اس دیدہ
 پس علم صفات صفات را دیدہ اسما و اسما دیدہ افعال ۔ اسی عزیز ہر چہ در
 عالم خود دیدہ بینائی کہ بدان خدا تعالیٰ را بیند و بداند و شناسد پس بدیدہ روح ظاہر
 ملک تو اس دیدہ و بدیدہ دل ملکوت و بدیدہ روح جبروت و بدیدہ سر لاہوت ۔ پس
 بدیدہ ظاہر افعال و بدیدہ باطن اسما و بدیدہ روح صفات و بدیدہ سرفات پس براحق

دیدن ذات دیدہ صفات باید کہ آن علم است فہم من فہم قال لی یا غوث
 الاعظم من رانی استغنی عن السؤال فی کل حال ومن یولی
 فلا ینفعہ السؤال فهو محجوب عنہ بالمقال گفت اسے غوث بزرگ کسی کہ دید
 آنکس را وہی نیاز است آنکس از سوال در ہر حال و کسی کہ ندید مرا پس نفع نمکند آنکس را
 سوال زیرا آنکہ او محجوب است از ازل دیدن بگفتگوی مدامی عزیز تر ایں فرمان را معافی
 بسیار است اما بر قدر فہم خود چیزے مینویسم یعنی کسی کہ مرا دید مرا یافت او سوال از چہ
 چیز کند ازیں کہ نام نعمت بہتر است و فاضلتر است کہ او خواهد در غیصورت ترقی اعلی
 بسوئے ادنی لازم آید ایں حال است۔ دویم آنکس کہ مرا دید مرا یافت ہمہ یافت ہمہ
 از ازل وے گشت کہ من لہ المولی قلہ الکل پس چہ خواهد و برائے چہ خواهد بہیت
 دیوانہ کنی ہر دو جہانش بخشی لا دیوانہ تو ہر دو جہاں را چہ کند یا سویم کسی کہ خداوند
 را دید و شناخت از خود رفت و نحو مطلق گشت پس او چہ خواهد و برائے چہ خواهد یعنی
 خواستن طمع و خودی بود و از طمع خودی پاک گشت نہ چہارم کس کہ حضرت حق را
 دید و شناخت در مقام مین الجمع رسید پس بخود آمدن دروئے سوال آوردن تفرقہ
 بود و تفرقہ شرکست و نقصان کمال است فہم من فہم و کسی کہ ندید مرا پس نفع نمکند
 اورا سوال زیرا آنکہ او محجوب است بسوال۔ اسی عزیز تر چہ معنی است یعنی کسی
 کہ حضرت حق را ندید و شناخت پس اورا سوال چہ نفع کند زیرا آنکہ چون از دیدن حضرت
 حق محجوب گشت و از یافت حق محروم ماند او بے نصیب ازل و ابد گشت زیرا آنکہ سر ہمہ

سعادتها و اصل ہر نعمتہا دیدن و شناختن حضرت حق است چوں حضرت حق را ندید
و نیافت پس او چه دیدہ یافت بیست گز ہر دو جہاں دہندہ را + چوں صل تو
نیت بے نوائیم + یعنی بیچ ندید و نیافت + بیست دیدہ را فائدہ آہستہ کہ دلبر
بیشد + ورنہ بدید چہ بود فائدہ بینائی را + یعنی بیش نابینا گردد و جہاں جہاں من
دہندہ او را بیچ نفع نہ کند یعنی سوال غیر حق نزدیک اہل معرفت لطالت و ضلالت
است یعنی غیر حق را جمال و کمال نمی است + بیست ہر کس ز درت حاجت خود فریاد
من اہم از تو ترا می خواہم + دویم کسی را کہ بحق حضور و سہا حجتہ بود + پس اورا
سوال چہ نفع یعنی خواست او قبول نہ کنند زیرا کہ مستجاب الدعوات ولی اللہ بود -
سوال بے معرفت ولی حضور نفع نکند - سیوم کسی کہ مرادید مرا شناخت او بے نیاید
گشت از ہمہ قیود و گنگ گشت از ہمہ گفتگو فارغ شد از ہمہ حجت و جو سہا پامن
حرف اللہ کل لسانہ نقد وقت او شد بیست چہ بلبل روئے گل بنید ز بانہش
در چہ تپ آید + مرا از دیدن ربوبیت فرد بستہ است گویائی + پس گفتگو سے او بیچ
نفع نکند و حجت و جوئے او بیچ سود ندارد و زیرا کہ او محجوب است بگفتگوئے خویش

قال لی یا عوث الا عظم لیس الفقیر عندی من لیس لہ شیئ

بل الفقیر الذی لہ امر فی کل شیئ اذ قال لشیئ کن فیکون گفت
اے عوث بزرگ نیست فقیر نزدیک من آنکس است کہ نیست مرد ویرا چہ ترے بلکہ فقیر
آنکس است کہ مرا ورا امر بود در ہر چیز و فیکہ گفت آں فقیر ہر چیز را کہ شود پس آں

شود یعنی اذ الله القمیر قهوه الله بكون عیشة کعیش الله - اسی عزیز
 فقیر حقیقی آنت کہ تخلقوا باخلاق الله بود - اسی خلق گیرید بخلقها ئے من -
 والتصفوا باوصاف الله باشد و از صفات بشریت گذشتہ و باوصاف الوہیت
 موصوف گذشتہ اے محبوب من ہمہ فقیراں در مقام نبینی و فنا اند و از صفات بشریت
 و از احتیاج غیریت گذشتہ اند تو آن فقیری کہ در مقام بقا و ہستی رسیدہ و صفات ربوبیت
 و عیش حاصل کردہ چنانچہ بر حکم من موجود و معدوم و معدوم و مشو و محیاں از امر
 تو نیز پا پیدا آید و پیدا نا پیدا گردد و شرح این سخن بالا گذشتہ قال لی یا غوث الاعظم

لا الفتر ولا نعمتہ فی الجنان بعد الظہوری بها ولا وحشہ ولا خوفہ فی النار
 بعد خطابی لا ہلہا گفت اے غوث بزرگ نہ الفت بود در پیچ کی را با پیچگی و نہ
 انس بود در محبی را با محبوب نہ ذوق نعمت بود در اہل نعمت را در بہشت بعد از ظہور
 من در اہل بہشت و نہ وحشت و نہ سوزش بود بعد خطاب من در اہل آس و زخ را با
 نظم ہر جا کہ سلطان غیمہ زد و غوغا نماید عام را با چو آفتاب بر آید ستارہ را چہ وجود
 اذ الخلی خلق عہ نزدیک این فقیر بہشت محو میشود و مکان امکان گردد -

پس مرآت حق را مد و مکان لازم آید تعالی الله عن ذالک علواً کبیراً
 اگر سائل سوال کند کہ بہشت جائے باقی است محو او چگونہ درست آید جواب نعمت بہشت
 نیز باقیست محو او نیز جایز نبود انکوں بقدر فہم جواب ہر دو میں یوسیم اشارت تعالی
 اسی عزیز در تجلی ذات تراسم بود و نہ رسم و نہ نقل و نہ اثر چنانچہ در جالشاد مجازی

عاشق همه چیز خود را و متلاشی میدانند و از شوخ و بے شعور گرد و خاصا که در جمال
و کمال شایسته حقیقی و از انوار تجلی ذاتی چگونگی همه چیز خود متلاشی نگردد و از شوخ و بے شعور
نگردد و ای عزیز در باب مطلق که لاحداستند اگر بر حوض مقید غالب آید آب او را
و جدا او را و باید مکان آب مقید را مکه نشت و آن آب مقید مطلق گردد و جدا و
لاحدا شود پس ای عزیز ذات حضرت حق نامحدود است و نامتناهی بر هر حد که
غالب آید آن حد را نامحدود گردانند و مکان را لامکان سازد و فهم من فهم
من لم یذق لم یدر قال لی یا غوث الاعظم انا اکرم من کل
کریه و انا ارحم من کل رحیم و قال انی انا الکریه الرحیم گفت ای غوث
بزرگ من کریم ترم از همه کریان و من رحیم ترم از همه رحیمان و گفت برابرستی
و راستی که من کریم و رحیم هستم ای عزیز کریم دانی که کیست اگر کسی هزار گناه کند
همه را بخشد و بهائے اس هزار تنگی دیگر ثبت کند سبحان الله خاصا که اگر آن باشد
اگر کسی یک گناه کند همه را بخشد و بجائے او یک تنگی کند و رحیم بسیار بخش را گویند که
هرگز بر انتقام نرود و همه عذر را بپذیرد و چند آن کند که او را حساب نکنند و در عدد
و شمار نیاید و اگر کافر بگذرد از تمام ملک دنیا و بدیدرگاه او مقدر بے نباشد
و اگر مومن گناه را تمام نعمت عقیقی بخشد بدیدرگاه او قیمتی نباشد و بسیار بخش آنرا
گویند که از ازل تا باید بدیدرگاه جز بخشش نبود و هر چند که بخشش کند قیمت نبود ای عزیز
بتأکید فرمود که بدستی و راستی و تحقیق و بالیقین و بلاشک و لا شبه و لا ریب که من کریم

ہستم و جیم یعنی اسے طالبان واسے عارفان واسے عاشقان داسی صالحان
 وای جمیع بندگان من کریم جیم ہستم مومنان و کافران را و صالحان و فاجران را و
 عقبی قال لی یا غوث الاعظم کہ عندی لاکنوم العوام ترانی
 ترانی قطب یارب الاعظم کیف اقام عندک قال بخود الجسم
 عن الذات وخرج النفس عن الشهوات وخرج القلب عن
 المخاطر وقاء ذاتک فی الذات گفت اسے غوث بزرگ نجیب نزدیک
 من نہ پہنچو خپیدن عوام بہ یعنی مرا۔ پس عرض کردم کہ اسے پروردگار من چگونہ
 بخسہم نزدیک تو گفت بخود تن از لذات و خود نفس از شہوات و خود قلب از خطرات
 و خود روح از غلطیات و فناء ذات اسی عزیز خپیدن عوام بالذات و شہوات و
 باسایش تن و بہ آرزوئے نفس و دل پر از کبر و کینہ و حسد و حرص و روح از غلطیات
 و الہام پریشان یعنی نجیب با تزکیہ نفس و بالتصفیہ دل و بالتجلیہ روح و بالتجلیہ سر تو مرا۔
 اسی عزیز ہر کسی کہ انجین خواب کند پس او جز حق را نہ بیند اسی عزیز خواب نام
 عبارت از بے شعوری و غفلت است و برادر مردن است کہ النوم اخ الموت
 کہ بالذات و شہوات و کبر و کینہ و حسد و حرص و خطرہ خپد آواز مردہ ہم نبرد۔ ہر چہ در
 بیداری خیال و خطرہ و شہوات و لذات داشت ہماں در خواب رونماید۔ و خواب
 خاص عبارت از بے شعوری و خودی و وہم و دلی و با تزکیہ دل و بالتجلیہ
 سر و بالذات مشاہدہ و با آرزوئے وصال و با آتش جمال خپند پس او را فناء ذات

فی الذات حاصل آید زیرا کہ ہر چند خیال در بیداری ہماں در خواہست این فرمان
 در معراج حضرت غوث الاعظم است معراج ہمد اولیا در خواہست یعنی در باطن خود است
 چون ایشان را عروج باطن حاصل آمد سے از شعور ظاہری بے شعور میشدے۔ پس
 آن حالت را خواب نیامدے اسی سخن را اگر انصاف دہی مکتہ بدیع نویسم کہ از
 عالم بخاطر رسیدن و زیگان سنت و جماعت رحمن ان اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین کہ حضرت
 خداوند کریم را در خواب دیدن درست داشتند و ہمیں درست کہ در بطور عقل و شعور
 بخودی این دعویٰ شرک است درست نیاید و جایز نہ پندارند اما اگر در طور عشق و
 بیخودی و بے شعوری این حالت و این وقت رو نماید محال نہ پندارند۔ از راوی
 مروی است کہ چون حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم را وحی آمد سے
 رؤسہ مبارک سرخ میشدے و ہمد اعضا در جنبش آمد سے و از شعور بے شعور میشدے
 و بولے غبر و عود و مشک و کافور پیدا و ظاہر شدے الگاہ حضرت حق سبحانہ بالایشان
 لیے ایشان سخن گفتے و اصحاب از جہت ادب چشم بر بستے این حالت را حضرت علما
 ظاہر خواب و جنون و بے شعوری خوانند و حضرت باطن بے شعوری و بیخودی و
 معراج جمع الجمع نام آہند و این حالت دیدہ و شنیدہ و گفت حضرت ابنیا و اولیا و صدق
 اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین است محال نہ پندارند و ہر دو طایفہ جایز پیدا و ازند و ایمان
 و تصدیق از دل و جاں بیارند قال لی یا غوث الاعظم قل لاصحابک
 و احبابک من ادا دمنکم صحبتی فعليه اختيار الفقر ثم الفقر من الفقر

فاذا لم فلا هم الا انما كنت اسه غوث بزرگ پنداری مرا صاحب و دوستان خود را
 اگر کسی بخواند آنکس از شمار صحبت من پس بر آنکس لازم است که اختیار کند فقر بیشتر نهایت
 فقر از فقر وقتی که تمام شود فقر پس نباشد ایشان مگر موصوف بعضات من اسی عزیز
 فقر پیرایه اینها و زینت اولیا و تاج و دواج اینها و اولها است هر کس را که بدین دواج
 برگزیده و بقام قایب و حسین رسیدند و خدا را اذا انتم الفقرفهو الله و یکون
 عیشته کعیش الله و دادند و فقر را گویند که چشم هست بر خود و قصور نبیند و
 فقر را که از خطوط دنیا و نفسانی دست بردارد و هستی خود را در نظر نیارد و چون
 از خود نیست شود و جمع هست گرد یعنی میان بنده و حضرت خدا چار حجاب است اول
 اشده حجاب دنیا و خطوط و سه دویم حجاب دین و لذات سیوم حجاب اخروی و کرامات
 و سه چهارم حجاب شعور و شعاری چون بنده فقر این هر چهار حجاب بسوزد پس نور گردد

فاذا انتم الفقرفهو الله حاصل آید شیخ این در چند باب بالا تخریر یافت و قال

لی یا غوث الاعظم جعلت فی النفس طریق الزاهدین و جعلت
 فی القلب طریق العارفين و جعلت فی الارواح طریق العاشقین
 و جعلت فی السمع علی الاسرار گفت مرا اسه غوث بزرگ گردانیدم و نفس را
 زاهدان و گردانیدم در دل راه عارفان و گردانیدم در روح راه عاشقان و گردانیدم
 در سماع اسرار خود یعنی زاهدان در ترکیه نفس گوشند یعنی تن خود را از حدت و نجاست
 نگاه دارند و زبان را از غیبت و خجسته و دروغ پاک سازند و دست تبی با نجس نبینند و پای

بیجا نرند یعنی زاهدان در چهارت ظاهری و کوشش بلوغ فرمایند و عارفان در تصفیه
 دل کوشند یعنی باطن خود را از صفات مذموم و بیجا بچسبند و حروف و کبر و کینه و قتل و غش
 و بغض پاک دارند و جمل حرکات و سکات خلق را طاعت دانند و الله خلقکم و ما
 تعمولون بر خوانند و عاشقان در تجلیه روح سعی میکنند یعنی روح خود را از محبت غیر
 خالی دارند و باطن را از سودت اغیار پاک و مصفا سازند و روح ایشان همیشه مستقر
 و پدید آید و در ذوق و شوق یارب بود و از غیر یارب بود و از خطاب یحییهم و یحییونه
 بر خود و اربو و اگر دانستیم در محل اسرار یعنی در سر ایشان سرست که لا یخوژ کشفه
 سرست در عهد خفیه اگر شود آن کشف بے شبه بے نموده صورت معبودی بر آید اعمی نرند
 هر چه اسرار عیال تواند نمود و بیان تواند کرد قال لی یا غوث الاعظم طوبی لک
 ان کنت غفورا و رجیما علی بدائی گفت اے غوث بزرگ خوشی منرا اگر
 باشی تو مهربان بر خلق من قال لی یا غوث الاعظم کل شیئی مسکنه
 و منظره انا و الی المصیر گفت اے غوث بزرگ من مسکن هر چیز و منظر آن
 چیز هستم و بسوئے من بازگشت هر چیز هست اسی غزیر اکنون در یاب اگر واجب الوجود
 نمودی ممکن الوجود و نمودی یعنی بود و حضرت حق همه وجود موجودند اگر عرش مجید
 و اگر ذره خفیه اسی غزیر خواهد حسین منصور علاج بشود که چنانکه یابا فرماید که الله
 من مصلد الموجدات ای مظهر الموجدات و الیه المصیر یعنی منه
 بداء و الیه یعود شاه مال است کل شیئی یرجع الی اصله نیز و ال یرجع یعنی

است اسی عزیزند ایں ماو ائے و سکن و مطہر را طرت و منظرت ندانی و حلول و اتحاض
 نہ پنداری بلکہ ہر چیز سے بقا و حضرت حق باقی بود بہ امر حضرت حق سکون و قرار و امانت
 و ظہور حضرت حق ظاہر کل شیئی ہالک الا وجهہ لہ المملک ولہ العجل و اللہ
 یوحیون یعنی ہر چیز بخود ہلاک و معدوم و مطلق است الا وجہہ لہ حق قائم و ساکن و
 ظاہر است نہنم من ہم قال لی یا غوث الاعظم اعتصمونی فی دعوت
 الفقراء فانہم عندی و انا عندہم گفت اے غوث بزرگ! بگو مرا صاحب
 خود را کہ گمیدہ و پناہ جویند در و عمار فقر پس بدرستی و راستی کہ ایشان نزدیک من
 اند و من نزدیک ایشان ہستم بد اسی عزیزند حاصل سخن امنیت کہ فقراء مقبولان و
 محبوبان ہاں گاہ حضرت اللہ اند ہر کہ بہ پناہ محبوبان رود از خوف و تہریمین گردد۔ و ہر کہ
 تکیہ محبوبان جوید از ہمہ عالم بے نیاز بود ہر کہ رجوع بدعوت محبوبان کند ہمہ مراد در کمال
 وے ہند و قال لی یا غوث الاعظم لا تنظر الی الجنۃ و ما فیہا ولا
 تنظر الی النار و ما فیہا حتی تراق بلا واسطۃ گفت کہ اے غوث بزرگ کہ
 نظر کن سوئے بہشت و چیزے کہ در اں جنت است و نظر کن سوئے دوزخ و چیزے
 کہ در اں دوزخ است تا بہ بیتی مرا بغیر واسطہ یعنی عبادت از جہت بہشت و دوزخ و تصور
 کن و از خوف دوزخ و عذاب و عقاب نیز یعنی محض لوجہ اللہ و رضا اللہ
 کہ من تا سرزمین بیتی بے واسطہ یعنی اودا و قیامت و امان رسد مرا نکسا کہ پرستش برائے
 بہشت کرد و دوزخ و از خوف دوزخ کہ اے کم ہمتاں و اے ناشاکراں اگر بہشت و دوزخ

نیا فریده پس شمایاں عبادت و پرستش من نمیکردید یعنی منعم را ترک داده سگ نعمت
نگریتید پس نعمت ازان نعمت بے عطا حاصل نیاید و همیشه نگرود اسی عزیز نزدیک
عارفان کامل هر که نجات از عبادت داند و پاک از گناه او شکر است نه موعود زیرا که
بنحی و همگام غیر حق و البته موعود آنست که بنحی و همگام جز حق را نداند و نافع و مضار
جز صانع را تصور نکند تا این هر دو حجاب بیرون نیاید و موصول بحفرت حق همیشه نگرود و
یعنی اے محبوب من همه عالم باین دو حجاب محجوب اندید بهشت و دوزخ و دین و دنیا
و نیکی و بدی و قهر و لطفت و قرب و بُعد و خوف و رجاء و نور و ظلمت و طاعت و نكاه نظر
خود را از این هر دو حجاب بردار تا باشی از جمال و کمال من برخوردار و الله اعلم قال

لی یا یخوت الاعظم من شغل لبسوا فی کان مصاحبه نادیوم القیمة
واهل الجنة یتعوذون عن النار یتعوذون عن عذاب الحیلم
گفت اے غوث بزرگ کیسه مشغول است آنکس بغیر از من پس باشد مصاحب آنکس
در روز قیامت آتش و اهل بهشت و تنی که مشغول و مشغوف شوند با جمال و کمال من
پناه خواهند از بهشت یعنی رجوع نکنند باز بهشت و فریاد بر دارند همچو اهل دوزخ که مشغول
بعذاب و عقاب و پناه جویند از دوزخ و فریاد بر دارند از عذاب اسی عزیز نزدیک
عاشقان صادق غیر دوست را جمال کجا است و راحت کجا است یقیناً دوست که لا
لا حلة للمؤمنین و بلاول لقاء الله اگر چه بهشت بر نعمت بود و با حور و قصور آوده
ببیت محبت حور خواهم که بود عین تصور با خیال تو چرا با دگر چه پروازم ای عزیز

چه را از میر و میان محب و محبوب که هر که با غیر من مشغول است یا صاحب او را است
یعنی هر چه غیر من است همه آتش است اگر بهشت پر نعمت است یا اسی غریز
جنت و دوزخ تاریخ زیبا گونه بینم به فرو کس چه کار آید اگر یار نباشد و آذر رود اند که
لیلی را فردا می روز قیامت امانا و صداقتا در دوزخ نمایند و محب و محبوب بشود تمام در
دوزخ افتد بیست اگر سلسله زلف تو بر دوزخیاں بندند به دوزخ نماز خود و دوزخ
به عاجز آید به یادوست کج فقر بهشت است و بولستان به به دوست لعنت است
بجاء تو نگری - نزدیک اهل معرفت ما شغلاک عن الحق فهو ضلالت

و طاعونک پس بر بندند منم شرک بود و شرک صاحب نداشت و حمد الله
المعصفت ای غریز پس نیز عطف کلام بر سابق که اهل قرب و یار و گشت از بند یعنی
چون بقرب معنوی تحقیقی ذاتی رسد از قرب معناتی و انفعالی فریاد بر آید یعنی این
قرب ایشان بعد نماید یعنی سوحد چون بدید با ذات غوطه خورد و از شعور مستی به شعور
شود چون اندک بسوزد از آید قرب روی نماید فریاد از این بر آید یعنی تسالیش در مرتبه
ذات است که آن مقام تکمیل است و قرب و بعد مقام تکوین است ای غریز
و بعد برود حجاب اند چون از این گذشتی ماحق پیوستی فهم من فهم فریاد هر کس در مرتبه
خود است حسانت الا بر استیثانات المقرین و استیثانات المخلصون

علی خطیر عظیم نیز شاهد این حالت بیست حوران بهشتی را دوزخ بود و اعوان
از دوزخیاں پر کس که اعوان بهشت است چون آن مراتب طی کند از فریاد

خلاص شوند اسی عزیز قیم من فہم این سخن کار بکس نیست بیت ہنوز از کان
 کفرت ہم خبر نیست $\times$ محتالین ٹٹے ایماں را چہ دانی $\times$ اسی عزیز کثافت و لطافت ہر
 دو مرتبہ خود دار و متشکر و شکر و شکر تری و نبات و مصری تقدیر مرتبہ خود دار و یعنی چوں
 شعور خوردی و ہستی بخیر و ذریا و نیز روح و رحم اللہ المصنف قال لی یا غوث ^{عظم}
 ان لی عباد سوی الانبیاء والمرسلین لا یطلع علی احوالہم احد من
 اهل الدنیا ولا احد من اهل الاخرة ولا احد من اهل الجنة
 ولا احد من اهل النار وما خلقتہم للجنة ولا للتواب ولا للعقاب
 ولا للصور ولا للقصور فطوبی لمن ^۱امن بهم وان لم یعرفہم یا غوث
 انت منهم ومن علامتہم فی الدنیا ان اجسامہم محرقہ من
 قلة الطعام ونفوسہم محرقہ من الشهوات وقلوبہم محرقہ
 عن الخطایا و ارواحہم محرقہ عن الخطیات و ہم اصحاب
 البقاء المحترقون بنور اللفاء گفت اے غوث بزرگ بد رستی مرا بند گانند
 غیر انبیا و رسل کہ مطلع نیست کسی بر احوال ایشان از اہل دونج و آفریدہ نشدند
 ایشان از برائے بہشت و نہ از برائے حور و نہ قصور خوشی مرا نگماز کہ ایمان آورند
 بہ ایشان اگر چہ نشناختند ایشانرا اے غوث بزرگ انت منهم تو از ایشان ہستی
 و بعضی علامات ایشان در دنیا کہ شہائے ایشان سوخته شدن است از خطیات و ہم
 ایشان از اصحاب لقا اند اسی عزیز کنوں در باب کہ از بہتہ محبت غیرت پیچ کی را

ایشان رسالت نیست زیرا که ایشان محبوبان حق اند که اولیائی تخت قبائی
 لایعرفهم غیری که ایشان همیشه در قیة نور عظمت باشند و در پرده مرآت باشند
 ای عزیز بهر یک از محبوب خود رشک می برد چنانچه در خبر است که چهل حضرت را
 پناه صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ و اصحابہ وسلم بمقام قاب قوسین اودائی و
 فی مقعد صدق عند حبلیک مقتدر رسیدند دیدند که مروه از تن پاد
 کلیم کشیده غلطید حضرت ایشان را بخت در کار شد که در چنین جائے با ادب این ادب
 کیفیت در مکان نیاز این بناز چیست و مان حضرت سبحان در رسید که اوئیس است
 حضرت انناس نمودند که عاشق تمام است که احواد و ایم زمان رسید که بعد از هفتاد
 سال اندکی استراحت کرده و بدرگاہ من عہد کرده که مراد پر دو جهان پوشیده نگہ
 داری بیجی را آشنا و شناساندانی ما نیز عہد کردیم که ترا با بیچکس آشنا
 و شناساندانم این چه اضافت خاص است بلکه اخفص الخاص است که این
 لی عباد سوی الا بنیاء و المسیلین اگر این اضافت عیان سازم همه زیر و زبر
 گردد اما حضرتنا محبوب رب العالمین شنو کہ الولایہ افضل من النبوت و بزرگے
 نیز فرمودہ بدیث در غلو ت گدایان مرسل کجا بگنجد و دندانگ نایب معنی صورت چکار
 آید - میخواهم کہ مثنی این حدیث و این خبر نویسم تا اذول خصمت بنافتم و گوشہ ہائے
 غیور را منتقل این امر را ندیدم سخن را بر سر می گوئی استعبار سر الرئوتیہ کفر
 زبان در کشیدم کہ لا یطلع علی احوالہم احد یعنی نہ خاص و نہ عام زیرا کہ ایشان

محبوبان درگاه و مستوفیان حضرت اللہ اند ظہور ذات ایشان محض برائے ظہور ذات حق
است کہ با بہشت نسا زند و با جور نہ پروا زند و بر عسل و لبن نظر ننند از ایشان بہشت

باشند کہ ان للہ جنة لبس وینہا حور و قصور و لا لبن و لا عسل و لکن

تجلی ربنا صافحکا و در بہشت سونماں حور و قصور نباشند کہ کسی بر حال ایشان

مطلع نگردد و زیرا کہ خلقت وجود ایشان برائے بہشت و حور و قصور نیست محض برائے

شناخت و محبت ذات است و خلقت بصر برائے جمال و کمال خود و خلقت برائے

کلام خود و خلقت قلب برائے محبت یعنی نظر ایشان جز بر جمال نیست و سميع ایشان

جز بر سلام نکشید اسی عزیز دعا حضرت سلطان المجوبین نشیند اللہم اجعل

فی بصرائ نوراً و فی سمعی نوراً و فی قلبی نوراً و فی لسانی نوراً و اجعلنی

نوراً۔ اسی عزیز این محبوبان بہ اتباع آن سلطان محبوب جملہ نور گشتند کہ ہم اصحاب

البقاء المحترقون بنور اللقا کنایت از دست یابی ایشان از خوف و فناء و بقا و حق

باقی کہ چون نور اندام یابی ساخته اند باقی اند گشتند و ایشان سوخته شدند ببقا سے نور

چنانچہ عاشق شمع میسوزند و نور میگرد و اللہم اجعلنی نوراً و عبارت از آن نور است

ای عزیز چون نماز پابری ہر چیز را ہر رنگ و ہم صفت خود بگرداند و ہم اورا در خود

پس نور خدا بر ہر کہ و در ہر کہ غالب آید اورا نیز ہم صفت خود گرداند ظاہر و باطن نور گردد

ای عزیز کلام قدسی چہ فہم کردی کہ نہ ایشان از برائے بہشت اند نہ از پراوی حور

و قصور نہ از برائے ثواب و عقاب اند یعنی ذات حضرت حق سبحانہ چنانچہ پاکست منزہ

ہم ازیں چیزائیں بے پرواہی اندو پاک زیر آنکھ ایشاں ہم صفت ہم تصرف
 حضرت حق دارند و متصف باوصاف الہی بر حکم اتصفوا باوصاف اللہ و
 تخلقوا باخلاق اللہ زیادہ تصریح نتوان نمود ہم من فہم انت متدہم یعنی تو
 یکی از ایشاں ہستی یعنی پیچ کی از ایشاں ترا و کمال ترا نشا خستند و نہ اند خرمین خطوئی
 لمن امن بہم وان لم یعرفہم پس راحت و خوشی ہر کسی را کہ ایمان آورد
 اگرچہ نشا سد اگر سائل سوال کند اگر نشا سد چگونه ایمان آورد امی عزیر شاخت بر
 سد نوعست کی تقلیدی دویم استدلالی سویم تشیدی کی شرعی دویم طریقی سویم
 حقیقی کی ظاہری دویم باطنی سویم سری و روحی یعنی ہر کمال ظاہر ایشاں ایمان
 آورد و حقیقت حال ایشاں بے معرفت بود چنانچہ فرمان صاحب شریعت است کہ
 لی مع اللہ وقت لا یسعی فیہ ملک مقرب ولا بنی مرسل پس تحقیق
 پیوستہ کہ در رتبہ ایشاں و حال ایشاں پیچ کی را خبر نیست امی عزیر یعنی اے
 محبوب من پیچ کی را از عالمیای در رتبہ حقیقی تو خبر نیست و موقت نیست - چنانچہ
 آوردند کہ مریدے از حضرت ایشاں مرشد رسید و ہر ایمان ملاقات بزرگے کہ اورانیت
 بقبطی میگردند رفت آں بزرگ فرمود کہ با خود ہمیشہ بدرگاہ حضرت حق حاضر مابا پیر
 شما را گاہے ندیدم اوچوں بدرگاہ ایشاں حاضر آمد حضرت ایشاں فرمودند کہ احوال
 درونی را بیرون ندانند کہ محبوبان اندرون در پردہ عصمت و سراپہ عزت باشند کہ
 اولیائی تحت قبائی لا یعرفہم غیری و مردمان بیرون در باشند قال

لی یا غوث الاعظم اذا جاءك العطشان فی یوم تشد ید المحسرات
 وانت صاحب الماء والبار وليس لك حاجة بالماء فلو كنت تمنعه
 فكنت اجل الانجیلین فكیف امنعهم رحمتی وانا شاھل علی نفسی
 بانی ارحم الراحمین اے غوث بزرگ چون بیا بدتر تشنه در روز سخت که ما و تو صاحب
 آب سردی یعنی نزد تو آب سرد است و ترا آب آب حاجت نیست پس اگر دریغ
 داری و منع کنی تو یعنی ندی تو آں آب را بد آن تشنه پس با شنی بخیل تر از بخیلان
 پس چگونه کم من رحمت خویش را از ایشان و من گواه هستم بر ذات خود باین که بدستی
 من رحیم تر از همه رحیمان این فرمان دال است بر این معنی یعنی من هیچ محتاج نیستم و همه
 چیز نزد من است و اذان نیست و از هیچکس دریغ ندارم و از هیچکس ملاحظه نکنم و از طاعت
 و نیکی زیاده و افزون نیازم و از نگاه و بدی تنگ و نقصان نکنم نه در دنیا و نه در آخرت
 هر چه پیدا کردم برائے بندگان کردم یعنی بعضی در دنیا امیرند و در قیامت فقیر - و بعضی
 در دنیا فقیرند و در آخرت امیر و بعضی در هر دو سر اے امیر و بعضی در هر دو سر اے فقیر و
 بعضی را بر مقدار هر یکی که عطا هست آنچه محتاجت بدان مقدار بد و رسانم یعنی محبوب
 من تو دریا و رحمتی و هیچ چیز محتاج نه از تشنه محبت و سوخته فراق که نزدیک تو بیاید و بتو
 رجوع بعددق نماید تو او را سیراب از شراب محبت مست گردان و بجال کمال من رسان
 یعنی ذات تو موصوف بعضیات من است چنانچه ارحم الراحمین هستم بر بندگان و بندگان
 خود و طالبان و معتقدان و صادقان خود ارحم الراحمین باشش فهم من فهم ^x

قال لی یا غوث الاعظم ما بعد منی احد من المعاصی وما قرب
 احد من الطاعات الا بعد الا انکار یعنی اے غوث بزرگ نیست بعد پیچ کی یا
 از من یا در کتاب معاصی و نیست قرب پیچ کی را بمن بطاعت مگر بعد انکار این هر دو
 یعنی قرب از فضل است و بعد از تهر یعنی طاعت و معصیت شرط قرب و بعد و نجات
 و ملاکت نیست یعنی این هر دو سبب است پس سبب غیر مسبب صورت نه بند و ظاهر
 و با هر گردد و طاعت بے قبول موجب شکر گردد و معصیت بے تهر موجب بُعد نشود
 و سایر بزرگان بار کتاب معصیت قرب یافتند چنانچه بسبب عجبی که با خوار بود و بشیر
 خانی که شراب خور بود و تفصیل طواع طریق بود و با مردمان از طاعت به بعد رسید
 چنانچه بلغم و برهیمیا و ابلیس و امی عمر میر کائنات حضرت خداوند معلول بعت نیست
 من قبل قبل بلا علة و من رد رد بلا علة برای سخن اجماع سنت و حجت
 است و هتقا و دولت مخالف این نسخه اند جواب دوم مگر بعد انکار یعنی هر دو
 صحیح است دل از این هر دو بردارد و نظریه تهر و فضل بگمارد قال لی یا غوث

الا عظم لو قرب منی احد لکان من اهل المعاصی لانهم من اصحاب
 الملک و العجز اے غوث بزرگ اگر قریب بودی از من پیچ یکی هر آئینه بودی
 قریب از اهل عصیان زیرا که بدرستی ایشان از اهل ندم اند و عجز امی عمر میر از ایشان
 حضرت سبحان ایس معلوم پیوسته که بشمایان و عاجزان تریب اند از رحمت من زیرا که
 خوان من قدرت اهل عصیان اند و تشکشان آب رحمت اهل ندم اند و منتظران قدرت

اهل عجز اندامی عزیز ایشان تر و عاجز تر شیخی اکی از عاشق نیست نه روسه بود
 بودند رائے رفتن و نه طاقت گسستن و نه بخت پیوستن بهیت نه بخت دولت آتم
 که یا تو نشینم نه میر قوت آتم که از تو در گذرم پس از عاشق عاصی تر و عاجز تر و
 ایشان تر بچس نبود قریب تر اگر سالی سوال کند که یکدم وجه عاشق عاصی باشد
 جواب از جیب کار درخوردند فهم من فهم قال لی یا غوث الا عظم اهل

المعاصی عجب یون با عصیان و اهل المطاعه عجب یون با الطاعه و لی و رالهم

قوم اخرون لبس لهم غمه المعصية ولا لهم غم الطاعات ولهم العار فون
 گفت اے غوث بزرگ اهل معاصی محجوب اند بعصیان و اهل طاعت محجوب نیست بطاعت
 و مراست پندگان اخلاص الخاص هستند درائے ایشان که نیستند مرا ایشان را غم معصیت
 و نه غم طاعت و ایشان عار فاند امی عزیز اهل محجوب اند بعصیان ازین که ار مغفرت
 حق نا امید گشته خود را اهل و درخ پنداشتند و خود را عبید از رحمت دانستند و خود را از چهره
 عصیان موجب عذاب و عقاب یا قند از حق محجوب گشتند و اهل طاعت نیز محجوب شدند
 که رستگاری از رحیم بطاعت دیدند و رسیدن بهیم از عمل پنداشتند و خود را بواسطه طاعت
 موجب ثواب یا قند و از خوف حضرت حق بیغم شدند و محجوب گشتند امی عزیز هر دو
 طایفه عبید اند و محجوب اند تومی محجوب بحجاب ظلمانی و تومی محجوب بحجاب نورانی و جماعت
 محجوب دنیا و جماعت محجوب بقبلی و رای ایشان بزرگانند که ایشان را عارفان نامند که این
 هر دو جهان برداشتند و مهلاک و منجی حضرت حق را پنداشتند و ثواب و عذاب از

حضرت حق پنداشتند و نظر بهمت بر کوفتین نینداشتند و ما زانراغب البصر و ما لحنی
 و ما توفیق الا بالله و لا یفعل شیئی الا باذن الله یفرخ اند و بهمت ایشان
 بر طاعت فرو نیاید و خطره ایشان نزد معصیت نگر و وسیل دل ایشان بر جور و قصور
 نباشد و پیرایشانی خاطر ایشان از عذاب و عقاب نبود ایشان همه از حضرت حق دیدند

و دانسته اند و بفرانغ خاطر نشسته اند **قال لی یا غوث الاعظم لبشر الان نبین**
بالفضل والکرم و لبشر العجیب بالعدل والنقم گفت ای غوث بزرگ
 بشارت ده مرا که گاه از ابدل و انتقام ای عزیز نیکو کاران تکیه بر عبادت و اعتماد
 بر طاعت دارند و بدکرداران نظر بر فضل و کرم حضرت حق دارند ای عزیز عادت
 پادشاهان است که عجیب و کبر و تفاخر را خوش نمیکنند که این همه چیز را در خانه ایشان بسیار
 است مگر گناه و عجز و پشیمانی و گناه گاهان پیدا است ای عزیز حضرت خدا را خدا می
 باید و تصرف کما حقه جزیر بند و عاصی نام و عاجز نباشد و اظهار رحمت و مغفرت جزیر عاجز
 و فاسق نبود و کمال رحم جزیر نخب زیبا بی نده پذیر آنکه روشنی فضل و کرم را تا یکی
 معصیان باید و ظلمت را نور هدایت شاید بهیئت چوین دیدیم عن تو عاصی طلب
 هر چه معصیان گرفتیم دین سبب ما چوین تباریت دیدیم کار ساز بهم بدست خود دیدیم
 پرده باز این را ز ما محبوب میرو که تو موصوفی بصفات من باید که بر معصیان کنندگان
 و عاجزان و ذوال شفقت کنی و فضل و کرم زیاده نمانی و بر شکبران و عابدان خود میانی
 و زاهدان شکر و متعارف نیازی کنی که التکبر مع التکبرین عبادة ای عزیز

اکنون دریاب که عبادت با دستهای بی نیاز نیست که بر رعیت و ترکش بند شگسته و عاجز
 رحم و فضل و کرم کند و امر از سلوک خود بین و تنگبرای خراب و تنگساران سازند و بسوی
 ایشان نظر شفقت نیندازند زیرا که امر تنگبر و متفاخر بر بال و جمال خود نمکنند و از تهر و پیچ
 بیندیشند و عاجزان و شکستگان بر کرم و رحم او دارند و هیچ خبر خود در میان نیارند زیرا که ایشان
 هیچ خبر ندارند از رحم الله المصنف قال لی یا غوث الاعظم اهل الطاعتین کرون
 المعیم و اهل العصیان کرون الرحیم گفت ای غوث بزرگ اهل طاعت یاد
 میکنی بهشت را و اهل عصیان یاد میکنند حضرت پروردگار را یعنی اهل طاعت نظر بر عمل خود
 دارد و فکر خود بر خشت نعیم گمارد و اهل معصیت نظر بر لطف و کرم دارند و جهت و فکر بر غفور و رحیم
 گمارند زیرا که بهشت جائی تنگ و کاران است چوں ذکر نعمت نعیم رود اهل طاعت خوش شوند
 و خود را مستحق نعیم دانند و اهل معصیت شرمند و خجل گردند و ذکر فضل رحیم کنند ای عزیز
 چه نویسم که گوشه های عزیزان تحمل نیارند حضرت ابوالبشر آدم صلوات الله گناه کرد و عاجز
 و ناو گشت و مقربا قرار نیاخت و باطل نمائند بآن کمال رسید که او را نهایت نیست و ابله کیست مسلم
 ملکوت بود و عابد بقا و لکه سال مقربا قرار ایا خیر منه خلقتی من نار و خلقتک
 من طین بود و بآن زوال پیوسته که اواز غایت نه ای عزیز تر درین نکته نایب است اکنون
 در باب یعنی نزدیک عارفان کامل که جنات عام و خاص چوں گناه کبیره است و گناه عام
 و خاص طاعت بزرگ است زیرا که در طاعت که معزوری پیدا میشود و در عبادت که
 عجب پیدا شود و آن عبادت از گناه هم بدتر بود و در گناه است که غر و نیستی رونماید از عبادت

افضل بود اسی عزیز عارفان کامل هستی و خودی کبیره است بلکه شرک است و شرک
 منافعی کمال ایمان است از معنی بزرگان محقق برائے دفعه این هستی و خودی و برائے
 حصول این بنیتی کارها کردند و برنجها دیدند و با منهای کشیدند بعضی زنا را بستند و بعضی در تنجانه
 نشستند که ان فی الجمر معنی لیس فی العیب سخن دراز گشته فهم من فهم - نظم
 چوں یار با جوانان خواهد نشست رندان x مایه تو به کردیم از زاهدان زندان x در تنگده
 گریختن معشوقه ماست در متن بطواف کعبه از عقل خطا است x اگر کعبه از ولوی ندارد
 کنش است x بالوئے وصال او کنش کعبه ماست **وقال لی یا غوث الاعظم**

اذا قریب من المعاصی انا البعید من المطیع اذا فرغ من المطیع اذا فرغ
 من الطاعت یعنی اے غوث بزرگ من نزدیک ترم از گناهکاران و قتی که فارغ شود
 از گناه و من دور هستم از مطیع و قتی که فارغ شود از طاعت اسی عزیز تر چون مومن گناه
 میکند بعد از ایمان میشود و شرمنده و شرمسار میگردد و تائب و عاجز و خائف میشود
 به هزار عجز و الحاح دست بر میبازد و میگوید که ای بادشاه یا دشتا دای پناه شکستگان
 دای دشتگردانندگان دای بخشنده گناه عاصیان دای پذیرنده توبه گناهکاران هر چه
 کردم بد کردم از کرده خود پشیمانم از من خطا و لغو دیدن و از تو عطا و خطا بخشیدن **لا بیست**
 با نسی آیم سرور قدمت می انگشم بشاه بخشنده توفی بنده شرمنده منم و دیگر درستی ندارم
 اگر در گشت گریزم و بر در تو باز گشتم لیکن برو سیاهی پس نزدیک برائے قبول توبه و برائے
 بخشیدن گناه و برائے پذیرفتن عذر که من اذنب ذنبا و یعلم ان ربنا غفور غفور الذی

له قبل ما ان يستغفر الله تعالى اسی غرہ چوں مومن طاعت میکند بعد طاعت
 خوشحال میگردد و در خواب آخرت میشود و طالب حور و قصور باشد و می پندارد که من کار می
 کردم که هیچکس نکرده و هر چه خواهم بیاورم که من و طاعت من بر حق واجب است مرا بهشت
 دهد و هر مراد من حاصل کند پس نگر و تفاخر میورزد پس آن مطیع از رحمت دور میشود
 و از خوشنودی من بیدار گردد قال لی یا غوث الاعظم خلقت العوام فلم
یطبقوا نورہا یعنی فجعلت بینی و بینہم حجاب من النور گفت اے غوث
 بزرگ آفریدم من عوام را پس طاقت نیاوردند ایشان نور پہاے مرا پس گردانیدم من
 میان خویش و میان ایشان حجاب از ظلمت و آفریدم من خواص را پس طاقت نیاوردند
 قرب مرا پس گردانیدم میان خویش و میان ایشان از حجاب نور امی غرہ چوں
 دلہاے عام را لایق طلب و محبت ندیدم پس مبتلا گردانیدم من ایشان را حجاب ظلمانی
 یعنی محبت دنیاوی و رفعت و جاهت این جهانی و آلودہ کردم ایشان را بحجب حرص
 دنیا و تفاخر و کبر و جمعیت مال و منال و فرزندان رئیت للناس حب الشهوات
من النساء والبنین والقناطیر المقنطرات من الذهب والفضة والجہل
المسومة بالانعام والحذر ذلک متاع الحیوة الدنیا و اللہ عندہ حسن
 المآب ایں بر خور داری دنیا و نیست و حجاب ظلمانی است چوں دلہاے خاص لایق
جوار قدس ندیدم و طالب وصل ک حقہ نیا فتم پس مبتلا گردانیدم ایشان را بحجاب نورانی
یعنی محبت ناز و روزہ و جاهت و رفعت آن جهانی و آلودہ کردم دلہاے ایشان را بحب

حضور و تصور و ثواب و عقاب مقتصدان و عبادان ذالک متاع العقبی این هم بر خوردار
 دنیاوی و عقبی و حجاب نورانیت امی عزیز طایفه سوئی که ایشانرا احسن الخاص نامند
 چون بیافریدم ایشانرا و نظر کردم در ولهائے ایشان نه الفت اخروی یافتیم و نه دنیاوی
 و نه حب و نه حرص زن و فرزند و نه عورت و نه قصود و نه جاهت و رفعت آنجهانی و نه این
 جهانی جز درد و سوز عشق و محبت و طلب و اشتیاق و فراق دیگر هیچ نیافتیم هم حجاب را
 از پیش ایشان برداشتم و مبتلا بوصول و کرم کمال خود گردانیدم قال لی یا غوث

الاعظم قل لاصحابك من اداد منكم ان یصل الی فعلیه الخراج من
 کل شیئی سوائی گفت اسے غوث بزرگ بگو مرا اصحاب خویش را کسی که خواهد این که
 وصل شود بمن پس بر آن لازم است که ببرد از همه چیز بغیر من - امی عزیز
 چه زمان عالیشان بر تعانیت که جامع بر علوم حقیقت است قل الله ثم ذرهم
 نیز بهیمن معنی دار و یعنی بگو افتد و ترک کن جمله عالم را بمیت چو داری مونس چون قل الله

خطه برکش بگو و ماسوی الله امی عزیز من السن بالله استوحش عن غیر الله
 یعنی کسی را که باشد انس با حضرت خدای او را وحشت کلی از غیر خدا بود - امی عزیز
 من طلب الكل فات الكل یکسب طلب کند کل را فوت کند کل معنی ظاهر حدیث خود
 ظاهراست عیان را چه بیاں اما معنی حقیقی اینست یعنی مقصود و مراد کلی حضرت حق
 تا از کل مرادات دینی و دنیاوی دست برندارد و کل مرادات و مقصودات در دامن وی
 نهفته تا از کل مقصودات و مرادات درنگزد و به مقصود و مطلوب کلی واصل نشود و معنی

لله المولى فله الكل نیز بهی معنی دارد نظم آمان ترا بیدیده تحقیق دیده اند ترک
همه گرفتار بگزیده اند آمانک بجز روستی تو جاست مگر اندک که تو نظر انداخته چه رویش اظهار
ای عزیز نیز از همه خطوط انسانی و جسمانی و مرادات و مقصودات انجمنی و این جهان
و از تصویرات نورانی و ظلماتی بیرون نیاید و اگر دم وصال زند نشاید بهیبت نجوی غیر ما
پیچ گاهے اگر شایسته درگاه بانی ای محبوب هر چه غیر معنی است همه حجاب راه طالب
است طالب مطلوب و مقاصد مقصود هرگز نرسند از همه چیز بیرون نیاید و سسز می

ما زادنا البصر و ما طغی و چشم ننگ شد که لا واحد للمؤمنین العاشقین
بدون لقاء الله نظم گرد جهان و بند ما را چون وصل تو نیست بے تو اتم به
ویناست با نماند و عقیقی هر کس آباد به من حاصل این بزرگ چون بتانم به فلسفیم
که از دولت سودا می غمت حاصل هر دو جهان پیچ نیز در بر ما به حال لی با غوث
الاعظم من خرج عن غیبتنا الدنیا یصل بالآخرة و من خرج عن غیبتنا الآخرة
یصل الی ما گفت ای خوش بزرگ کی که بیرون آید آنکس از غمار آخرت رسید بمن ای عزیز
تا از خط و بنیامین کل الوجوه دست بر ندارد و عقیقی دست او نه رسد و تا از خطوط عقیقی دست

کو تا به ننگ دست درازی به امن دوست میسر نشود که الدنیا حرام علی اهل الحقینی
والعقیقی حرام علی اهل الدنیا و ما حرامان علی اهل الله تعالی اے نظر کی که
بر رحمت عقیقی افتاد و نعمت وینا در نظر او پیچ نیاید و چشمی که بر جمال کمال دوست روشن گشت
جمال خود در دیده تاریک دید ای عزیز چون آفتاب جمال الله تابد تبار عقیقی به جم

آورد و تار یک نماید چنانچه خواجه عبداللہ میفرماید الہی جمال تراست باقی ہمہ زشتند
ز اہرمان مزدور بہشت اند و طالبان دنیا رنجور و طالبان عقبی مزدور و طالبان سحر

قال لی یا غوث الاعظم من خج عن الاجسام والنفوس ثم خرج

عن القلب والادراج عن الحکم یصل الی گفت اے غوث بزرگ گشتی جبریل

آید تکرار اجسام و نفوس بشیر یوں شد از قلب و روح پس تا بیرون شد از حکم پس

پیوست و رسیدین ای عزیز اول قدم درویشی تریکی جسم و نفس و دیم قدم تصفیہ دل

است سیوم قدم در تجلیہ روح است پہلارم قدم تجلیہ پر است یعنی تا از جسم و نفس

بیرون نیاید تصفیہ دل نرسد و تا از تصفیہ دل بیرون نیاید تصفیہ روح نرسد و تا

از تجلیہ روح آزاد نگردد تجلیہ بر میسر نشود و تا ازین ہمہ انفصال نکند اتصال مت ادا حاصل

نشد و تا از اسالیق تن و حظ نفس در گذری بصفا دل نرسی و تا از صفات دل بیرون

نیاید شوق و ذوق روح برتر زود و بالار از تجلی نشومی و تا از نمایش و حکم سری خود نگردی

با انفصال حقیقی و ذاتی نہ پیوندی ای عزیز سخن بس و قیق است بلکہ ادق یعنی

مرتبہ ذات از ہمہ نشان بے نشان است و از ہمہ تعینات و اعتبارات در گذرو - مرتبہ

بلا یقین حاصل نیاید و از ہمہ نشان بے نشان نگردا پس نشان پیدا نشود - فہم من

فہم رحم اللہ المستقر قلت یا رب ای صلوۃ اقرب عندک

قال الصلوۃ الذی لیس فیہا سوالی والمصلی غائب عنہ پس گفت اے

پروردگار من کہ ام نماز نزدیک است بدرگاہ حضرت تو گفت نمازے کہ نیت در آن

نماز غیر من و گذارنده نماز غایب بود از آن نماز اسی عزیمت المصلی بنا بجای
دیده و الصلوات معراج المؤمنین نماز شریعت آنست که مصلی بچون نیاز بدرگاه
حق بے نیاز پیش آید و مناجات شکستگی و درماندگی خود در میان ببرد و نماز طریقت آنست
که در و غیر خدا بنویسد و مصلی از خود غایب بود چنانکه در جنگ حضرت ولایت را رسید و مکان
در نماز کشید حضرت ایشان را خبر بنویزید آنکه از خود غایب و بحق تایم بودند فهم من فهم هر

ثم قلت یا رب ای صوم افضل عندک قال الصوم الذی لیس
فیه سوائی و الصائم غایب پس تر گفتم سے پروردگار من کدام روزه افضل است
نزدیک تو گفتم آنکه نیست در آن روزه غیر اسی عزیمت چهره روزه بزرگ فرمود که در و غیر
من نبود یعنی روزه شریعت آنست که اساک از گفتنی و از نایدنی و از ناشنیدننی و از
نارفتنی کند و روزه حقیقت آنست که در دل و در روح و سر غیر حضرت حق نبوی بلکه
خود را از شعور خود بے شعور گردانانی از خود و باقی بحق بود که الصوم لی وانا اجزى

بله کنایت از دست فهم من فهم اسی عزیمت یا رب ای عمل افضل عندک
قال العمل الذی لیس فیه سوائی من الجنة و النار و صاحبہ غالب
عندہ گفتم ای حضرت پروردگار کدام عمل بهتر است نزدیک تو فرمان شد آن عمل که نیست
در آن عمل غیر من از بهشت و در نزع و صاحب آن عمل غایب باشد از آن عمل
ای عزیمت افضل آنکه بوجه الله بود و رضای الله باشد و نه از برای یافت بهشت بود
و نه از برای نجات و نزع باشد و صاحب عمل نیز غایب باشد یعنی بهمان عمل

بقدرت و توفیق و ارادت حضرت حق دارند و خود را در میان نه بیند و آخرت نه طلب و منت
برگاه حق جل و علی نه برند و ما توفیقی الا باللّه و لا تحریک بشئ الا باذن اللّه -

پرخوانند ای عمر پیر من کان بر جوالقار ربه فلیحصل عماره صالحة و لا
یشترک لعباده لا ربه احد انیز همین معنی دارد یعنی کسیکه خواند دیدار حضرت حق
بود پس عمل کند عمل کردن خالص نه از برای بهشت و نه از برای نجات و درخ
و نه از برای نفع و نه از برای دفع مصرت و نه از برای علو مراتب دنیاوی و لا یشترک
یعنی غیر حق را در اول و در سر مائے نهد یعنی تنجی و همگ و نافع و ضار جز حضرت حق را
نقص زنند بلکه شعور هستی و خودی نیز در ضمیر منیر خود نیارد و در ظاهر و باطن عامل با پاک
و مشورت حضرت حق را شمار و **ثالث مسائل** یارب ای بکاء افضل عندک

قال بکاء الصالحین **ثالث** قلت یارب ای ضحک افضل عندک
قال ضحک الباکین پس گفتیم ای حضرت پروردگار من کدامی گریه بهتر است -
نزدیک تو فرمان شد که گریه ازاں خنده روحی پس گفتیم ای پروردگار من کدام
ضحک فاضل است نزدیک تو گفت ضحک ازاں گریه کنندگان ای عزیز - گریه
عاشقان و مشتاقان که از شوق و اشتیاق بجمال و کمال حضرت حق بود و وقت مشام
و گریه و اصلاان و عاربان در عین وصال و معرفت ای عزیز این سخن و در فهم هر
کس نیاید کار افتاده اند اکنون دریاب که چون آدمی بسیار خوش میشود و میخندد و از
دید و آموختن و از چهره کمال ضحک ای عزیز این صفت بیحد حضرت

سلطان انبیا و اولیا که محب و محبوب بود همیشه خنده رو بنمود اما مشواصل المحزن بود۔
 چه نویسم که این سخن از تحریر بیرون است که خنده اثر ناز و حزن اثر نیاز و ضحک اثر جمال۔
 اسی عزیز که کامل محقق را در عین فراق وصال بود در عین ضحک بکا بود و در عین
 بکا و ضحک باشد کسی که فراق بود هم او وصال بود و شدت فراق بکشتی و وق وصال
 بکشتی و تا فوق وصال بکشتی شدت فراق نه بینی اسی عزیز که همیشه این تجربه در مجاز
 کرده و ذوق جمال بخشیده و شدت فراق ندیده که در عین وصال چه فراق پیدا میشود
 و در عین فراق چه وصال پدید می آید اسی عزیز بسیار بزرگان را دیده ام که در عین
 سماع ایشان راهم بکا بود و هم ضحک و هلاکی بختگان الا فی سماج اگر خواهی که دیوانی
 خاک میدال ایشان را سر مه سازی در ذقنا الله و ایا که هذا الشاعری عزیز
 فزان حضرت سحانه دال بر انجینی است یعنی چون خایفان بخندند را خوش آید و چون
 بر اجیان بگریزند یکا را ایشان را را محبوب نماید چنانچه در خبر است که چون مومنان عارفان
 بخندند گناه ایشان چنان ریخته شود چنانکه برگ درختان درختان اسی عزیز مومن
 خایفان بخندند مگر بر کرم و لطف من راجی ضحاک بود و مومن خایفان باسکه بود و در عین
 ضحک از قهاری و جباری باسکه کردند و در عین بکا از کرم و لطف ضحاک بود که
 الايمان بين الخوف والرجاء و را حاصل شده و تحقیق پیوسته فهم من فهم
 اسی عزیز یا رب ای ثوبه افضل عندك قال ثوبه المعصومین
 پیر گفت منم حضرت پروردگار من که اسے تو به بهتر و افضل تر است نزدیک تو گفت تو به

از ان معصومان یعنی پاکان و بے گناهاں اسی عزیز توبه بر سر نه عسرت توبه خاص
و توبه عام و توبه اخصل الخاص توبه عام از گناه و شرک و کفر بود و توبه خاص از طلب
ثواب و خوف عقاب و طلب سعادت و دفع شقاوت و آتیان او امر و جتناب عن النواهی
و اطمینان بر عادت و تمکین بر صلاحیت اسی عزیز توبه موسس آنست که او امر و بجا آورد
اما ناجی حضرت حق را داند و از بجات عبادت تائب بود و اجتناب از نواهی کند و اگر
واقع بود و غایت از حضرت حق بود و مهلک حضرت حق را داند نه گناه و عیسیاں را یعنی ملاک
از گناه نداند اسی عزیز توبه اهل سنت و جماعت آنست که ملاک و بجات از مشیت
و ارادت حضرت حق که من قبل قبل بلا علة و من بعد رد بلا علة یعنی کار با حق
حضرت خداوند معلول بعبت نیست پس خاص را باید که از پندار عبادت تائب بود و از
پاکت گناه نیز که السعید من سعد فی لطن اُمّه و الشقی من شقی
فی لطن اُمّه اسی عزیز تمکین اعتماد و صدق بر علم الله و مشیت الله و ارادت الله
کند باقی از همه تائب بود و ناموس من موحد بود از خودی و مبعی و پندار باشد اگر وقت و لغو با الله
خطره و در سرائین خبر کند تائب گردد و این توبه خاص انبیا صلوات الله و سلم و اولیا
خاص الخاص باشد فهم من فهم **تفرقت** یارب ائی عصمة افضل
عندک قال عصمة التائبین بهتر گفتیم اسے پروردگار من کدامی پناه بهتر است
نزدیک تو فرموده پناه تائبان اسی عزیز نزدیک این فقیر توبه اینست التوبة الرجوع
عن کل شئ سوى الله تعالی یعنی توبه باز آمدن بود از جمیع اشیا که غیرند است

جل جلاله و نعم نواله یعنی از همه اسباب و آلات و احسانات و نیات رجوع بحضرت حق
بنماید یعنی آنچه که گفته شد و دل و سر خود را از جمیع سبب و واسطه بر دارد و هیچ چیز را در پرده
جهان شرک بحضرت حق نیارد پس پناه اینچنین باید تا افضل عند الله بود و دویم معنی
اینست که افضل پناه نزدیک حضرت حق پناه تلبیان یعنی پناهیستایان و عاجزان و
متجربان است از پناه اعمال خود گذشته و پشیمان گشته و بهرگاه و من پیوسته از همه حیلها
شکسته و از همه درگاه نجاته و درگاه حضرت من رسیده این چنین پناه نزدیک من بهتر
و این چنین پناه خواهند و ما خوشتر است در قنا الله و یا الله که هذه النعمة بمنه

و کرده قال لی یا غوث الاعظم لیس لصاحب العلم عندی
سبیل مع العلم الا بعد الاکمال لانه لو ترک العلم صار شیطاناً گفت
است غوث بزرگ نیست مرصاحب علم را نزدیک من راه اگر بعد از اکمال از آن علم نه
ای عزیزتر قل حضرت شاه ولایت است کرم الله وجهه که العلم حجاب الله الا کبر
این را چند معنی است اول صاحب علم مغرور بود و علم خویش پس مغرور را بحضرت جل
جلاله راه نبود اما هر کسی از من سخن آگاه نه که معلم ملکوت کار او تا بجا رسید که انت علیک
لعننی الی یوم الدین و هر صیبا که چار صد صندوق یادداشت بود و علم همه را بر باد
داد و دویم صاحب علم همیشه وقیل و قال و تعلق زبان او و احوال بود راه حضرت حق
یک و جو ثابت داشتن است چهارم علم مرتبه صفات است تا از مرتبه صفات گذرد
به مرتبه ذات نرسد ای عزیز العلم حجاب الله اگر از این معنی است که صفت علم

ظاهر می نشد پس پنج مخلوقات همه مخلوقات پیدا آید و مهوید اگر دو اگر صفت علم ظاهر می
 نشد پس پنج مخلوقات با هر گشت پس حجاب اکبر باشد فهم من فهم لانه لو نزل العلم
 صدارت شیطانا زیرا آنکه بدستی اگر ترک گیرد علم را گشت شیطان اسی عزیمت کنون دریا
 با علم مرصاحب علم را حضرت حق سبحان و تعالی راه نیست اگر ترک دهد بگرد و شیطان
 کلام تناقض پیدا می آید بقدر الهام و فکر خویش بنشین و توجه باید کرد اکنون بشنو - چند
 جواب بنویسم انشاء الله تعالی - اسی عزیمت العلم حسن و الجمل قبیح علم نیکوست
 و جهل بد است اما پندار و غرور بر علم مرصاحب علم را بد است و مانع راه حضرت راه حق
 است زیرا آنکه مغرور و مجبور است و اهل پندار مزد و دست انداز راه حضرت حق بعید است
 و اگر ترک کند یعنی نداند و عمل نکند پس جاهل کافر و شیطان اول عالم بود بعد از آن علم
 را ترک داد بر علم عمل نکرد گشت شیطان اول فرمان اهل قبول و اتباع ایشان را
 که بعلم مغرور و نگردند و از مرتبه صفات نگذرند بمرتبه ذات نرسند - و تویم فرمان بر ابلیس
 و کبریا و بر است اگر علم را ترک دادند و عمل نکردند و شبهه ابی و استنکیز پیش آورند
 شیطان گشتند جواب دویم اسی عزیمت مرصاحب علم را با علم راه نیست یعنی چون خود را
 عالم داند و نام هستی بر زبان بر اندازد راه بعید بود و از وصول بے نصیب بعیت دوی
 را نیست راه ایچو یکی شود و دوی بگذارد آنجا انگهی شو اسی عزیمت اگر ترک دهد بگرد و
 شیطان یعنی یک رنگ شود و از دوی دور بود و چنانچه از متقدمان منقول است که با هر یک
 شیطان نشود پیر منافق بگرد و حضرت حق وصول نیابد یعنی مرید عاشق صفت باید

که ملامت و وجهان قبول کند اما غیر نیز دازد و هیچ کس چنانچه شیطان که لعنت و و
جهان قبول کرد اما غیر محبوب را بجز و نیاز و ویدیت می لغو ششم کلیم می لغو ششم بدگر
لغو ششم برهنه ماند و ششم ای عزیز چه نویسم از تاضی القصات بعدانی بشنو که درین جا
و و جوان با همت آمده یکی حضرت احمد مصطفی صلعم دویم ابلیس علیه اللعنه اصناف در
و او بلیست یارب و در لفظ یارب و سر چه ناز دارد بدگر شوشی و درازی شیوه و دراز دارد
ای عزیز حضرت عین القضاة سیف یارید که تو او را ابلیس بخوانی اگر در عالم حدائی رتبه
و نازاد به بینی دانی که چه میگوید فبعتک لاعتزینهم اجمعین ای عزیز حضرت
سلطان العارین یارید سلطانی سیف یارید که در راندن ابلیس مصلحت است که از ناز بود
و ناز را ریزد و کمال پذیرد ای عزیز عاشقی خود بر ابلیس مسلم است باقی همه طفیل اند
و معشوق محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم ثابت شده است دیگران خود بهانه حضرت
ایام السیدین خواجہ حسن بصری میفرماید که ابلیس محک راه است که کاذب را از صادق
مجدد سازد و الا نه داعی را بهجت مرصدا و فائز افهم من فهم این چند سطور تحریر افتاد و محدث
دارند که محل اسرار بود قال لی یا عفوٹ الاعظم رأیت الرب تعالی ثم تسألت
یارب ما معنی العشق قال عش لی دق قلبک عن سوائی بدگفت
دیدم پروردگار را پس پرسیدم ازال حضرت که اسے حضرت پروردگار من چه چیز است
معنی عشق گفت عیش بکن با من و نگا بهار دل خود را از غیر من ای عزیز محب
صداوق و اثن بود که فرحت و راحت ده بود بحضرت یارب و و غیر او نیز ابر بود که العشق

تارقیع فی القلب و یحرق ما سوی المحبوب یعنی عشق آتش است که
می باشد در دل و بسوزد غیر آن محب را یعنی غذا سے محب بزرگ محبوب بود و عیش
نفاذ باشد و قرار بحال دوست و قرار او از غیر دوست بود قال لی یا غوث

الاعظم اذ اعرفت ظاهر العشق فعلیک بالاعتقاد من العشق فانه حجاب
بین العاشق والمعشوق گفت اے غوث بزرگ چون شناختی تو ظاهر عشق را پس تو
واجب است و لازم اعتقاد از آن عشق زیرا که عشق حجاب است میان عاشق و معشوق

اسی عزیر ذکر این بالا گذشت اما اندکے باید نوشت که عشق عبارت است از ذات
و عاشق و معشوق صفت وی است و اشتیاق عاشق و معشوق از عشق است -

چون ذات نماند و صفایر خیزد یعنی عشق واسطه است میان عاشق و معشوق
یکی گردد و امی عزیر تلمیح حدیث از وحدت است چون نام وحدت از میان برخیزد

و اهد است واحد میشود و احدیت حدیث گرد و فهم من فهم قال لی یا غوث

الاعظم اذ اردت التوبة فعلیک باخراج الذی عن النفس ثم

باخراج الخطرات عن القلب فصل الی ربک واصبر فلا انت من

المستعجزین گفت اے غوث بزرگ چون بخواهی که توبه را کنی پس بر تو باید بریر

آوردن غم گناهان از نفس بیرون کردن خطره از دل پس تو از اهل استعجاب باشی یعنی

توبه بخواهی که خطره مالا یعنی نفسانی و شیطان در دل نگذارد بلکه غیر حق را

در دل داخل نهد از نگاه انفعال بحضرت حق حاصل آید امی عزیر حجاب این راه

و سد این گذرگاه خطره است چوں خطره از دل بیرون رود و وصول بحق حاصل شود
 ای عزیز توبه عاشقان از غیر معشوق بود اگر لغو باشد سبها در دل عاشق خطره غیر
 معشوق بگذرد و خوراک بی از جرم مان شود - توبه عارفان از خود و هستی و دنی و پندار بود
 و از غیر حق بیزار بود همیشه نفع خاطر او را کار بود چوں این توبه او را حاصل آید یگانگی
 بیشک او را نماید و قدنا الله هذه التوبة قال لي يا خوت الاعظم
 اذ اردت ان تدخل فحرمني فلا تلتفت بالملك والملکوت والجبروت
 لان الملك شيطان العارفين والجبروت شيطان الواقفين فمن
 رضى بواحد منها فهو عندى من المحرمين گفت اے خوت بزرگ
 چوں بخوابی تو اینکه درائی در بساط جرم من پس التفات نکن بملک و ملکوت و جبروت
 زیرا که بدستی ملک شیطان عالم است و ملکوت شیطان عارف و جبروت شیطان
 واقف پس کی که راضی شوی یکی ازین ملوک پس ایست نزدیک من از محرومان و
 بنی نصیبان ای عزیز زمان عالیشان است ای را بچند وجه شرح کنم انشاء الله
 تعالی - یعنی بزرگان چار منزل در راه سلوک بیان فرمودند یعنی عبارت از ظاهری
 عالم ملک و جبروت عبارت از عالم معقول و هر چه در آئے ازین عالم است لاهوت
 نامند یعنی ملک و ملکوت را بدیده ظاهری توان دید و جبروت بدیده باطن توان یافت
 اما آنچه در آئی اینست لاهوت است از بصیرت ظاهر و بصارت باطن بیرون است
 و از افهام و ادراک ما فزون که لا تدرك الا بصار و هو يدلک الا بصار و صفت

دے است ایس کمثلہ شیی و هو السمیع البصیر گفت و بیت امی عزیز
 الملک و ملکوت و جبروت ہر سہ حجاب است ازین حجاب در گذر د بلا ہوت نرسد ....
 امی عزیز ملک حجاب عالم و ملکوت حجاب عادت و جبروت حجاب واقف ہر کہ بیکی
 ازین راضی شود پس محبوب است از محبوب خود امی عزیز ملک کہ شیطان عالم
 است ازین معنی کہ چون عالم پر نعمت ظاہری معزور گشت وہ تغا ازین جہان فخر
 کرد و بنمایش ارضی مدہوش گشت و لعیش این جہان معیشت نمود پس آہنجان
 فراموش کرد و قانع بہ نعمت غائی شد و نعمت باقی فراموش ساخت - پس
 ہمیں ملک شیطان وی گشت و ملکوت کہ شیطان عارضت ازین معنی است - چون
 عارف بہ تہاشائے ملکوتی مخلوط شد بہمت آہنجان معزور گشت و بنمایش ہادی
 میل نمود از منعم محبوب گشت و ملکوت شیطان دے شد و جبروت کہ شیطان واقف
 است ازین معنی کہ چون واقف بہ تجلیات جبروتی و تہاشائے روحانی متعبد گشت
 و مقصود خود پنداشت و مطلوب و محبوب خود ساخت پس از جمال لایزال محبوب
 گشت زیر آنکہ پر ثور شخص دید وزیر را با دشاہ پنداشت پس متعبد بنمایش جبروت
 شد و جبروت شیطان دے گشت امی عزیز ملک مثال زمین است و ملکوت
 مثال صفت است و جبروت مثال تخت یا ملک مثال شقد ارد و ملکوت مثال امر
 و جبروت مثال وزیر چنانچہ مردے شقداری پر گنہ یافت و ہدای راضی گشت
 یا مرد امر دے بیت پر گنہ یافت و ہدای خوش شد - یا مردے وزیر و یا نایب

حضرت پادشاه شد و عالم گشت بدان تفاخر نمود و بدو ملتفت گشت و مقصود کلی
 همین مراتب و التفت و مطلوب همین حکومت پنداشتند و از منعم به لغت فرود آمد چون
 مطلع بر احوال او گشت و او را در حساب بیگانگان شمرده عالم مرتبه عوام دارند
 و عارفان مرتبه امرائی و واقفان مرتبه وزیر می و موجدان محبوب مرتبه یگانگی و شافی
 دارند فهم من فهم المقصود نزدیک ارباب بصارت هر که بر مراتب فرود آید و از ترقی
 اعلی بسوی ادنی نماید و را در شمار فاضلان و عاقلان انگارند قال لی یا غوث

الا عظم الجاهلة بحر من بحار المشاهدة و حطان الواقفين فمن
 اراد الدخول فی بحر المشاهدة فلا سبیل الا بالجاهلة گفت ای غوث
 بزرگ مجاهد و دریا مشاهده است و حطان واقفان پس کسی که بخواهد که در آید و دریا
 مشاهده پس نیست امدار راه مگر مجاهده قال الله تعالی الذین جاهدوا

فینا لنقل یتهم سبیلنا این عبارت ازین معنی است یعنی کسانی که جهاد کردند از بهر
 رضا پس تحقیق یافتند راه مشاهده ازین جهاد و جهاد اکبر است که رجعا من الجاهل
 الا صغیر الی الجهاد الاکبر کنایت از دست جهاد اکبر جهاد بالنفس و شیطان است

که اعدا اعدوك لنفسك التي بین جنبيك و النفس هی الظنم الاکبر
 اشارت بدوست اسی عزیز چون کفر از حج آید تعدال و جان کند و چون شیطان
 غالب آید غارت ایمان و دین کند جهاد بالنفس و شیطان کافر کار عاشقان است و
 عارفان و جهاد با کافران کار مومنان است و اجرت جویان شیخ علیه الرحمة گویند

بیت باشیر و بیت سگ ابلیس صید کرد x بالنفس گبرائی دائم که شاطری x
 اما حیطان واقفانست زیر آنکه مجاهده دینی است و خود می واقف از خودی گذشته
 و از مجاهده گذشته با حق پیوسته و حق گشته که الصوفی هو الله در زبته الارواح
 آورده است که صوفی نه آنست که مخلوق بود بلکه صوفی آنست که نامخلوق است بهیبت
 میگفت در میان رنده دل دوریده x صوفی خدا ندارد و نیست آفریده x در وادی
 دیگر افتادیم اکنون با مقصود باز گشتم ای عزیز اگر سائلی سوال کند که چون مجاهده دریا
 مشاهده بود پس حیطان واقف چون باشد نیک موجه آید بر قدر فهم جواب بنویسم و الله
 اعلم بالمقرب اب ای عزیز مجاهده بر سه نوعست و مشاهده نیز اکنون گوش دار و بهوش
 باش بشنو که چه نویساند یکی مجاهده زانست که اجتناب از نواهی کند و زبان از ناگفتن و دست
 از ناکردن نگاهدارند و از قماری و جباری حضرت حق سبحانه و تعالی ترسان و لرزان
 بوند و امور را بر حق باشند جل جلاله این ملاحظه مشاهده ایشان بود و در دنیا همیشه با ترکیه
 نفس بودند و دیم مجاهده طالبان و عارفان است که همیشه ریاض حضرت حق باشند
 استاده و غلبه و نشسته و غفلت را بخود راه ندهند و حضرت حق سبحانه تعالی همیشه حاضر
 و ناظر دارند و در ظاهر و باطن غفلت را کفر حقیقی میداند بهیبت هر آنکه غافل از و
 یک زمان است x در اندم کا فر است اما نهان است x مباد عاقبتی پیوسته باشد x
 در اسلام بر دس بسته باشد x درین ملاحظه حضوری مشاهده ایشان بود و در دنیا
 ایشان همیشه دل کو شند - بیوم مجاهده عاشقان و الهان است که همیشه ایشان مستقرار

بودند و از غیر دوست نیز ابرود بیت یارب توده قرار مارا مکزیبی رُخ تو قرار گیرم *
 تن ایشان از لذات دنیا گزشتہ دول ایشان از حظ غیبی گزشتہ و خدا و روح ایشان
 از ذکر مولی گزشتہ نہ کسے را با ایشان کارے و نہ ایشان را با کسی قرارے کہ العشق نادر
 یقع فی القلب و یحرق ہا سوی المحبوب تقد و قت ایشان گزشتہ و در زبان
 نام یارب بود و در دل جویاں دیدار و روح و محل ابرو بود و از غیر او نیز ابرو و حالت
 ایشان را وقت مشاہدہ باشد در دنیا زیرا کہ ایشان در تجلید روح بودند چارم مجاہد و اقصا
 است آن خود بر زبان قلم نگذرد و بہ تحریر نسخہ زیر آنکہ ایشان از کونین رسیدہ و از خود
 بریدہ و در جو مشاہدہ آرمیدہ طرفہ العین بخود نداشتند و چشم بغیر دوست نگشایند و در تحریر
 آنکہ ان حقیقت اقتادہ نمک گزشتہ اسم و رسم غیر ایشان جو گزشتہ درین حال اگر ایشان
 خود را جویند او را یا بندہ فہم من فہم من لم یدق لم یدرس ہم مشاہدہ و ہم مجاہدہ
 دیگر حیوان باشد رحم اللہ المصنف قال لی یا غوث الاعظم من اختار
 المجاہدۃ لی لا لغیری قلہ مشاہد فی انشاء و لا گفت اے غوث بزرگ
 کسی کہ اختیار کند آنکس مجاہدہ را از برائے رضاے من نہ از برائے غیر من - یعنی
 ریاضت و مشقت نہ از برائے بہشت و نہ از خوف و نہ از برائے علو مراتب
 دینی و دنیاوی و نہ از برائے حصول کرامات و کشف پس او راست مشاہدہ من
 اگر خواہد و نہ خواہد یعنی حجاب مجاہدہ ملزوم مشاہدہ است کہ المجاہدۃ لوزارت
 المشاہدۃ چہ کلمتہ مراد ترا است مشاہدہ من اگر خواہد یعنی حجاب در میان حضرت

سوی او بنده بهین گشت و تعلق نیز است و دوری و مجوری محب را از محبوب خودی
 پندار است مجاهده چون این موانع مرتفع شود مقصود حاصل گردد - مثل که در آئینه
 زدند و از نشو و از چهره گشت و تیرگی آئینه تا توجیه شود او به صفات تمام حاصل نیاید - و

توجه کمال نماید مشاهد حاصل نماید اگر خواهد اگر نخواهد **قال لی یا غوث الاعظم**
لا بد للها الی دین من المجاهد که لا بد است که کسی که بطلب دین است

مطلبش را از مجاهده چنانچه نیست چاره مرایشانرا از وصال من یعنی جزیجی حاصل
 نیاید و کمال لایزال جز در صفات نماید نظم سدی حجاب نیست تو آئینه صفات دار و در نگاه
 خورده که بنماید جمال دوست و از دل بیرون کنم غم دنیا و آخرت و تا خانه جائے

رخت بود و خیال دوست امی عزیز امی این گشت و تیرگی را بمقتله مجاهده و
 و بالمش فکر اندر ندارد و تعلقات و مهمات دینی و دنیای را مرتفع سازد و عباد و
 پندار و دنی و خودی را از چهره دل بر ندارد و صفات کمال حاصل نیاید و جمال الهی در

نماید امی عزیز چون عاشق صادق را از مطلوب چاره نیست همچنان از جان بافتن
 و سر انداختن و خون خوردن چاره نیست امی عزیز اگر تو سر نه می بازی کجا پا
 می نهی بالا - دلا این خانه عشق است نباشد خانه خالا - ایوان مراد بس بلند است

کاجا بهوس رسیده توان - این شراب عاشقی است خرد و جز خون دیگر چشیده

توان **قال لی یا غوث الاعظم ان احب العباد الى الله العبد**

بهانه المنزلة فهو عبدی لکم یلذ و لکم یکن له کفوا احد گفت ای غوث

بزرگ بدرستی و راستی که محبوب تر بنده آنست که باشد مرویرا پسرو دختر و مادر و پدر و دل
 این بنده فارغ باشد از ایشان و نه فکر و نه اندوه بود آنرا از قوت ایشان پس هرگاه
 رسید بنده باین منزل پس دوست بنده من که نه زاده شده است از کسی و نه کسی
 از دے و نیست کفو مرویرا هیچ یکی امی غریز دانی درین چه نکته بدیع است یعنی
 آن بنده بصفت من متصف است و متعلق باخلق من یعنی او خود را از هر تعلق^ت
 بے تعلق ساخته و از همه تعینات بی تعین گشته و از همه پیوندها گسته و از همه تفرقات بریده
 موصوف صفات من شده این کتاب بحضرت محبوب است که تو محبوبی مرا از همه بندگان

قال لی یا غوث الاعظم من لم ینق فناء الوالدین المجتبی و مود
 لم یجد لذة الواحد ابته و الفود انیه گفت اے غوث بزرگ کسی که بخش
 آنکس ذوق فناء الوالدین را از برای محبت و مودت من نیافت آنکس لذت
 تنهایی و یکتائی را امی غریز اشارت بر مرتبه ذات است که در حقیقت حضرت حق
 است یعنی تا از همه تعینات و قیودات درگذرد بر مرتبه فناء نیست نرسد امی غریز
 شاید از فناء والدین مراد آنست که از اسم و رسم ایشان درگذرد و با ایشان هیچ چیز شریک
 نشود تا ذوق فردیت حاصل آید یا مراد وین و دنیا که جمله مرادات وینا و دین را در بازو
 تا در حقیقتی روئے نماید امی غریز جمله پریشانی در دوئیت و شعور که این مرتبه فناء
 چون ازین مرتبه برخاستی و بتقی وجه ربك ذوالجلال و الاکدام همه ذوق
 در ذوق و السلام امی غریز معنی دوم آنست که در صلاح بزرگان از مرتبه غوثی

و قطبی مرتبه و مدانیت برتر است یعنی تا این مراتب را طی نکنند بمرتبه فرود نرسد معنی
 ظاهر فناء و الوالدین بالا گذشتند اما اندکی در اینجا تاویل کردم و الله اعلم بالصواب ....

قال لی یا غوث الاعظم اذا اردت ان تنظر الی فی محل فاختر قلباً
 فارغاً عن سوائی گفت اے غوث بزرگ چون خواهی تو ایس که نظر کنی بسوی من
 در محل پس اختیار کن دل اندر نگین که فارغ از غیر حق بود امی عزیز زمان حضرت
 سبحانیت که طالب و محب وائق چون خواهد که جمال و کمال مطلوب و محبوب بنماید
 او را باید که اهل دل را طلب کند که دل از شادی هر دو جهان رسیده و از غیر او من کل الوفا
 بریده و با جمال دوست آرمیده چون در آمدل نظر کند جز حضرت حق را ند بیند -

صحبست و خدمت او گیرند و بنظر او منظور شود و ذات این در ذات او شو و صفات
 این در صفات او غالی گردد پس دل این دل او گردد و در سر او سر این گردد و در
 اینچنین دل جمال دوست عیان بود فهم من فهم من لم یشد لم یدر **قلت**

یا رب علم العلم هو الجهل عن العلم پس گفتم اے پروردگار من بیست علم علم
 فرمود اے غوث بزرگ آن چهل است از علم امی عزیز اکنون در باب سر همه
 و اما غی خود را نادان ساختن است تا طالب خود را نادان سازد از دست خلق
 و از دست نفس خلاص بناید که لا یكمل ایمان المرء حتی لا یقولون لا اله الا الله

چون بیست و لا محجوب صفت خود را خلاص از قید عالم کن «ره صوابت گیرد و
 درودادی علم کن» دویم باشتغال ذکر باشتغال فکر حضرت محبوب عالم را

فراموش سازد هیچ جا اهل گردد چنانچه بزرگ فرمود در میث آنها که خوانده بودم از یاد
من برفت * الا حدیث دوست که تکرار میکنم * سی و دوم حضور و دسوری بدست
حاصل آید علم چهل گردد - چهارم العالم حجاب الله الا کبر یعنی علم اسم صفات سبعه
است چارصفت در مرتبه واحدیت پیدا اندند علم و کشف و نور و شهود اگر چه لفظ چار
اما مترادف المعنی اند و در مرتبه احدیت چهل مطلق بود که ملحوظ و مفهومی از این صفات
نیست بخود آنجا چهل بمعنی پوشش یعنی در مرتبه احدیت هفت صفات ظاهر نبود چهل از
احدیت بر احدیت رسیده و تنزل این صفات ظهور فرموده بین صفات حجاب چهره
ذات گفته و اسم ذات اسمی بصفتان شده صفات علم تقاضا معلول گردد و ظهور
و طرف در همه جهان پیدا آید اسم معیشت بفریت بدل شد و متعین که در ذره نمود
چون گشت ظاهر همه اغیار بر آید از این بندرگان فرموده اند که الذات یحجب

بالصفات یحجب بالاسماء و الاسماء یحجب بالافعال فهم من فهم
قال لی یا غوث الاعظم طوبی لعبد مائل قلبه الی المجاهد الا ذویل
لعبد الی الشهوات گفت اے غوث بزرگ خوش باو آن بنده که مائل بود آن
بنده بسوئے مجاهده و داعی آن بنده را که مائل بود دل آن بنده بسوئے شهوات
ای عزیز مجاهده بر سه نوعست اگر چه تفسیر شرح آن بالا گفته اکنون شرح شهوت
کنم که شهوت بر سه نوعست یک شهوت عام که بر خوردن و آشامیدن و اکثر مال و منال
و جاهت و تفاخر و تمتع و نیاوی بود - و دوم شهوت خاص که بر صوم و صلوة و تقاخر

و تفسیر ثواب اخروی بود - سیوم شهوت اخفص الخاص که بر کشفند و کرامات و علو تیریه
 مغنوی و قطبی و ولایت بود و خیر العلامه ماقبل و بدل و العارث یکفیه الاشیا
 قال لی یا غوث الاعظم رایت الرب تعالی ثم سألته عن المعراج
 من شییء سوائی و کمال العروج ما ذاع البصر و ما طغی - گفتم
 ای غوث بزرگ که دیمم پر در و کار خود را و عرض کردم بجهت او از معراج زمان شد
 که معراج عروج است از هر چیز غیر من و کمال عروج ما ذاع البصر و ما طغی
 است ای عزیز عروج عبارت از بالا رفتن است و نزول عبارت از فرو رفتن است
 تا طالب صادق و عاشق کامل از همه چیز عروج کند بعلی الاعلیٰ ترسد ائ
 ذاهب الی ربی سیه مدین عبارت از عروج است ای عزیز چه نویسم که سخن
 پس علود غامض اما بشنود که نویساند ای عزیز عروج عام از اناسوت تا ملکوت
 و عروج خاص از ملکوت تا جبروت و عروج اخفص الخاص از جبروت تا ملاهوت یعنی
 عروج عام از صفات و صمیمه لبوسه صفات حمیده بود و عروج خاص از صفات
 حمیده لبوسه صفات حمیده بود و عروج خاص از صفات حمیده لبوسه صفات
 روحانی یعنی شوق و ذوق و محبت و عشق باشد و عروج اخفص الخاص از صفات
 روحانی لبوسه صفات روحانی باشد رحم الله المصنف ای عزیز کمال عروج
 ما ذاع البصر و ما طغی است که این صفت محبوب رب العالمین هر چند که
 او را عروج که در همه چیز بجهت او نموده اند و هیچ انفعالات ندیده اند چندان عروج نموده

که از شعور هم عروج فرمود آن کی در بک المنتهی اشارت بدوست چون قلم
 اینبار سید از تحریر باز ماند و الله اعلم بالعذاب **قال لی یا غوث الاعظم**
 لا معراج لمن لا صلوة له والمحرّم عن الصلوة هو المحرّم عن المعراج
 گفت ای غوث بزرگ نیست معراج هر کسی را که نباشد نماز مرد ویرا کسی که محروم کرده
 شد از معراج نزدیک من که الصلوة معراج المومنین زمان صاحب شیع است
 که نماز معراج مومن است ای عزیز معراج عام و خاص و انحصار الخاص که عام را
 عروج از کارهای غیبت و لایقنی است و از حدث و بجاست ظاهری باشد - و خاص
 عروج از خودی و خطرات نفسانی و شیطانی بود و از خفت و جثالت باطنی باشد و انحصار
 الخاص را از خودی و دوی و هستی و از شعور و پندار روح و جسمی باشد - المقصود
 نماز جامع عبادت که قرآن و تسبیح و درود و دعا و مراقبه و حضوریت ای عزیز
 نماز است که المصلی یناجی ربه سبحانه الله بزرگ نماز چه نولیم نماز نیز بر سه
 نوعست نماز عام است و نماز خاص نماز عام آنست که پرستش کند خدا را تعالی را در چنان
 باشد در حضرت خدا که حضرت خدا حاضر و ناظر است بر احوال او در ظاهر و باطن و نماز
 خاص آنست که پرستش کند حضرت خدا را گویا که می بیند آنحضرت خدا را یعنی چنان
 مستغرق گردد که مشاهده باطنی حاصل آید - سیوم انحصار الخاص است چنانچه حضرت
 شاه ولایت را بود که در وقت نماز شعور بخوابش نبود که در نماز پیکان کشیدند خبر از درود و اله
 ندا شنیدند قول ایشانست لم اعبد ربا حتی ادره نماز عام شریعتی آنست که روئ

بقبیلہ ظاہری آرند و دل بحقبور رکعت گمارند و از حضور باطن خبرند آرند۔ و نماز
خاص طریقتی آنست کہ روئے بقبیلہ باطنی آرند و دل بحقبور باطن گمارند و از چہا
پنج التفات ندارند اما از مشاہدہ حضرت حق خبر ندارند۔ و نماز اخس الخاص حقیقی
آن بود کہ چشم بجمال دوست دارند و خود را در میان ندارند و بیارند۔ و شعور
خودی و ہستی پنج ندارند ساجد و سجد و خبری نہ میدہند پذیرند .....
.....

اللهم ارزقنا هذه الصلوة بحق محمد بن المصطفى وآله المسعود

وصلی اللہ تعالیٰ علی رسولہ خیر خلقہ محمد والہ اجمعین

الطيبین الطاہرین برحمتک یا ارحم الراحمین .....
.....

تمت ہذہ الکتاب شیخ غوثیہ بندہ و کرمہ آمین یا رب العالمین

محمد اسماعیل تاجرتب سیاکاوٹ سے سرکاری حکم کی
کتاب تاجران مشایقین کو باکفایت منسلکی ہے

رسالہ توبہ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

درہ نستین

قال قطب الاقطاب وفرد الاحباب الشيخ عبد القادر رضى الله
عنه فرموده است قطب قطبان بے ہمتا در محبان شیخ عبد القادر رضى الله عنه
من دای مجاہد کہ ہر کہ دید دوستی از دوستان خدا را فقد رأى الله پس
تحقیق دید خدا را اسے درویش چوں بر باطن او آفتاب احدیت تافانہ دانور یقین
برنظارہ او پرتو انداختہ و اذا اراد ذکر الله سما فی دلربانی وی آشتہ لاجرم نصبت و
صحت حق و دیدن او دیدن نور مطلق باشد و این بیت گویا شاہد بنیعی است
لظلم خواہی کہ خوش بینی در چہرہ مانگر + من آئینہ اویم ادینت جدا از من رباعی
صاحب نفسانی بزیر این چرخ کہود + وارند فراغت ز ہر رنگ کہ بود - چوں آئینہ
ذات صفات ایشانند پس دیدن شان دیدن حق خواہد بود الولی ریحانۃ اللہ
فی الارض ولی ریحان خداست بروئے زمین یتشممہ الصد یقول
کہ ہو میکنم دور اطالبان صادق و صادقان طالب ففضل رایتہ پس میرسد بوجہ او
الی قلوبہم بدہانے ایشان فیتشاقون پس شتاق میشوند الی دہم بسوئے پروردگار

خویش علی تفاوت منازل خویش نظم در به آن کنیه جان
 دلم به هر کی گریان و خندان میرود و او کی چون برق و باد اندر طلب
 وین و گرانگان و افتاب میرود و من احب الله هر که دوست دارد و خدا پندار
 قلبه گردد و دل او شوقا کلیاً شوق تمام بسوی او و اعراضاً کلیاً و اعراض تمام
 از غیر او و فنا کلیاً و فنا تمام در ولا حرم بعید همومه ناچار میگردد و جمیع اندیشهها
 او همما و احد یک اندیشه که آن اراده و جد خداست نه میل دنیا و عقبی نظم
 نیست پیش دلی بود و زماندیشه به اکنون همه لا اله الا الله است به یا غلاما
 پسرا جهل کوشش کن فی طاعت و بیک در طاعت پروردگار خود و بکل جهل ک
 تمام طاقت خود یعنی تمام طاقت خود خرج کن در طاعت کن در راه او هر وقت و
 طاقت که هست اجهل ان تعطل کوشش کن بآنکه بهی من حرمه کسی که محرم
 کند و نه در چیز ترا و فصل من قطع و بگوش که پیوند کنی و در سازی بیکیکه به
 از تو و تعفوا عن ظلمک و بگوش که عفو کنی از کسیکه بر تو ظلم کند و آزار رساند
 نظم هر که بخراشدت جگر بجای تو بچوگان کریم ز غمش و اجهل ان یکون و بگوش
 بآنکه باشد بیتک مع العباد خانه تو با بندگان و قلبک مع رب العباد و باشد
 دل تو با پروردگار بندگان نظم از درون شواشتاد و از بیرون بیگانه و شش و این
 چنین زیباروش که می برد و اندر جهان و بیک لا تکن ذا و جهین و آئے بر تو مباش
 و در پی و ذوالسایین و مباش و ذوالنبتی و ذوالنبتی و ذوالنبتی و ذوالنبتی و ذوالنبتی

دو کار روی کی برآید ایس دیکھی برآید آس نظم یک رنگ باش دیکھل دیکھو ویکیز بان *

ایس نیز وایس سعادت وایس امن وایس امان * دفعوا بین باشد در پیش او علی

قوم الا فلاس من عقولکم وعلومکم بر قوم افلاس از عقلها و علمها و خویش لکن اولو

اعلمه در یابید علم اورا نظم علم کس نبود ز سبب واسطه آن نباشد همچو رنگ ماسطه و گز

از علم و عقل خویشتن بر باش سکت پیش رب و المؤمنین دنیا بیانی علمهای انبیاء بی کتا

وبے معیاد و تواتر دل که دانشها بر دیند ایس فریق * در انجیم هر دانش ندر ایس طریق *

چون نمایی کرد اوصافی قدیم پس بسوزد و صفاتش بطولیم **لا یمتد الشراک و ترک**

و دو نوعست یکی فی الظاهر و در ظاهر و الباطن و دیگر در باطن الظاهر عباد و

الاصنام پرستش تبار است و الباطن و ترک باطن الالکال علی الخلق تنکیر

کردن بر خلق و غیره و در وجههم فی الضرر و النفع و دیدن ایشانرا در سود و زیان *

نظم گنج پیش آید گراحت ای حکیم نسبت کن بغیر که اینها خدا کند **لا یمتد اجمد**

ان یکون بکوش تا آنچه باشی مظلوماً تم رسیده و مقهوراً و قهر کرده شده و لکن قاهر

و نباشی قهر کنده نظم تا توانی بنده شو سلطان مباش * زخم کش چو گوی چو چوگان

مباش اجمد ان لا تأکل لقمة بکوش تا آنکه بخوری قهر و کشتی خطوة و نردی گامی

ولا تعمل شیئاً و لکنی چیزه و کاره فی الجملة اندک پیش الالبیة صالح تکریم نیت

نیک یصلح للحق عمر و جل که می شاید حق را و پسندیده و نباشد نظم که بنی گوش دل بجا

ما بر تو خوانم صحیفه اخلاص * نیت خاص جوهر کاره * زانکه چون کیمیاست نیت خاص *

لا یجتر یا غلام محتاج ای سپر تو محتاجی فی مخلوقات و زملوت خودالی درخ

یخربك من المعاصی والذوات بسو در علی که برادر از گناہان و ذلالت و ملامت
 و گرت محتاجی در زملوت بسوئے مراقبہ تذکر و نظم الحق الیہ کہ با و ہر ترازو حق بجانب تو
 چون حق را در ہمہ کار و احوالی ناظر خود را بی گن آنچه اپسندیدہ اوست و پسندیشی آنچه سوسے
 اوست نظم پاسبان دل شود و کل حال دنیا پیدا ییچ و دوزخا مجال بد بر خیا لے غیر
 حق را دزد و خواں بد این ریاضت سالکان را فینش و اں بد اں ای و در لیش
 آنچه حضرت غوث الثقلین رضی اللہ عنہ دریں دولا یچ فرمودہ اند اصول ایس ماہ و
 ناچار ہمہ سالکان آگاہست کہ ایں مجلس ایں باشد۔ بیداری و جوع و خاموشی و
 خلوت و درخ کہ عبارتست از ترک گناہ و مراقبہ کہ عبارتست از حفظ جوارح از ناپسندیدہ
 حق و ذکر را نیز بر خود لازم باید گرفت و طریق ذکر تہن است کہ در عقبہ مربع بنشیند و دستہا
 بر روی سران ہند و دل حاضر کند و چشم بر ہم ہند و بطن بر شمع شروع کند و در کل لا الہ الا اللہ
 گفتن و بقوت تمام کہ ابراہام لا الہ الا اللہ ازین نام از زبان بر آرد و لا اللہ بدل فرورد
 چنانچہ اشعارت بدل رسد و لیکن آواز بلند نکند و تا تو اندر افتاد صورت گوشت مریض
 در ہنای لذت باشد کہ در اظہار رغبت بدین طریق ذکر غمت و دما دم گوید و در دل معنی
 ایں اندیشہ و نفعی خواطر کند چنانکہ در معنی لا الہ ہر خطره کہ پیش دل آید نفی کند از بیک و
 بد المعنی کہ پیچ چیز نمی خواہم و پیچ نمی طلبم پیچ مقصود مطلوب ندارم لا الہ جز خداے
 و پیچیز کول را ہداں پیوند بیند بلا اللہ پیچ محبت آں از دل بر اندازد و مقصد یق

الا الله تعجب حق زانیم مقام آن محبت گرداند و چون کثرت ذکر بر زبان فتوری شود نفس را
جس کنه و بدل سه بار لا اله الا الله محمد رسول الله بگویم بگوید در پیته هر ذکر
این را نیز اندیشد که خداوند مقتدر و من توانی در ضایق تو لا یحیة یا علامه مع النقص

واللهی ای پرگزدار نفس و هو را دکن ترا با و باش خاک تحت اقدام هو
ان القوم زیر قدمه ای تو هم یعنی اهل الله و قوابلین اید یهم و باش خاک
پیش ایشان نظم خاک شود مردان حق را زیر پا خاک گن بر سر هو را همچو مادر بهار
کی شود سر بر تنگ خاک شود ناگل بر دید رنگ رنگ یا علامه تناول الاقسام

ای پرورد بایر بگیر قمتها خود را بیدار الزهد بدست ناخواهش و سر دلی لا بیدار
الوعینة نه بدست خواهش نظم مکن رغبت بچیزی و نه حالت بے صفا گرد و بر غبت
آنچه خواهی عاقبت بران با گرد و دمی در دیش به چته قسمت تست خواهی نخواهی
چون عاشقان خود را بر تو خواهد انداخت دلی باید که تو از بندگی حق پاکشیده نداری و
روے خود را بدل و جان جانب غیر از گردانی بلکه در حق چنان متغرق باشی که هیچ
ارادے طلب در تو نماند نظم غافل در کار خویش و عاقل در کار دوست
عاشقان زیر هر دو نارنج خود رویدار دوست عاشق از دیدار جوید یا کندیل بهشت

در طریق عشق یار خود و نه یار دوست به طوبی لای خوش با و مر تران وقتت
الحق اگر موافقت میکنی خدا را در تقاضا و زبان اعراض نمیکشانی بر او واجب
و دوست میداری او را نظم همچو اسمیں پیش سرینه شا دو خدا پیش تغیش

جال بدہ تا با ماند جانیت خندال تا اید بهیچو بنان پاک احمد تا احد عاشقم بہ تہر و
 بر لطفش بجد ہد این عجب منفعا شود این ہر دو چند عاشقم بر پنج خویش و در خویش
 بہر خوشدوشی شاہ فرد خویش لا یحیۃ من شئ الا طمحبۃ اللہ موافقتہ از
 شہر طہائے محبت خدا موافق بودنت اورا دہ آہیچہ کند فیک و فی غیرک در تو و در
 غیر تو نظم مذہب عشق خود پسندی نیست بہ غریبی و در دمندی نیست بہ پسند غیہ
 ہر سدا کا بجا ہوتا پسندی چو ناپسندی نیست لا یحیۃ من یجبل لنفسہ وزنا
 ہر کہ گرداند و نہد نفس خود را مقدار و اعتبار و فلا وزن لہ پس نیست اورا هیچ
 قدر و وقار و نظم پاکہذا ہے کہ حق بگزیدہ اند و خویش را بہتر نہر بہر دیدہ اند لاگر
 تو خود را هیچ کس دانی چو خس بہ هیچ کس باشی نہا شی بہیچ کس لا یحیۃ علیکم
 ہر شاہاد بہنہب السلف الصالحہ را دروش پیشیان صالح نظم راہ آناں رو کہ
 مقبول تھند و در رہ حق رفتہ با حق ملحق اند ہاں مردن ان راہ گفت ہر خستہ
 در بندہ کو کہ کبر رفتی بسے لا یحیۃ فمن اداد اللہ بہ خیرا کیکہ خواہا بدیشی
 کند اخلق بر بندہ ابواب الخلق در را در روی او و قطع عطا ہم جندہ و ہر د
 عطا را در وحشی پروا تا باز گرداند اورا بذلک باں جفا و قطع عطا الیہ بسوی
 خود نظم اے جہائے خلق با تو ہر زمان گنجھا آمد اگر دانی نہاں ہ خلق را با تو چنین
 بہر خستہ تا ترا ناچار رواں سو کند لا یحیۃ من استغنی باللہ ہر کہ بے نیاز
 شود جدا از خلق احتیاج الیہ کل شئی مخارج شود بسوئے او بہر چیزے - نظم

اے دل خیال قدش در ہر سرے کہ باشد و آید بیائو بوش ہر سرورے کہ باشد
 یعاقبک الحق عزوجل عذاب میکند ترا خدا عزوجل بالفقر بسبب اظہار فقر
 والسؤال عن الخلق بسبب اظہار سوال بر مردم را و رفع الرجعة و جہدارد مہربانی
 من قلوبہم از دل ایشان کہ متر است لظلم از فقر و سوال در ملا خواہی ماند و دایم
 بسر ریخ و غنا خواہی ماند و اگر دازین شیوہ کہ نزد حق خلق بر بہم زدہ بے آب صفا
 خواہی ماند و آخر قہار و اس سوزش من کیف تدوتون چگونہ میرید و ما
 عرفتمہم دیکم و حالانکہ اشتہار پروردگار خود را لظلم وائے صمد وائے کہ نزدیک
 بردن شدہ بہر پیچ از راحت جا ہناجرے نیست ترا الشجاعت صبر ساعت شجاعت
 نیست مگر صبر یک ساعت لظلم صبر یک ساعت اگر از تو در آید در وجود و از شجاعان
 مینویسند تیریں میدان مرا یا طالب الاشیاء من غیبہ اے جو بیند
 اشیا از غیر او ما انت عاقل نیستی تو عاقل هل شمسی آیا ہست چیزے کہ کھولیں
 فی خزائن اللہ کہ آن نیست در خزائنہائے خدا لظلم از کسی دیگر چہ میخوای مگر بحق
 زد و ادن مغلس آمد اے پسر ہمیں از خواہیدنی از غیر او و آب ازیم جو مجو از
 خشک جو در زرق از وی جو مجو از زید و عمر بستی از دوسے جو مجو از بنگ و طمر و در بخوای
 از دگر ہم او دہد بہر کفش میل سخا ہم او ہند و ایاک و الجسد پر پیر کن از حد فائدہ بیش
 القربین بدستی کہ آں بدہشتینی است هو الذی خرب آں آنت کہ دیر ال غتہ
 است بیت ابلیس خانہ شیطان را و اھلک کہ دہلاک کردہ است او را و جلالہ من

اهل النار گردانده است او را از اهل دوزخ و جعله ملعون الحق غرض جل
 گردانده است او را را نده رحمت حق غرض جل و مملکت و انبیاء و خلقه گردانده
 است او را ملعون بفرشتگان و پیغمبران و مردمان نظم روزنک حسد گیر که همراه بدست
 آهرا که حسد نیست شقی آمده است و در خانه ابلیس حسد زد آتش ملعون حق و خلق
 بلی از حسد است و در نقطه احوال العلوم آورده است که عمده عبارتست از که اوست
 نعمت غیر دوست داشتن زوال او و غبطه آنست که ناخوش نیاید و دوستی نعمت
 و دوست نداری زوال او را لیکن آرزو کنی شل آن بدست خود قال علیه الصلوة
 و السلام المؤمن یعطی و المنافق یحسد اول حرام مگر نعمتی که بفاجر یا کافر باشد
 و با وی می یابد بدان بر فتنه انگیزی و فساد و ایندای خلق پس اگر گراست کنی آنرا
 و دوست داری زوال آن بیع ضرر باشد ترا و این از اهل حسد نیست نظم
 آنچه در دین نفس باشد فلو و آن حسد باشد ترا گیر و فلو و آنچه از بهر خدا ترا پاک
 راست و آن حسد بود طریق اولیا است و فائده غریب از ترجمه فتوح العقیب تباریه
 است نظم که نند در دل ترا بغض کسی و عزمه کن فعلش بشیخ حق بسی و اگر در پس
 بینی که میخوش خدا است و نیست با شیخ رسول راست راست است و مرجا اهل و سهلا
 با قبول و شفق گشتی بحق با هم رسول و در بود فعلش همه مقبول حق و نور فیض
 می نمانی حدیث و الحق این باطل هوای بود و و ناله زمره و آن خدا سکر بود و
 باز کن ای چایز و دینی دشمن او ماضی حق می شود و تو به کن از بغض او خواه از خدا

دوستی او بچین با صفا دتا موافق با خدا باشی مدام رحمت جاوید یابی و السلام
 همچنین اگر چه کس یا بی بدل شود خدا را از هوای خود گسل بفعل و قول قیل و قال
 و تمسک و زوال بمیار کتاب و منش لاگر بود محبوب او محبوب دارد و بود مغضوب منبغض
 شمارد تا نباشد حب و بغضت زهوا بد باشد از بهر خدا و مصطفی شود موافق با خدا سنے
 با هواد شود مخالفت با هوای سنے با خدا و از آنکه نامردی بایں اسے مروارہ و انجمنی رو
 در نه می آنتی بچاہ و الهوائی لایق باری محض و قد ضبط عن سبیل الله در اس
 یا علام لو کان عندک ثمرۃ العلم و البرکۃ اسی پیر اگر بودی نزد تو ثمره و حاصل علم
 و برکت اولما سمعیت ہذا آئینہ نگ دلونی کردی الی ابواب السلاطین بسوی و سنے
 سلاطین و اہل دنیا فی حفظ نفسک در فراستن خطبائے نفس غر و شہوتہا و آمد و آمد
 او نظم کی ترا پر وے سلطان شادی و نور علم از بر درت تا مال شادی و چون تو قدر علم
 حق نشاختی و لا جرم سرور و روشن باختی و حق ترا ہم کردی و در و تار نہ پیش
 مرداران دنیا خوار و ز اسلا بجہ نوم القوم غلبتہ خواب ایں جماعہ غلبہ است
 یعنی خواب نبردند و فتنہ غلبہ کند اکلہم فاقہ خوردن ایشان فاقہ است یعنی
 پیروزند و فتنہ ناپاچہ شود نظم سخن آنگاہ کہ حکیم آغاز بدیا سرگشت سوئی لغو و راز
 گردنا گفتش خلل زاید و یا ز نا خوردنش بجاں آید و الحرس د اہلہم و گنگی و
 خاموشی روش ایشانست نظم اصل کار صوفیاں کم خوری است و ذکر و فکر و خلوت
 بیداری است و جز حضور دوست نبود دین شان و گنگی و خاموشی است آئین شان

آمدن ایشان و تنهنائے ایشان نظم این چه معنی گری و درویشی است *
 تا مسلمانی و کافر کیستی است * و زردی و راهزنی بهتر ازین * کفن از صده کنی بهتر
 ازین صنایع زمانه صناع شد وقت تو و جعلت الله حدودا بلا معنی و گردانند
 خود را صورت بے معنی نظم آنکه چون پسته ویدش همه منفرد پوستان بر پوست بود همچو
 پیاز * پارسیان روی و مخلوق * پشت بر قبله میکنند نماز حسن الخلق هوای
 یو ثقیف جفا و الخلق نکو خونی عبارت از انشت که اثر نکند در تو بجائے مردم بعد
 مطالعته الحق پس از نگرستین تو کنونات تصرف حق را و استضعفار نفس است
 و خیریند اشتن نفس خود را نظم هر چند که پیوند رخسار هزار * بخندم بر رخ شال
 چون گل تازه بهار * تا شاید جز از دوست ز سر رشته کار * با هیچ کسی بجایم نیست
 عیار * المحبته می تشویش القلب محبت آن در دیت که در دلها نفع من المبوب
 می افتد از محبوب فیصیر الدنیا علیہ پس گیرد و این جہاں بر و یعنی بر محبت
 الخلقه خالق جمع نیک همچو خلقه اکثری و مجلس دشت ماتم زدگان نظم گویا همه غمناک
 جہاں در یکجا * جمع آمد و بدو عشق نامش کردند و یاد غلام کلما اقراہ ای پسر هرگاه که
 بینی اورا من الوجوه المحسنه و تجب از روی زیبا و دوست میداری اورا -
 و فوجت ناقص پس آن دوستی ناقص و ناقص است انت معاقب علیہ
 تو عذاب کرده شوی بر او الحب الصبحم الذی لا یتغیر و دوستی صحیح تغیر پذیرد
 ار هو الذی تراه و آن آنست که بینی اورا بعین قلبک بچشم دل خود و هو حب

الصديقين الروحانيين آن صادقان روحانی منزله از حظوظ نفسانی است
 نظم عشق آن بگریز که جمله انبیاء یافتند از عشق او کار و رضا عشق آن زنده گریز
 کاس باقی است از شراب جان فرایت ساقی است نظم بر صورت زیبا که ترا
 روم نموده خواهد نلکش زود چشم تو رود در دل بکسی ده که در اطوار وجود
 همیشه با تو خواهد بود

اصول صوفیه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الحمد لله الذي مواهب النعم والصلوات على مظهر الكل ولا تم عليه وعلى
 الله وسلم اما بعد عرض میدار و تراب اقام دوستان لایزال الفیقه ابو المعانی
 که این صحیفه است منتخب از سخنان اهل ذوق و عرفان که چون مرقع صوفیان از
 هر جائی پاره پاره فراهم آورده برشته ترتیب لایق بهم دوخته باشند که بر مکه طریقت
 را الهامی و موسی صفتان بادیه راجس اقباسی باشند چون این نامه عاوی فحادی
 اصول این طایفه و دانش اصول صوفیه مناسب بمزد منه الاستغاثه
 و علیه التکلات باسم سبحانه از لوازم نظم آنجا که کمال گریائی تو بود و عالم نمی

از بحر عطائے تو بود و ما را چه حد و حدش ثنائی تو بود و ما هم حدش ثنائی تو بود و ما الهی
 این صوره خیالی را آئینه تجلیات جمال خود کن نه علت حجاب و دوری و این نقوش
 و همی را سرپائے دانی ما گردان نه آلت جهالت و کوری و محرومی و مجوری همه
 از است ما را با ما نگذار ما را از ما رانی گرامت کن و با خود آشنائی را از زانی دار و
 رباعی یارب زد و کون بے نیازم گردان و از افسر فقر سر فرازم گردان و در راه
 طلب محرم را زم گردان و زان راه که شوسے تست بازم گردان رباعی یارب دل
 پاک و جان آگاهم ده و نه شب و گریه سوگامم ده و در راه خدا دل خودم بخود کن و
 انگیزی خود ز خود را هم ده و رباعی یارب همه خلق را بمن بخون و در جمیع جهانیاں
 مرا کیون و دل من صرف کن از هر چیزی و در عشق خودم کجاست دیگر و کن
 حضرت چوں که ترانمت هستی و ادبیت در درون جز یکدل نهاد است یا در محبت
 بگرد باشی و یکدل و از غیر او معرض و بر مقتبل نه آنکه یکدل را بینه پاره کنی و هر پاره
 در پی مقصد آواره نظم دل در پی ایں دانش نیکوست ترا و یکدل داری که است
 یکدوست ترا و تفرقه عبارت از آنست که دل بواسطه تعلق با امور متعدد پراکنده
 سازی و جمیع ترا آنکه از همه بشا بده و احد پر داری جمعی گمان بر ند که در جمیع اسباب
 است و تفرقه اید مانند ذرّه یقین دانستند که جمیع اسباب از اسباب تفرقه است
 دست از همه افشا نند و رباعی اسی در دل تو هزار مشکل ز همه و مشکل شود آسوده
 ترا دل ز همه و چون تفرقه دست حاصل ز همه و دل را یکی ساز گیسل ز همه ....

رباعی اسی سالک رہنم زہر باب گوی : جز راہ وصول رب ارباب مہوسی :
چوں علت تفرقہ است اسباب جہاں جو جمعیت دل زجمع اسباب جوی : چوں سبحانہ
تعالیٰ ہمہ جا حاضر است و در ہمہ حال بظاہر و باطن ہمہ ناظر زہی جہارت کہ تو دیدہ از
لقائے او برداشتہ سوئے دیگران نگری و طریق رضاؑ او یگذاشتہ راہ دیگر سپری نظم
آمد سحران و بلر خونیں جگراں ہو گفت اسی ز تو بر خاطر من بار گراں : شرمست بادا کہ
من لبویت نگراں : با شتم تو کنی چشم لبوئے دگراں : میباید کہ بکوشی و خود را از
نظر خود پوشی و یزدانی اقبال کنی تحقیقی اشغال نمائی کہ درجات ہمہ موجودات
ہمہ جمال جمال او نیند و مراتب کاینات مرئی محال او بریں نسبت چنداں بر او مست
نمائی کہ بجان تو آہینہ و دستی تو از نظر تو بر خیزد و وصل در بیان قرب نو اقل و قرب
فرائض در مقدمہ سلوک آورده بدانکہ سالک را اول فنائے صفات میشود و بعد فنا
ذات خدا تعالیٰ بسیح صفات ذاتیہ است کہ آنرا ایمہ سبع دارکان الوہیت دامنہات
صفات نیز گویند و آن اہمیت حیات و علم و ارادت و قدرت و سمیع و بصیر و کلام
پس فنائے صفات سالک بصفت اللہ از اینست کہ حیات او اورا با حیات حق و
و علم او با علم حق و ارادہ او با ارادہ حق و قدرت او با قدرت حق و سمیع او با سمیع
حق و بصیر او با بصیر حق و کلام او با کلام حق اتحادی و معینی ہاست معنی کہ نیز آن
بجمل ممکن نیست اگر نظر سالک بالحقیقہ بر آن اتحاد افتد و کما حقہ بدیدہ اند و شنود
و گمان خودی و وہم دوی کہ آنرا وجود موہوم و حجاب میگویند دور کنند و برین مقام

سالک از خود فانی و بحق باقی گردد و بعضیات مذکورات و این را قرب نوافل گویند چنانکه
 کلام تدبیری است که گفته اند سمعاً و لباً و بصر و اذناً و لساناً و بی یاغذی و بی عیش و بی شوش
 و فانی ذات هنوز باقی است بدانکه در فانی اصفیات هنوز اضافت سالک میکند
 چنانکه گفته اند سمعاً و لباً و بصر و اذناً و لساناً و بی یاغذی و بی عیش و بی شوش
 و چونکه در مقام فناء الفنا رسد اضافه از سالک بر شیر و آهل شعور سالک است بر فناء
 خویش تا آنکه شعور محو نشود و فناء الفنا میسر نگردد و اضافت و نسبت بر فاست کل من
 علیه ما فان اینجا در یاد و کل شیئی هالک الا وجهه سر بر نهد و کائنات الله و لم
 یکن مع شیئی و الآن کما کان و فانی ذات اینجا تمام گشت این را قرب فرایض گویند
 و در خلاصه اشعه اللغات آورده بدانکه متقربان از چهار حال بیرون نمیشوند با متحقق
 بقرب نوافل اند فقط ایشان را صاحب قرب نوافل گویند یا بقرب فرایض فقط ایشان
 صاحب قرب فرایض گویند یا مجمع بین القاریین بی تفقید باحد هادی و بی سنا
 که گاهی یکی بلکه معا بهر دو قرب و احکام آن متحقق باشند و این مرتبه جمع الجمع و قاف
 قوسین و مقام کمال خوانند و یا هیچ یکی از این احوال سه گانه متقید نمیشوند بلکه در ایشان
 که هر یک از قربین ظاهر شوند و هیچ بینهما نیز تفقید هیچ یک از این احوال این را مقام
 احدیت جمع و مقام اودانی خوانند و اصل در اشعه اللغات آورده که تحقیقت
 وجود در این حیث هو بی ملاحظه نسبت و اعتبارات اگر چه نسبت تجرد از همه باشد
 وجود مطلق و ذات بحت و هستی صرف و عیب هو نبوده و احدیت مطلقه و احدیت ذاتیه

گویند و ازین حیثیت مرتبه دمی ازان بلندتر است که متعلق علم و کشف و شهود و توانند
 شد بدست علم و دانش و امن ادراک او توان گرفت و بدین کشف و شهود و توان
 جمال او توان دید و او بر مراتب تنزلات است علما و عینا که باعتبار ازان متعلق
 ادراک و کشف و شهود میگردد و اول مراتب تنزلات دمی علمی منزل و میت بشان
 کلی جامع مر جمع شیون البیته و کونیه ازلیه و اهریه را بآن طریق که خود را باین کلی
 به اندک امتیاز شیون از دیگر میراباین اعیا و تحقیقت محمدی گویند و اگر باین ملاحظه
 انتقائے اعتبارات کنند و احدیه گویند و باعتبار صلاحیت دمی مرا اعتبارین که باین
 حقیقت محمدی است و عده و برنخ اولی و برنخ کبری گویند و وصل در بیان بریا
 و برکات و معاينه در شرح دیوان امیر آرد و تحقیق مقام آنکه نوم ذکوة حواس است
 از اعمال خود بسبب کمالی که ایا دمی ایشان گردد و از نقصا حدیجرات بدماغ و آنچه درین
 حال بنیدر و یا است و غیبت زکوة حواس است بسبب التذاد فیضی که از عالم عالی به
 شود و صاحب حال را از عالم شهادت بعالم غیب کشد و آنچه دران حال ویده شود
 مکاشفه و مشاهده است و صحو آنست که از عالم عالی به فیضی برسد و حواس ظاهر و کونیات
 صاحب ذقت بعالم معنی و وصول یابد و آنچه در ویده شود و معاينه باشد و وصل
 در توبه در زین الفقرا آرد و توبه بارگشتن از چیزه که مذموم است در شیخ بسو و چیزه
 که محجوب است دران و توبه بر سه قسم است اول توبه میانه او امانته و آخر او امانته هر که توبه
 کند از خوف عذاب صاحب توبه است آنکه توبه کند بطبع ثواب صاحب امانته است

و هر که توبه کند مرا عتقه لامر نبیرا عی خوف عذاب و نه طبع ثوابه او شیر است قال
 علیه الصلوٰة والسلام الدماء تؤتیتہ نظم توبه چه باشد بشان آمدن یا بر دور
 حق تو مسلمان آمدن یا عام را توبه زکار بد بود یا خاص را توبه زیاده حق بود یا
 گفت پیریه کاغذین ره پیشواست یا توبه یکن ادر چه آن غیر خداست وصل
 در دوع پیریه کاراں بسبب از خوردن لقمه مشبه آمیز و احتیاط کردن در اکل طلال
 نظم نفس خود را بند کن در کوسه حق یا تا بکلی بازگرد و سوسه حق یا بگذر از
 شبه تلاش هم ده یا خواب خود را بچو خود از سر نه یا عن العوث الاعظم

رحمى الله عنه واصحاب الاربعة اشارت الى التوقف في كل شئ
 وترك الامتداد عليه الا باذن الشارع فان وجد الشارع فيه
 فعلا فتناوله والا ترك وصل در زهد در خلاصه ارشاد آورده است که
 زادت ناخواهاں و سرودلی از دنیا و کرم بر عقبی یعنی التقاع رغبت از نعم فانی
 بطبع نعمتها می بهشت جاودانی نظم چه باشد زهد و فانی اے نکو مرد که از دنیا
 کنی یکبارہ دل سرود و لغیر و چل زمین للناس حب الشهوات من
 النساء والبنین والقناطیر المقنطرة من الذهب والفضة والحلیل
 المسومة والانعام والحراث ذلک متاع الحیوة الدنیا ہاں آورد و پیش
 هر که بایش شش چیز گرفتار است از مقام زہد بر کنار است و آنرا کہ از تنہا دل سرود
 در عالم زادت مرد است نظم غلام بہشت آنم کہ زہر چرخ کیود و زہر چرخ رنگی تعلقی

پذیرد آزاد است * سبیل الشیخلی عن الزهد فی سواد آن زهد فیما سوی الله
 نظم لذت دنیا اگر زهدت شود * طربت خاصان در کامت دهند * وصل
 تقوی پر نیز گارست و آن بر سه قسم است تقوی عام و تقوی خاص و تقوی خاص
 الخاص فی تفسیر البیضاوی و له ثلث مراتب الاولى التولی عن احد اب
 المخلد و البهزی عن الشرایع و الثانية التجنب عن کل مایوثم من فعل او
 تریه و هو المتعارف باسم التقوی فی الشرایع و الثالثة ان ینزه عما
 لیشتغل سمره عن الحق و تبطل الیه لشرا اشتداه و هو التقوی الخفی
 المطلوب بقوله و اتقوا الله حق تقاته و وصل در ضمنی تفسیر القشیری
 الصبر حبس النفس و کذا الک علی ثلثة مراتب صبر ما امر به العبد
 و صبر عما هی و صبر عن الوقوف تحت جرایان حکم علی اما یرید اما فی
 فوات محبوباته ام هجوم بالابطس طبعه فاذا اترقیب عن هذه الصنفه
 بان لا یصیبک مشقة او تنال راحة فذلک رضی لا صبر و وصل
 در توکل در ارشاد آورده که معنی توکل خود را بیرون بود و مولی عزوجل و توکل
 شرط ایمانست چنانکه مولی عزوجل میفرماید و علی الله فتوکلوا انکمتم مومنین
 فرمود و خدا را عزوجل توکل کنید اگر بوسه گیرید و ید قال علیه الصلوة و السلا
 لو انکمتم تتوکلون علی الله حق التوکل لرزقکم کما یرزق الطیر تغذ و خصما
 صا د بروح بطا نا یعنی اگر شما بر خدا عزوجل توکل کنید چنانکه سزا است شما را همچون

روزی دهد که مرغان یا باغ و مرغال اگر سده بیرون آیند از خانه و شبانهگاه میریخته بازرو
 و در توکل سخن بسیار گفته اند و لیکن در دعا و ارف چنین گفته که من در توکل سختی ازین لغو
 تر ندیده ام که یکی از بزرگان گفته است که توکل پس بود که بدانی که هر چه مولی تعالی
 فرموده است از بندگی تو بے توفیق توانی آورد یا پیوسته بخیر است توفیق مشغول باشی
 و هر چه مولی تعالی در دنیا قسمت تو کرده است بے یاری همه مخلوقات بتو تو اندر رساند
 تا دل از همه خلق گسسته داری و این توکل فریضه باطن است که دل با سبب و محبوبات
 نه بندی نه آنکه دست از اسباب و محبوبات باز داری باینکه در اسباب زده باشی باطن
 از اسباب جدا داری چه کسب کردن سنت است و کسب ناکردن خصمت است
 و کسب ناپدیدن بدعت است و روزی از کسب ناپدیدن فریضه است نظم ده بکاریم
 و روزی میجویم بدانند پنداری که روزی ده و هست وصل در صدق عبارت از است
 که ظاهر و باطن برابر بود بلکه باطن از ظاهر خوشتر در رفیق فقر آورده که الصادق

من صدق فی اقواله و الصدیق من صدق فی جمیع اقواله و افعاله
 و احواله وصل در احوال و این پاک سامن عمل از ری قال السهل الا خلاص
 ان یکون سکون العبد و حرکاته الذی تعالی جاهده و قال الودیم اخلص
 است که رویته تو از عمل مرتفع شود یعنی عمل از خود نه بینی و نه از حق و نه از حق و نه از حق
 فاعل حقیقی اوست و تو اتنی برین وصل در محبت فی التعرف قال الجبید المحبته
 میل القلب معناه ان یمل قلبه الی الله و الی الله من غیر تکلف یعنی

محبت میل دست بمطالعہ جمال و انجذاب روح بشاہدہ جمال ذات و اس برترہ قسم
 است اول ذاتی دوم صفاتی کہ آنرا اسمائی نیز گویند سیوم انفعالی کہ آنرا آثاری نیز
 می نامند محبت ذاتی عبارت از ارتباط و تعلقی است بحضرت محبوب پے آئکہ اورا
 حبیب دانند یا محبوبی شناسند یا به امری دوست میدانند اما نمیدانند کہ چون و چرا
 و در خود کشش پید نظم لطیفه است ہنائی کہ عشق و خویشد کہ نام اس لب لعل و خط
 رنگارینست * بلکہ میل و آنچه آب است کہ بر دفع اس قدرت نباشد و علامتہ صحبتہ
 ایں آنست کہ صفات متقابلہ محبوب چوں وعدہ و وعید و تقریب و تبعید و اغراض و ازالہ
 و ہر ایت و اضلال بر محبت یکساں شود و موارث فقر و جلال و ملاوت لطف بر و سے
 و جمال بر و سے آسان گردد و نظم خواہی تو بلطف کوش خواہی بہ تتم * ہست از تو
 صفات متقابل ہمہ خوش و محبت اسمائی و صفاتی است کہ محبت بعضی از اسمائہ
 و صفات محبوب را چوں افضال و انعام و اعزاز و اکرام بر او داشت اختیار و اختیار
 کند بے ملاحظہ وصول آثار انہائے بوی - و محبت انفعالی و آثاری کہ اس اختیار و اختیار
 بنابر اصول احکام و آثار انہا باشد بوی و از انہا ہاں محبت ذاتی است کہ لایزال
 از ضعف نقصان و زوال مبرا است و از لغت و تغیر و انتقال مبرا و عبارت از محبت
 است آئکہ عارف شیرازی میفرماید نظم علل پذیر بود ہر بنا کہ می بینی * مگر بنائی محبت
 کہ ضالی از غفل است * قول سید الطائفۃ المحبید فی المحبتہ قال عبد ذاہب
 من نفسه متصل ید کر دتہ قائم بادی حقوق ناظر الیہ بقلیہ احرق

قلوب الزواهره بتدوین صفاتی شریکه حسن کاس و در سر و کشف له الجبار من
استار عینه فان تکلم بیا الله وان تخارک نلله وان سکن فتح الله ففوز بالله
والله مع الله واصل شیخ نظام الدین قدس سره فرمود اگر سالک را در آشنائی
سلوک در طاعت و عبادت حق فتوری افتد و فتوحی نماید واقف شود اگر آں روز
فی الحال خود را در یاد و بانایت آید باز سالک گردد و اگر هم بر وقوف ماند راجع شود و نیز
فرموده بلیه این راه بر هفت قسم است اعراض و حجاب و نقصان و سلب و مرید و
سلب و قدیم و تسلی و عداوت مثلاً اگر از محبت فعلی آید که مکروه محبوب او بود محبوب
از وی روی گرداند این اعراض بود اگر آں محب از آں فعل باز آید و مستغفر و تائب
گردد و عذر خواهد آں اعراض باقبال بدل گردد و اگر محب هم بر آں فعل مصرا باشد
حجاب پیش آید اگر محب ازین هم پشیمان نشود و معذرت پیش نیاید کار بتفصیل کشد
یعنی محبوب از محبت جدائی گزیند اگر محبت ازین هم متنبه نشود و سلب مزید شود یعنی فتور
در وظایف و نوافل افتد اگر محب ازین هم باز نیاید سلب قدیم روی نماید یعنی فعل و
تذلل و واجبات افتد و از توفیق طاعت و عبادت باز ماند اگر محب ازین هم توبه
کنند یعنی روی نماید یعنی بر توفیق ذلالت و واجبات بیخ اندوختن و نداشتن باشد بلکه
دلش بر جدائی عجب باساید و زار گیرد اگر اینجا هم اغفال و ایهمال کند عداوت پیدا
آید معامله احباب را معامله اعدا بدل گردد و خود با ندهد و صعل در بیان تجرید و تعزیر
تجرید قطع علایق ظاهر است و تعزیر قطع علایق باطن پیر میراں میفرماید آنچه که دست

آرامی بدی و آنچه در سپهر ارمی نهی یعنی تجرید آنست که هر چه از انشا در دست
آزاد کنی و تقرید آنکه از سر و دل میل خیال آنها بیرون کنی در مونس الفقرا میفرماید

التجريد القطاعه عما هوء والتقريد غيبك عن روية ما سوا
وصل در بیان توحید در شش قسم مذکور است که توحید یکی دانستن باشد یکی

دانستن باشد بفرادانه یعنی اگر با دوی جزا و نهی توحید نباشد حضرت پیر سادات میفرماید
که توحید عام آنکه جزا و نهی توحید خاص آنکه جزا و نهی توحید مایه توحید نه آنست

که او را یگانه و الاهی توحید آنست که او را یگانه باشی و حضرت ایشان مایه فرمودند که
یکی گویان در عالم بسیارند یکی دانا کمتر یکی دانا بسیارند یکی کمتری یکی بسیارند

یکی باشد کمتر و در رفیق الفقرا آورده توحید حقیقی آنست که حق سبحانه و برود صراطه خیر
گواهی میدهد شاهد الله الله لا اله الا هو پس توحید حق اصل آنست و توحید

خلق فرع است چه گفته او را میگویند ازینجا است که گفته اند التوحید للحق والحق
طفلی و بر هر که صفت احدی حق تجلی شود او سودر گردد و آنچه لشهادت ملائکه و الواعلم

را بشهادت خود قرین گردانند لك تشریفهم تکریم الله سبیل التنبی
عن التوحید فقال و یحک من عزف التوحید فهو مشرك ومن اجاب

عن التوحید فهو ملحد ومن اشار الیه فهو تنوی ومن اوما الیه
فهو عابد وثن ومن یطوفه فهو غافل ومن سکت عنه فهو جاهل

ومن وهم انه واصل فلیس له حاصل ومن زعم انه واحد فهو فاضل

وکل ما امرتوبادهاکم و ذکرتموه لیغفرکم فی التوبه معاینکم فهو معرفت

مراد و دایم محدث مصروع مثلکم و جاء فی الرساله القشیریه قال

الجید قدس سمره اشرف کلمه التوحید ما قاله ابو بکر الصديق رضی اللہ

عنه سبحان من لم یجعل الخلقه سبیلا الی معرفته هو الحجر عن معرفه

آید دست حقیقت توحید از عبارت برتر است و از اشارت منزہ شیخ عطاری می فرماید

نظم لے اشارت می پذیرد لے بیابان کسی زد علم دارد فی نشان سبید

حسن قدس سره میفرماید نظم بر زبان حرف آید و در دل خیال برتر است از دو

ملک لایزال گرچه توحید بخوانیم ما هم تو دانائی که نادانیم ما وصل در بیان فقر

در محض نفحات آدوده فقر آں طایفه اند که لک پیچ چیز از اسباب و اموال دنیاوی

نباشد و در طلب فضل بر رصوان الہی ترک ہمہ کرده باشند و باعث این طائفه

بر ترک یکی از سه چیز باشد اول رجائی تخفیف جناب با خوف عذاب چه حلال حساب

لازم است و حرام را عقاب دوم توقع فضل ثواب و مسابقت در دخول ختہ چه فقر ابیہ یا

سال پیش از اغیا در بہشت در آیند سوم طلب جمعیت خاطر و فراغت اندرون

از برای اکثر طاعت و حضور دل در آن و فقیر را در مقام صوفی و صغی دیگر آید بود آن

سلب نسبت جمیع اعمال و احوال و مقامات از خود و عدم تکیہ آنچنانکہ پیچ عمل پیچ

حال پیچ مقام از خود نہ بیند و بجز مخصوص نداند بیکه خورانه ببند پس اورانہ وجود بود

و نہ ذات و نہ صفت محو و محو فنا در فنا بود و این حقیقت فقر است ششایج فرموده ...

ای هدیش تجلی فقر زاهدانه است و اگر فقر صوفیانه فقر زاهدانه دست از آشیا کشیدن است
و فقر صوفیانه خود را ندیدن است اینست آنکه گفته است نظم فقر سر و فقر بود نابود را فقر

یسور و خرمن موجود را وصل قال علیه الصلوة والسلام الفقر سواد الوجه

فی الدارين و کاد الفقر ان یكون کفرا در رفیق الفقر آورده بعضی گویند این
حدیثها در حق اصحاب فقر منظر اریست زیرا که ایشان بقسمت خدا راضی نباشند بلکه
ساخته و شاکی باشند و تارک و الفیق و واجبات و شب و روز در غم و غمیل خرقه بگذرانند
و غم امور دین و دانه آخرت را ندارند اگر نفس ایمان سلامت بر ندارد غنیمت ابدی

عذاب خلاص باشد اگر در ایمان خلل افتد لغو باشد منها جاوید در دوزخ بعد از اب
گو ناگون گرفتار باشد اینست سخن اهل ظاهر با اهل باطن را درین سواد الوجه وجهی دیگر
است چنانکه مولانا محمد شیرین گویند میفرماید نظم از سواد الوجه فی الدارين گریابی خیز
چشم بکشا و جمال فقر و کفر ناگردد تا تو در بند خودی غور را بنحو پوشیده بیاچنین کوفه

و کفر با گریابی اثر چون حق پوشیده گردد می انگهی کافر شوی چون شوی کافر
ایمان آنرا با یابی خیز و قولهم فی الفقر و المسکنة قال بعضهم الفقر من له ادنی

شیء و المسکین من لا شیء و قال بعضهم المسکین من له ادنی شیء و الفقر

من لیس له شیء و قال بعضهم الفقر و المسکنة شیء واحد قال المشایخ الفقر

لا ینتج الی الله عدم اعتقاد زکال یقین و تسلیم باشد دل بند کردن بعلیم الله

کنی بجله بجالی من سوا الی مصرعیم که درست روش بنده پیروی داند و وصل

در نواح آوده که فنا عبارت از است که بواسطه استیلائی غلبه بر حق بر باطل
 باشد و او شعور ندارد که فانی فنا در فنا مندرج است زیرا آنکه صاحب فنا را اگر
 بقائے خود شعور باشد صاحب فنا باشد بجهت آنکه معرفت فنا و هو صوف آن از قبیل
 سوئی حق اندای شود و آن منافی نباشد نظم زیناں که بقائے خویشین جوی در از من
 هستیت جوی کنی خواهی تا آنکه بعد خویشین خواهی که در من فی از راه فنا گرایی
 لا یجوز توحید یگانگی که ان یعنی تخلیص و تجرید از تعلیق با سبب حق سبحانهم از دو م طلب و ارادت
 هم از جهت علم و معرفت یعنی طلب و ارادت و از جهت مملو با و مواد است منقطع گردد و همه مملو با و
 و معقولات از نظر بصیرت او مرتفع باشد و از همه توجیه بگرداند و بغیر حق سبحانهم از شعور
 فاقد نظم توحید بعرف صوفی ای صاحب سیر تخلیص دل از توجه او است زغیر در مرکز زیناں
 و مقامات بیور گفته اند که فهم کنی منطق طبر و وصل در اصلاح صوفیه آوده بدلیل گفتار
 تعقیب قلب است از که درات قالب دنیا عبارتست از آنچه بنده را از خدا باز دارد و از اینست
 عبارت از است که هر چه بنده را باشد اضافت بخود کند چنانکه سر من و پا من من بچین و چه
 در دنیا آنکس باشد مراقبه فطرت جوارح است از مخالفت حق - جمله عبارت از تقرب به
 است بسوئی حق با فائز عینیات حق دارد و عبارتست از آنچه مازل شود بر دل از
 معانی از عالم غیب - حجاب عبارتست از انطباع صور کونیة است در دل که مانع قبول
 حق بود و وصل عبارتست از نشیانی طریقه و حق دانستن علم بالله و اب .....
 —————

روضه کلاوراد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ای یاد تو جهان بخش دل افروزده به صد مرتبم راحت ز پیما آورده به بر باد تو در گوشه خلوت
به نیاز به پرگزوده صد عیش نهانی برده به کل گله از تقرب اظهار و اظهار ریاضت اسرار و آثار
آن نازنین مقبول چارینش قبول باو نظم ز بهر شاه پیما به جلد عالم به علیه و آله صلی
وسلم بعد میگردد نظم حیران حال لایزال به سرگزشته عشق ابوالعباسی که این صیغه است
پیر لطیف موسوم به روضه الآوار مرتب به چهار فصل در باب شغل کاری و شب زنده داری
طالبان صادق و صابان طالب پرورش سلسله در ویشای که است نشان حضرت
قادریه که بصورت خوب به نگینان چهره نانی مطلوب است و رباعی این سلسله چون هست
به رباب بسند به ولایت در ویشوق ارباب بسند به هر کس که بدین سلسله دست زده است به
انداخته به نگینان خوش کند به **فصل اول** ای مدونش آنکه فرار و لغو از که لولا که طار

قبای و ناز و ست میفرماید صلی الله علیه وسلم الدنیا ما حوت و ملعون ما فيها الا ذکر الله
ترجمه بهر لغت خداوند نظم دنیا و هر چه هست در دنیا به غیر ذکر خدا که صاحب ذکر به
در دو عالم به جنت اولی به پس آبا و اجداد کی گوش تا از غیر او بگریزی و پیاوش و دینوی
بلکه امروز حاضر دم باش که دمی یاد او نیز آید و گرنه خود نگری که از حسرت در فردا به توبه کشا
نظم دم را غنیمت شمار و عمره آهنا که رفتند از باب بهین دم اند به باید که در نشست

و اندر رفت هر کجا و هر طور که باشی و یانت بذر که او نیز باشد تار حشمتی تر و تازه بے اندازه در میان
 بر تو افتاد شود و خصوصاً بنیم شمی را پاس داری که آنوقت محمود و رهنما مقصود است **نظم**
 خلق که تو بنیت طلب یافتند و کا مقصود در دل شب یافتند و در صبح گاه بناله و آه بسیار
 بدعا و استغفار در کار باشی که اثر عجیب دارد **نظم** ساقی دم صبح مشکبار است و غافل نشوی
 که وقت کار است **نظم** روبرو در دل بنشین که کال دلبه گاه به وقت سحری آید یا نیم
 شبی باشد و آورده اند که یکی از بندگان بیداران راه که شبستان سیاه را از شمع آه خور
 روشن و بلوطایف و اوراد و گلشن داشتی شبی خوابش در ربود و از وظایف که او را و او بود
 بچفت تا که در واقعه بیدار کرد که دلنواز پرده نشین حور عین گرد آں پاک دین حلقه زده اند
نظم نیازم جبین جمله ناز و بخونی و بشوخی عشوه پرواز و بر و چوں صد برامیج حسن
 کامل و چو آرام جان و راحت دل و وار پی اینها ز آلے سیه روی تیزه خونی بد بود
 پیدا شد **نظم** که چنان که در پیش بود و مردمان دور رخ اختیار کنند و این مردمان
 کچهره کان ناز پر در و متوجه شد و گفت **نظم** که اسی کچهره گاه بسویم که امید و بدین خوبی
 بگوئیم که امید و این مغفرت مردم خواره خود کسیت که از سختیش نتوان کینفس نیست
 گفتند ما آن شبها نیم که بذر خدا منور و آئینه و این شبیت که از تیرگی غفلت بر آورده پتار
 شد و بیدار باش **نظم** ختم نهارت گر چنین باشد ترا و اگر قیامت اهدم این باشد ترا و ما
 ای درویشی بینی چه عتبه مشکل و چه واقعه فانی است مصرعه در خانه کس است
 یک حرف بس است و این غزل یاد گیر که این فقیر تو میگوید غزل شب شکین که

در وقت شبها از نور است مظهر غاشیه پرورده بروی خوراست و بهر بر خیز و بزن دست
بر آن طره حور که چسبان راحت آرام دل ریختار است و غافل از شب میشود که
درین پرده سیاه و سرخ عشو که در حور و شبی مستور است و ظلمت شب که در نور خدا
می تابد و ظلمت و چشمه حیوان بنظر منظور است و گوشه فقر و دل جمع شب تاریک حضور و
پهنتر از ملک فریدون و فقر فقر است و چند خسی نغم ای غمزه شب خیزی کن و دل تنگ
از اسرار خدا مستور است و اگر زبیدی اری شب نیست معالی سرخوش و روزگار چه سبب
است و شش و مجنونیت و فصل و یکم طالب را باید که نیم شب برخیزد و این کلمات بخواند
چنانچه از ام المومنین سیده النصارى الله عنها منقول است که چون آن سرور بستان
رسالت از شب قیام فرمود و طوطی زبانش باین کلمات ناطق شد و لا اله الا انت سبحانک

اللهم و بحمدك استغفرک لذنبی و اسئلك رحمتك اللهم زدنى علماً و لا تنزع قلبی عن

إلهی یقین و هب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب پس از آن وضو بکند و دو گانه بگوید

یگانه بگذارد و سجده رود و نیاز تمام این دعا بخواند یا دلی علی عبد من عبادک المقربین

حتی یدعی علیک و یعرفنی طریق المسبب الابد منه از حبیب صمدانی قطب ربانی قدس سره

منقول است که چون سر پرده مشکین بنید از دو خلق و رویار آمد و اصوات در سکوت شود طوطی

را باید که برخیزد و وضو کند و دو رکعت نماز نیاز بگذارد و این دعا که مسطور شد بخواند - خدا

قادر است که او را در گمشایه و بی مصاحبت اینان راهی نماید و نظم بر خیز و رخ نیاز بر

دراو و باشد نظر لطف کند در حق تو و پس از آن ده رکعت صلوة تمجید بدین ترتیب که

اول چهار رکعت بیک سلام و بخواند در وقت نماز پنجاه از قرآن یا دو اشته باشد - و باز
چهار رکعت هم برین نظم بعد از آن دو رکعت بیک سلام و بخواند از او عیبه شیخ السموت
والارضین اللهم انما نعوذ بوصولک من بعدک وبقربک من طردک وبقیوبک من ردک

فاجعلنی من اهل طاعتک وودک وصلی الله علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین بعد
از آن و ترگزار و در سجده رود و از سر نیاز بگوید اللهم انذنی حبک وحب من احبک
بعد از آن سر بر آورد و آواز بلند بگوید سبحان الله و بحمده سبحان الله العظيم

و بحمده استغفر الله و اقول ایلله و بذكر لا اله الا الله مشغول شود بلند بایست در هر چه
صفا و وقت خود بیند و اگر از کثرت تکذاریں کلمه قلترقی دست و پا زکلمات فیض بخش
پیر و تنگبارغ از یو و نابود کعبه مقصود و مود و نادره شهود حضرت شیخ داود و خدمت و این
کلمات که در صفا بخش و لها خاتمه عجیب دارد و آواز بلند گوید جل جلاله الله حی لا یزال

جل وقر الله حی ذی الجلال جل بک الله حی لا ابالی جل امر الله حی ذی الکمال یا
خیریه از آیات عاشقانه شورا گیر و خواند چون دل گرم شود باز بکشد مشغول شود - آن
در ویش ذکر الحبيب احلی من الاصل فلا تذکر بالکل گفته اند نظم همین زنگتن هاشم
طال چون گیرد که از خداست طالت طال نام خدا و این بیت نیز و آواز بلند بخواند - که
حضرت ایشان با نیم شبها بیدار میخوانند نظم حجاب چه جابا می شود عجا ربهم خوش آمدی
که از این چه و پرده نغمه منتقلست که در نیم شب حضرت قطب ربانی میا بر تنگاریں اسما
بلند میخوانند المحيط - العالم - الحبيب - العفار - الخالق - الپاری - المصور

پس طالب را لازم است که در نیم شب این اسم را ملازمست نماید تا بکمال برسد
و چون صبح صادق برسد صدق را باید صدق را باید که در قطب است و این صبح قطب ربانی
بخش الحانی بخواند **نظم** شد بجا ملک و ملک خاک شه گیلانی بدین چه قدر است
زهی قادری و سلطانی بدو جوق جوق از فضلا و بدلا و بنجا هست استاده برال و
ز پی در ربانی بدو سلسله اش تا بعلی الاعلی و دایمی بر تو خود ازیں قافله کوفتانی
هر که دیوانه این سلسله باشد باشد دست هوشیار می عاشقی و عرفانی بدست جود و
گرم حضرت فیض توئی ما هر چه باید همه داری و نداری ثانی بدگر ز لطف تو شود طبع
حسن هر ایم بد از پی پیج تو خواهم که کنم حسنی بدسلی ازل و جاں گشت گدا و در تو
احم احم بسا کینک یا گیلانی بد **فصل** سیوم چون نماز بخواند قبله رویه چار از انوار
نشیند و بذر لا اله الا الله مشغول شود تا آنکه آفتاب یک نیره بلند بر آید بر خیزد و
دو رکعت نماز اشراق بخواند **نظم** اشراق دو رکعت است بگذر که تا بدگر دو
دل تو مشرق الزار خدا بعد از آن چیل و یکبار بگوید یا حی یا قیوم یا لا اله
الا انت استلک ان یکسینی قلبی بنور معرفتک **نظم** چیل و یکبار
هر که بخواند بد دل او زنده آید ماند بد و اوده رکعت نماز چاشت بسته سلام بگذارد
و میان شام و غنقن صلوٰۃ او آیین بگذارد بمیت رکعت ده سلام و قل اذا چهار
است اگر آن میر نشود این را از دست ندهد و بعد از صلوٰۃ عشا باز بدگر مشغول شود
چون خواب غلبه کند بر پهلوی راست بخپد و این دعا که سنت است بخواند :-

بسم الله الرحمن الرحيم اللهم اسلمت نفسي اليك ووجهت
 وجهي اليك والجماءات ظهيري اليك رغبته ودرهنة اليك لا ملاء
 منك لا اليك امنت بكتابتك الذي انزلت ونبينا الذي
 ارسلت * **فصل چهارم** ههال كه اجم ترين كار درين بخارنفي خواطر است -
 دانه پيرنشينو دگر بصورت پيرن سنابل بریده سخن رسیده نظم دل پاکش همیشه عشر
 بنده خوش آئينه جمال نما دوست هوشيار عالم قربت يولس تخم داده وحدت *
 گر بود بخت يک زمان سويش * سرخوش و تنه گروي از يولش * در بدر زانده انگ
 آهي * دوستي اوليني ريا ساني * و انکه از دولت دهد ابرو از پير روشن ضمير
 دور لاده باشد خيال صورت پير را بدل و بدیده مطالعه کند و هر خطره که تشويش دهد
 حضرت خيال صورتش البته ناپيد چو چنين باشد از جمال ولايت پير محدود نمائی -
 نظم چو خيال تو درين دیده تصور گردد * دل و جانم همه ترا نور منور گردد *
 نظم چه گاهي حقيقت بر شگفت است * درين گلشن بيا بنگر بکاش * بفيض
 حق رساندم چو با تمام * نهادهم روضه الاراد نامش .....

لودنه نام

سلطان العارفين غوث الاعظم شيخ عبد القادر
جيداني الحسن الحسيني قدس سره الاقدس

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يا سلطان العارفين - يا تاج المحققين - يا ساقى الهيئه

يا جميل المحبة - يا بركت الانام - يا مصباح الظلام -

يا شمس بلا اقل - يا قمر بلا مثل - يا بدر بلا كلف -

يا بحر بلا طرف - يا بازى الاشهب - يا نارج الكرب -

يا غوث الاعظم - يا واسع الكرم - يا كنز الحقايق -

يا مخزن الدقايق - يا دافع الشوك - يا ولى الملوك -

يا شمس الشموس - يا خرف النفوس - يا بارى

النسيم - يا محي الرميم - يا على الحميم - يا ناموس

الامم - يا محبت العاشقين - يا قذوة الكاملين -

يا وراث المختار - يا خزنة الاسرار - يا مبدئ جمال الله -

يا نائب رسول الله - يا كبد المصطفى - يا سبط
المرتضى - يا نور المجتبي - يا فرة العيون - يا ذا الوجه
الميمون - يا صلاح الاحوال - يا صادق الاقوال -
يا سيف المسلول - يا ثمر البقول - يا ارحم الناس -
يا مذهب الباس - يا مفتح الكفور - يا معدن الرموز -
يا كعبة الواصلين - يا قبلة الموحدين - يا مرشد
الطالبين - يا زبدة الصالحين - يا ولي الاظهر - يا
صوفي الاظهر - يا نجل المطر - يا محسن البشر - يا ملجأ
الضعفاء - يا ملاذ الغزباء - يا امام المتقين - يا صفوة
العابدين - يا قوت الاركان - يا حبيب الرحمان -
يا مجلى الكلام القديم - يا شفاء الاستقام السقيم - يا
اتق الاتقياء - يا اصفى الاصفياء - يا نار الموقد - يا
حيوة الافئدة - يا شيم الكل - يا دليل السبل - يا مطلوب
المحبوبين - يا مقصود السالكين - يا كريم الطرفين -
يا عبد الفريقين - يا قاضى الحاجات - يا فاضح
المغلطات - يا عارف الاشياء - يا عالم الاسماء -
يا سيد السادات - يا منيع السعادات - يا ضياء

السموات والأرضين - يا نور السموات
المستغيثين - يا بحر الشريعة - يا سلطان الطرق
يا برهان الحقيقة - يا وجدان الكنه المحرقة - يا كاشف
الأسرار - يا غفر الأوزار - يا طرد الأولياء - يا عدد
الفقراء - يا ذا الأحوال العظمة - يا ذا الأوصاف الرحيمة
يا ذا الكلمات الجليلة - يا ذا المقامات العلية - يا
ذا المذاهب الحنبلية - يا امام الأمة - يا حل محض
المشكلات - يا مقبول رب الجناة - يا جليس الرحمان
يا مشهور من الجيالن - يا قطب الاقطاب - يا
هادى الأرياب - يا صاحب القدرة - يا واهب
النظرة - يا من ظفر سره في الدنيا والآخرة - يا شاه
باسم الله - يا عفو - يا شريفة - يا ثقي - يا ثقي - يا
صديق - يا معون - يا فرد الاحباب - يا سيدى
يا مولاي - يا قوت - يا غوث - يا عياني - يا فارح
كربي - يا صنائي - يا شفائي - يا قاضى الحاجات -
يا محي الدين - اعيونى - اعيونى - فى اداء حاجتى
اسرعوا اجابتي - وما لى سواكم - يا سادتي - و

اسبغني في الآجلة العاجلة - وصلى الله تعالى على خير

خلقه محمد واهل بيته واله واصحابه اجمعين -

امين ه امين ه امين - برحمتك يا ارحم الراحمين ط

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللهم يا مالك الرقاب - ويا مفتح الابواب - ويا

مسبب الاسباب هي لنا لا نستطيع له طلبا اللهم

احسن عاقبتنا في الامور كلها واجرنا من خزي

الدنيا وعدنا باب الاخرة - سبحان ذي العلى الاعلى

الكريم الوهاب يا وهاب اللهم اجعلنا مشغولين -

بامرك امين بعد لك آسئين من خلقك

النبيين بك منتوحشين عن غيرك را ضيق

بقصائدك صابرين على بلائك شاكرين لمنمائك

ومثلنا دين بذكرك فرحين بكتابك مناجين بك

في اناء الليل واطراف النهار مبغضين للذنوب

محجين للاخرة مشتاقين الى لقائك منوجهين

الى جنابك مستعدين للموت ربنا واتماما وعلينا

على رسلك ولا تحزنا يوم القيمة انك لا تخلف الميعاد
 اللهم اجعل التوفيق رفيقنا والصراط المستقيم
 طريقنا اللهم اوصلنا الى مقاصدنا وتب علينا انك
 ايت التواب الرحيم اللهم بك اصبحنا وبك امسينا وبك
 فمينا بك تموت واليك المصير اللهم ارنا الحق حقاً وارزقنا
 التباة وارنا الباطل وارزقنا اجتنابه ربنا توفنا
 مسلمين والحقنا بالصالحين وادفع عنا شر الظالمين
 واشركنا في دعاء المؤمنين وبنهنا عن نومة الغافلين
 وتبار بنا شر ما فطنت اللهم افخر امة محمد اللهم فرج عن
 امة محمد اللهم يسر امة محمد اللهم تجاوز عن امة محمد
 عليه الصلوة والسلام اللهم حبيب التوابين تب علينا
 يا امان الخائفين امانا يا دليل المجتبرين دلنا يا عياش
 المستغيثين اغثنا يا رجاء المتقين لا تقطع عنا رجاءنا
 يا ارحم الراحمين ارحمنا يا غافر المذنبيين يا ارحم الراحمين
 م

كتبه احقر العباد سراج الدين ساهو واليه عفى الله عنه

128

DATE SLIP

س

FOURTEEN DAYS

A fine of one anna will be charged for each day the book is kept over time.

--	--	--	--	--

